

हेनरिक इब्सेन

लहानगा आयोल्फ

वसंत बागुळ

लहानगा आयोल्फ़

हेन्रिक इब्सेन यांच्या Little Eyolfचे
मूळ नॉर्वेजिअनवरून मराठी रूपांतर

अनुवाद : वसंत बागुल

ई साहित्य प्रतिष्ठान

लहानगा आयोल्फ़

हे पुस्तक विनामूल्य आहे

पण फुकट नाही

हे वाचल्यावर खर्च करा ३ मिनिट

१ मिनिट : लेखकांना फ़ोन करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा

१ मिनिट : ई साहित्य प्रतिष्ठानला मेल करून हे पुस्तक कसे वाटले ते कळवा.

१ मिनिट : आपले मित्र व ओळखीच्या सर्व मराठी लोकांना या पुस्तकाबद्दल आणि ई साहित्यबद्दल सांगा.

असे न केल्यास यापुढे आपल्याला पुस्तके मिळणे बंद होऊ शकते.

दाम नाही मागत. मागत आहे दाद.

साद आहे आमची. हवा प्रतिसाद.

दाद म्हणजे स्तुतीच असावी असे नाही. प्रांजळ मत, सूचना, टीका, विरोधी मत यांचे स्वागत आहे. प्रामाणिक मत असावे. ज्यामुळे लेखकाला प्रगती करण्यासाठी दिशा ठरवण्यात मदत होते. मराठीत अधिक कसदार लेखन व्हावे आणि त्यातून वाचक अधिकाधिक प्रगल्भ व्हावा, आणि अखेर संपूर्ण समाज एका नव्या प्रबुद्ध उंचीवर जात रहावा.

लहानगा आयोल्फ़

हेन्रिक इब्सेन यांच्या Little Eyolfचे

मूळ नॉर्वेजिअनवरून मराठी रुपांतर

अनुवादक : वसंत बागुल

३०२, न्यु शिवम अपार्टमेंट

स्टेशन रोड, उल्हासनगर-४, जि. ठाणे

फोन: 0251-2587832, 8149068977

vasant_pandit2002@yahoo.com

या पुस्तकातील लेखनाचे सर्व हक्क लेखकाकडे सुरक्षित असून पुस्तकाचे किंवा त्यातील अंशाचे पुनर्मुद्रण वा नाट्य, चित्रपट किंवा इतर रुपांतर करण्यासाठी लेखकाची लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे. तसे न केल्यास कायदेशीर कारवाई होऊ शकते.

प्रकाशक : ई साहित्य प्रतिष्ठान

www.esahity.com

esahity@gmail.com

प्रकाशन : २८ मार्च २०१८

©esahity Pratishthan®2018

विनामूल्य वितरणासाठी उपलब्ध.

- आपले वाचून झाल्यावर आपण हे फॉरवर्ड करू शकता.
- हे ई पुस्तक वेबसाईटवर ठेवण्यापुर्वी किंवा वाचनाव्यतिरिक्त कोणताही वापर करण्यापुर्वी ई साहित्य प्रतिष्ठानची-लेखी परवानगी घेणे आवश्यक आहे.

Little Eyolf

Little Eyolf

लहानगा आयोल्फ़

Henrik Ibsen is one of the most famous and controversial writers in world literature. Born in Norway in 1828, his plays would make him a household name. Ibsen is a founder of the Modernist theater movement. His plays broke new ground and earned him the nick name "the father of realism," a style of theater that focused on domestic interactions. The goal of realism was to create theater that resembled real life and had dialogue that sounded more natural.

Henrik Ibsen List of Works

1850 - Catiline (Catilina)

1850 - The Burial Mound also known as The Warrior's Barrow
(Kjæmpehøjen)

1851 - Norma (Norma)

1852 - St. John's Eve (Sancthansnatten)

1854 - Lady Inger of Oestraat (Fru Inger til Østeraad)

1855 - The Feast at Solhaug (Gildet paa Solhoug)

1856 - Olaf Liljekrans (Olaf Liljekrans)

1857 - The Vikings at Helgeland (Hærmændene paa Helgeland)

1862 - Digte - only released collection of poetry

1862 - Love's Comedy (Kjærlighedens Komædie)

1863 - The Pretenders (Kongs-Emnerne)

1866 - Brand (Brand)

1867 - Peer Gynt (Peer Gynt)

1869 - The League of Youth (De unges Forbund)

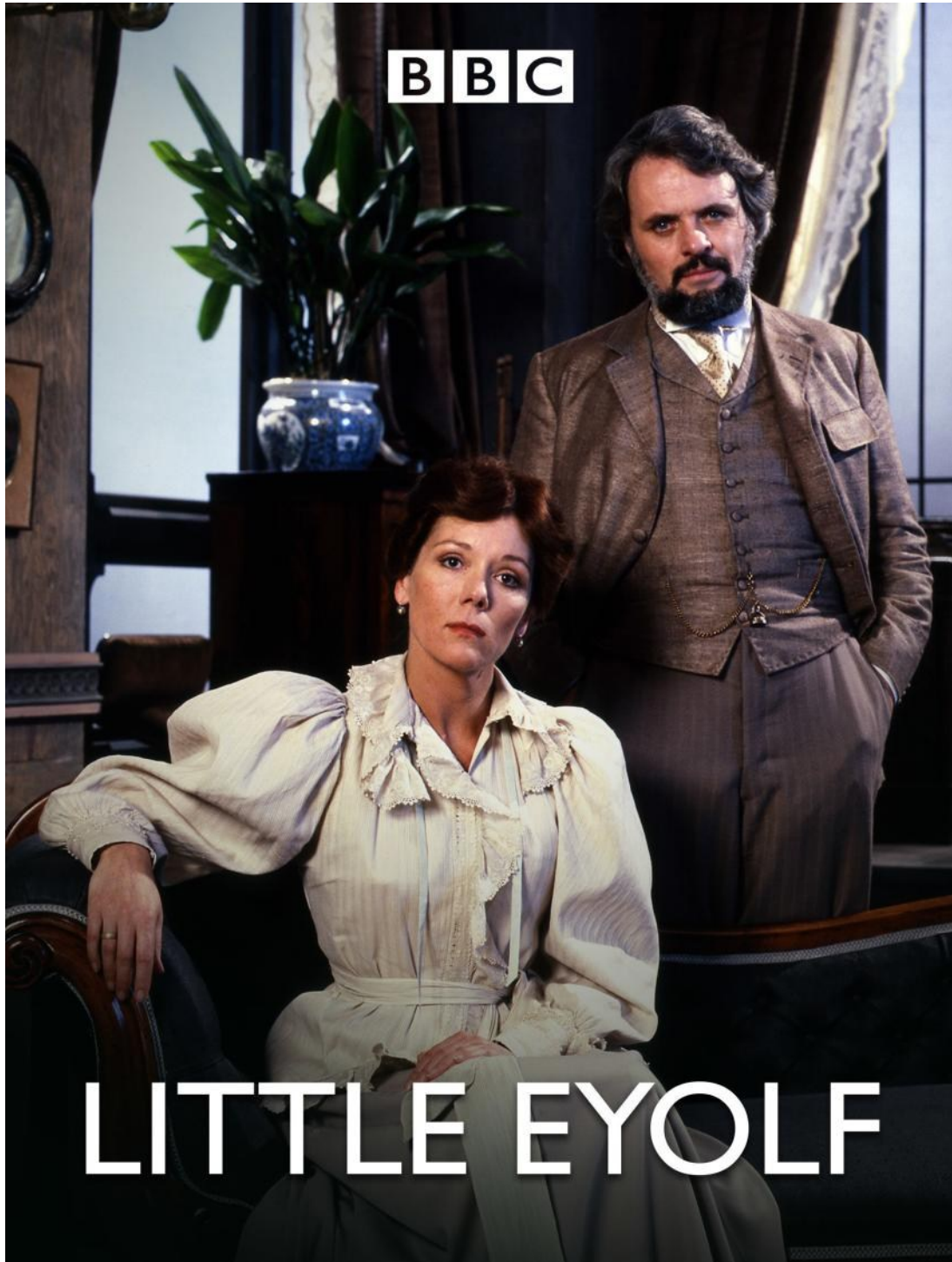
1873 - Emperor and Galilean (Kejser og Galilæer)

1877 - Pillars of Society (Samfundets Støtter)

1879 - A Doll's House (Et Dukkehjem)

- 1881 - Ghosts (Gengangere)
- 1882 - An Enemy of the People (En Folkefiende)
- 1884 - The Wild Duck (Vildanden)
- 1886 - Rosmersholm (Rosmersholm)
- 1888 - The Lady from the Sea (Fruen fra Havet)
- 1890 - Hedda Gabler (Hedda Gabler)
- 1892 - The Master Builder (Bygmester Solness)
- 1894 - Little Eyolf (Little Eyolf)
- 1896 - John Gabriel Borkman (John Gabriel Borkman)
- 1899 - When We Dead Awaken (Når vi døde vaagner)

Little Eyolf_Ibsen_Vasant Bagul

BBC

LITTLE EYOLF

हेनरिक इब्सेन यांचे

लहानगा आयोल्फ

भाषांतरकार

वसंत बागुल

Little Eyolf

लेख- एम्. सी. ब्रँडब्रुक

Little Eyolf हे नाटक अशा प्रकारच्या शैलीने लिहिलेले आहे की जे पूर्णपणे Bygmester Solness च्या विरुद्ध टोक आहे. The Master Builder मधील पात्रे सामर्थ्यवान, आवेशपूर्ण व सुस्पष्ट आहेत. ह्याचे कारण म्हणजे त्याच्या भाषेची वैशिष्ट्यपूर्ण धाटणी. Little Eyolf हे प्रामुख्याने एका सुरात लिहिलेले आहे. त्याने सारी पात्रे धूसर, तेजोहीन सन्निकर्षाने अलंकृत केली आहेत. सारी वाक्ये लहान आहेत, इतकी लहान आहेत की त्याने जे काही म्हटले आहे की त्याच्या असंलग्न उद्गारांची जाणीव व्हावी. अशा सुसंगतीसह शैलीच्या नकारात्मक लक्षणांचा इब्सेनने ह्यापूर्वी कधीही वापर केला नव्हता. तथापि, ही निरसता आणि भावनाशून्यता अधिक तीक्ष्णतेने नव्या अनुभवसृष्टीला विलग करते. ते एक आहे जे कदाचित Ibsenites मध्ये क्वचित येते. पण सामान्यतः अपरिचित नसलेले रूप परिवर्तन होते. वैफल्याचा दीर्घ काळ अन्वेषण निर्भरतेत नाहीसा होणारा भावनिक रूक्षपणा, आरोग्य, भावनिक मुक्तता असे अनुभव अपरिहार्यतेने धार्मिक नव्हेत.

मांडणी आणि पार्श्वभूमीच्या दृष्टीने सर्वसाधारणपणे हे नाटक The Sea Woman सारखे आहे. पर्वतातील शून्य आणि शांत स्थळे, खाडीची शांत लांब वळणे इतकी सामर्थ्यवान आणि प्राणघातक आहेत की ती माणसाच्या क्षुल्लक प्रतिमांना आपल्या भव्य निर्विकारतेविरुद्ध फेकून देतात. इब्सेनच्या बाळपणीच्या आठवणीतील The Rat Wife ही खेड्यातील जीवनातील अलौकिक आमिष आणि Ellida च्या खलाशाचे आकर्षण Finmark च्या जादूगारासारखे आहे. Ellida

सारख्याच Allmers खाडीतून लांब गेलेली नौका पाहतो. आणि तीही जगाच्या बाहेर जाणारी, जेव्हा तो एकटा बसून स्वतःच्या कर्तव्याचा शोध घेत असतो.

शैलीदार संभाषणे आणि मांडणीचे स्थानिक मूल्य ह्यामुळे Yeats किंवा Synge च्या कशिद्याच्या कामाच्या कल्पित नाटकांप्रमाणे नॉर्वेमध्ये Little Eyolf बहुधा बसविण्याजोगे आहे. ते मंदगती व भारवत राहिले असते पण यशस्वी होऊ शकले असते.

Little Eyolf कमीत कमी अस्तित्वात असलेल्या भाषांतरांमध्ये तरी इंग्रजीमध्ये बसविण्याजोगे नाटक नाही. पात्रांमध्ये ज्यामुळे Bygmester Solness प्रमाणे जो नटाला भव्य आणि भयानक संधी उपलब्ध करून देईल, अशा प्रकारचा जोम नाही. संपूर्ण नाटकाची भाववृत्ती नॉर्वेजियन पार्श्वभूमीची आहे. ह्या देशाच्या वाडऱ्यात विषण्ण चिंतनाची संवेदना शारीरिक आणि आत्मिक विमुक्ती पुन्हा पुन्हा आढळते. ही संवेदना सजीवातून निर्माण होते. ह्याला अपवाद असलेला Bargheim सुद्धा त्याच्या व्यवसायाच्या कारणाने महत्त्वाचा आहे. तो रस्ता बांधणारा आहे. “रस्ता बांधणारा होण्यात काय आनंद आहे!” एके ठिकाणी तो म्हणतो, रस्ता तयार करणे हा काही इंग्लंडमधील प्रमुख व्यवसाय नव्हे. पण नॉर्वेमध्ये एकोणिसाव्या शतकातील रस्त्यांनी खेड्यापाड्याचा भाग काही तासाचा प्रवास, जो एक दिवसाच्या समुद्रप्रवासाहून भिन्न होता त्याच्याशी एकत्र जोडून बदलून टाकला आहे. तेथे जवळ जवळ प्रत्येक रस्ता म्हणजे बोगदा तयार करणे, पैसा उभारणे याचा एक वास्तूविद्येतील एक विक्रम होता. रस्ता बांधणारा म्हणजे निश्चित अर्थाने प्रगतीचे प्रतीक होता. त्याची सामाजिक सेवा ही स्पष्ट अशी मूल्यांची होती- जी स्थानिक राजकारणाची झंझावाती केंद्रे असावीत. आज सुद्धा नॉर्वेतील दूरस्थ नव्या रस्त्यांची किंवा रेल्वे मार्गांची अपेक्षा स्थानिक वैर आणि पक्ष

ह्यांच्या प्राचीन सामर्थ्याच्या जवळचे वाटतात. Bargheim ला हा व्यवसाय देऊन याच कारणाने त्याला आपल्या वाङ्मयातील Kipling च्या Empire Builders शी साहचर्य असलेले, वाङ्मयाच्या गुणांशी साहचर्य असलेले व तत्वज्ञानाचा विद्यार्थी असलेल्या त्याच्या न लिहिलेल्या Human Responsibility सह Allmers च्या शक्य तितक्या प्रबल विरोधी बनलेले आहे.

Little Eyolf चा पहिला अंक Rat wife च्या प्रेमपूर्ण आणि सांद्र गोडीगुलाबीच्या नाट्यमयतेचा आहे आणि तिच्या प्रियकराला कारणीभूत होणाऱ्या तिच्या आकर्षित करून घेणाऱ्या व मृत्यूप्रत नेणाऱ्या सामर्थ्याचा आणि कुप्रसिद्ध लहानग्या कुत्र्याचा आहे. जेव्हा ती जाते तेव्हा अल्मर्स म्हणतो, “मी तिच्या अनिवार्य आकर्षण करून घेणाऱ्या, ती बोलत असलेल्या सामर्थ्याबाबत जाणू शकतो. ” शिखरावरील आणि पर्वतावरील सपाट मैदानावरील एकटेपणा हा काहीसा ह्यासारखा पर्वतामधील त्याच्या विचित्र अनुभवाशी जुळता व तिच्याशी संबद्ध वाटतो. अंक पहिल्यातील दुसऱ्या भागातील दृश्य हे Rita आणि Allmers मधील Hedo Gabler च्या पद्धतीचेच अत्युत्कट आहे, लुटारू वृत्तीच्या स्त्रीचे क्रूर पृथक्करण आहे. Hedd जशी प्रेमाच्या उत्कट इच्छेपायी भीषण आहे तशी ती जीवनाच्या उत्कट इच्छेपायी आहे. पण रीटाची आकर्षून घेण्याची शक्ती संपते आणि जरी Allmers मदतीसाठी उघडपणे याचना करित नसला तरी “परिवर्तनाचा नियम” त्याच्या परिणामात दिसतोच.

दुसरा अंक खरे पाहता विलापगीत आहे आणि Bygmaster Solness च्या मध्यवर्ती अंकाप्रमाणे तो नाटकाचा मुख्य भार वाहतो. खेद आणि पश्चात्ताप हे त्याचे विषय आहेत- Solness ची जुनी भीती Alving च्या भूतांचा नियम लहानग्या

आयोल्फच्या मृत्यूबद्दलचे हे प्रायश्चित्त होते. “तुला आणि मला आलेली शिक्षा होती!” असे Almers म्हणतो. Rita आणि Almers आयोल्फपासून मागे सरतात कारण त्यांना त्याच्या अपंगत्वाबद्दलच्या अपराधाची जाणीव असते. त्यांचे दुःख हे निर्भेळ दुःख नसते तर फक्त पश्चात्ताप असतो. जेव्हा Almers ला Little Eyolf हा जिवंत आहे व तो कधीच लंगडा नव्हता असे स्वप्न पडते तेव्हा तो परमेश्वराची प्रार्थना करतो. पण त्याच्या जागृत अवस्थेत तो देवावर विश्वास ठेवीत नाही. म्हणून तो क्षमा मागत नाही आणि त्याला स्वतःलाही माफ करण्याचे धाडस करीत नाही.

आस्ताची गोष्ट ही असंबद्ध (अनुचित) नाही पण ती त्या वेळी सुतारकामासारखी वाटते, तिला खूपच प्राधान्यही दिल्यासारखे वाटते. अल्मर्सला त्याच्या पत्नीकडून आणि मुलांकडून जेवढं शांत आणि प्रसन्न प्रेम मिळालं नाही तेवढं त्याच्या ह्या बहिणीकडून त्याला याचा आधार मिळाला, आस्ता अल्मर्सला जे देते तेच हेदविग यल्मारला देते. आयोल्फ आणि आस्ता यामधील गूढ संबंध त्यांच्या नावाच्या गुप्तगोष्टींसारखाच आहे. आयोल्फचे परिवर्तन “परक्या लहान मुलात होते” म्हणूनच आस्ताचे परिवर्तन अल्मर्सच्या रक्ताची ती राहत नाही यात होते आणि दोघांनाही तो मुकतो.

शेवटचा अंक समस्या सोडविण्यात बहुधा कमीत कमी यशस्वी होतो. अल्मर्सचे स्वप्न जे मानसशास्त्रीय, क्रमिक पुस्तकातील “पुनर्जन्माच्या वर्णनाचे स्पष्टीकरण करण्यात सहाय्यभूत ठरते ते म्हणजे ध्वज उभारणे”- शेवटचा कळकळीचा उपदेश, “पर्वतांच्या शिखराकडे आणि भव्य शांततेकडे पाहा. ” हा संबंध मूलतः ह्या पूर्वी घडलेल्याशी नाही. Rita आणि Almers दोघेही ऐहिक जीवनातलेच आहेत, असे कबूल करतात, की ज्यामुळे त्यांना अत्यानंदात सांत्वन गवसू शकत नाही. अल्मर्सला असे वाटते की Little Eyolf साठी सतत दुःख करीत

राहणे हे त्याचे कर्तव्य आहे. पण जीवनासाठी काय राहिल ह्यातच त्याला स्वतःला विस्मय होतो. तरीही शेवटच्या अंकात ही व्याजस्तुती जी त्यांची खोल भावनाही काहीशा हास्यास्पद आणि क्षूद्र जे त्याच्या दुःखाला क्षूद्र अरूचीने चव आणते, ह्या सर्वांचे विसर्जन होते. भीती जे मृत्यूने केलेले नुकसान त्यांना उदात्त करित नाही तर “अधिक वाईट आणि विरूप बनविते” हे मागे राहते आणि तेथे बहुधा एक धार्मिक सूचना असते की Little Eyolf हा काही निरर्थक मेला नाही. उपाय हा पूर्णपणे परिणामकारी आहे, ते बहुधा The Sea Woman सारखे मानसशास्त्रीयदृष्ट्या अगदी बरोबर आहे. परंतु नाट्यमयदृष्ट्या ते निर्णायक नाही. ह्या नाटकाचे सामर्थ्य पहिल्या अंकातील नाट्यमय उपाख्यानात व दुसऱ्या अंकातील “काल्पनिक औदासिन्यात” आहे.

ईब्सेनने त्याच्या पात्रातून अल्मर्ससाठी खूप बारीक सारीक संदर्भ बनविले आहेत. “हा दुबळा आणि मूढ माणूस” अल्मर्स त्याचे हेतू स्पष्टपणे पाहू शकत नाही. तो सिद्धांतांवर आणि चांगल्या हेतूवरच जगला. जरी त्याचे दुःख गंभीरतेने घेतले गेले तरी वास्तविक पाहता त्याला अलिखित पुस्तक व त्याच्या स्त्रीजीवनावरील अवलंबून राहणे हे हेल्मरशी मिळते जुळते आहे. पण त्याच्याकडील दृष्टीकोन अधिक संशयास्पद राहतो, आणि तो केंद्रबिंदूतील रूप असल्याने हे तो संपूर्ण हेतू कलंकित रूपात सोडतो. रिटा हे साधे आणि आवेशपूर्ण पात्र आहे. तिचे मोठ्या आपत्तीमुळे पूर्णपणे तुकडे तुकडे झालेले आहेत. ती अल्मर्सला न जाऊ देण्यासाठी कधीच भांडत नाही. पण ही तीच असते की जिला पहिला उपाय सापडतो. तिला आयोल्फच्या जागी काहीतरी ठेवायला हवे असते. आधी आस्ता- नंतर खेड्यातील मुले. तिचा हेतू नम्र असतो. ती त्यांची काळजी घेणार असते- ते पापाबदलच्या शिक्षेमुळे नव्हे. पण तिला काही करण्याजोगे नसते म्हणून. ही तीच असते की जी खरोखर मुलाच्या आठवणीने पछाडलेली असते. जीवनाचे कोणतेही विचार तिचे ‘कुबड्या तरंगताहेत’

हे रूदन पुसून टाकीत नाहीत. हे चित्र पूर्णपणे सुसंगत आहे पण पुन्हा ते पहिल्या अंकातील अतृप्त राक्षसाशी संबंधित नाही- त्याचा दुवा Hedda Gabler आणि Gunhild Borkman शी जोडला आहे. ह्यावरून असे दिसते की दुसऱ्या अंकाचा प्रबळ स्वर दुःखाची भावना आणि रितेपण जे आश्चर्यकारकतेने नादरहित अडखळत्या लयाने अर्थ वाहते ते पात्रांवर वर्चस्व गाजविते. हे नाटक खरे असे आहे की त्याची विस्तृत परीक्षा अल्प फलदायी ठरते. त्याचा विस्तृत सरसकट परिणाम स्थानिक फरक पुसून टाकतो आणि त्याला ईब्सेनचे शेवटचे नाटक सोडल्यास महत्त्वाच्या आणि बिगरमहत्त्वाच्या अर्थाने अल्पसे कथानक आहे.

Ibsen the Norwegian

M. C. Bradbrook

P. P. 133-137

पात्रे

अल्फ्रेड अल्मर्स- जमीनदार, विद्याव्यासंगी पूर्वकाळातील अंशकालिक शिक्षक

सौ. रिटा अल्मर्स- त्याची पत्नी

आयोल्फ- त्यांचा मुलगा, वय वर्षे नऊ

कुमारी आस्ता अल्मर्स- अल्फ्रेडची लहान सावत्र बहिण

इंजिनियर बोर्हेम

मूषक स्त्री

घटना शहरापासून दोन मैलांवर असलेल्या खाडीजवळील अल्मर्स इस्टेटीवर घडतात.

अंक पहिला

एक सुरेख आणि वैभवशाली सुसज्ज उद्यानगृह. विपुल फर्निचर, पुष्प आणि लतिका. मागील बाजूस पडवीकडे उघडणारे काचेचे दरवाजे. खाडीपार दिसणारे विस्तीर्ण दृश्य. दूरवर वृक्षाच्छादित पर्वतकडे. प्रत्येक जोडभिंतीला एक दरवाजा, उजव्या बाजूला व दूरवर मागे एक दुहेरी दरवाजा. समोर उजव्या बाजूस तिवाशी व जाजम विरविरीत झालेला कोच. कोचाच्या कोपऱ्यात खुर्च्या आणि एक छोटे टेबल. समोर डाव्या बाजूला भोवती हाताच्या खुर्च्या असलेला एक मोठे टेबल. टेबलावर एक उघडी सूटकेस पडलेली आहे. उन्हाळ्यातील उबदार सूर्यप्रकाश असलेली ही सकाळ आहे.

सौ. रिटा अल्मर्स उजव्या बाजूला टेबलाजवळ पाठमोरी उभी असून सूटकेस उघडीत आहे. ती रूपाने देखणी, प्रौढ आणि तेजस्वी अशी तिशीतील तरूणी आहे. तिने सकाळचा झगमगीत गाऊन घातला आहे.

थोड्यावेळाने कुमारी आस्ता अल्मर्स उजव्या बाजूच्या दरवाज्यातून आत येते. तिने गहिऱ्या तपकिरी रंगाचे उन्हाळ्यात वापरावयाचे कपडे घातले आहेत. तिच्याजवळ एक हॅट, कोट व काखेत एक छत्री आहे. काखेत किंचितशी मोठी कुलूप

लावलेली एक ब्रिफकेस आहे. ती सडपातळ बांधा, मध्यम उंची, काळे केस, गहन व गंभीर डोळे असलेली अशी पंचविशीतली तरुणी आहे.

आस्ता: (दारातूनच) गुडमॉर्निंग, प्रिय रिटा!

रिटा: (तिच्याकडे वळते आणि मान हलविते) अगंबाई, - आस्ता तू होय! इतक्या लवकर आलीस शहरातून? अगदी थेट आमच्याकडेच?

आस्ता: (दाराजवळील खुर्चीवर कपडे ठेवीत) होय, जरा अस्वस्थ वाटत होतं. वाटलंच की बाहेर पडावंच आणि लहानग्या आयोल्फला भेटूनच यावं आज. आणि तुलासुद्धा. (सोफ्याजवळील टेबलावर ब्रिफकेस ठेवीत) आणि म्हणूनच मी बोटीनं निघून आले.

रिटा: (तिच्याकडे बघून स्मित करित) आणि कदाचित तिथं गलबतावर एखाद-दुसरा उत्तम मित्र भेटला असंच ना? अगदी आकस्मिक, मला म्हणायचंय.

आस्ता: (शांतपणे) नाही, ज्याच्याशी माझा परिचय आहे अशा कुणालाही मी भेटले नाही. (सूटकेस बघते) पण, रिटा- हे काय?

रिटा: (सूटकेसमधून वस्तू बाहेर काढते.) अल्फ्रेडची सूटकेस, ओळखत नाहीस ही तू?

आस्ता: (सुखावते, जवळ येते) काय! अल्फ्रेड आलाय परत घरी?

रिटा: होय, तूच विचार कर याचा- आणि रात्रीच्या ट्रेनने आले ते अगदी अनपेक्षितपणे.

आस्ता: अगंबाई, म्हणूनच मला हेच वाटायचं! त्यामुळेच इकडे ओढली गेले मी! आणि त्यानं तसं लिहिलं नव्हतं का आधी? एक पोस्टकार्डसुद्धा नाही?

रिटा: एक शब्दसुद्धा नाही.

आस्ता: तारही केली नाही?

रिटा: हो ना, तो पोहोचण्यापूर्वी तासभर. अगदी त्रोटक आणि निरस. (हसते) ती त्याची एक स्टायल आहे, नाही का आस्ता?

आस्ता: खरं आहे. साऱ्याच बाबतीत थंड आहे तो.

रिटा: पण ते परत आले ना हेच खूप खूप छान वाटलं मला.

आस्ता: होय, मलाही तसंच वाटलं.

रिटा: अवघ्या चौदा दिवसांपासून वाट पाहत होते मी त्यांची!

आस्ता: आणि ठीक आहे ना तो? उदास नाही ना?

रिटा: (सूटकेस झटकन बंद करते आणि तिच्याकडे पाहून स्मित करते.) जेव्हा ते या दारातून आले तेव्हाच ते पूर्णपणे बदललेले वाटले मला.

आस्ता: आणि फारसा थकलेला नव्हता ना?

रिटा: हो ना, खचितच थकलेले होते ते. खूप थकलेले. सगळा रस्ता अगदी पायीच तुडवावा लागला बिचाऱ्यांना.

आस्ता: आणि उंच पर्वतावरील तो वारा कदाचित झोंबला असेल त्याला.

रिटा: नाही, मला काही वाटत नाही तसं. एकदाही त्याला खोकताना मी ऐकलं नाही.

आस्ता: बघ आता कशी बोललीस तू! डॉ. नी पायी फिरण्यासाठी त्यांचं मन वळवलं होतं हे छानच झालं म्हणायचं.

रिटा: होय, आता अखेर संपलं ते. वस्तुतः- पण हा वेळ माझ्यासाठी किती भयंकर झाला आहे यावर विश्वास ठेवू शकतेस तू. आस्ता, त्याविषयी बोलावसं कधीच वाटत नाही मला आणि तू सुद्धा अगदी क्वचितच येतेस ना मला भेटायला-

आस्ता: होय, हे खचितच योग्य झालं नाही माझ्याकडून. पण-

रिटा: बरं बरं बरं- तुला तिथं शहरात शाळा होती. (स्मित करीत) आणि आमचा रोडबिल्डर- तो सुद्धा तेथे असणार.

आस्ता: इश्य, पुरे ना रिटा हे!

रिटा: बरं बरं मग. त्या रोड बिल्डरचं सोडून देऊ. अल्फ्रेडवाचून किती ओकं ओकं वाटतं मला, हे देवा! ही अशी शून्यता! भयाणता! शी, जसं काही कुणी मेलं होतं या घरात-!

आस्ता: अस्सं, हे देवा, अवघे सहा-सात आठवडेच ना!

रिटा: होय, पण तुला आठवत असेलच की यापूर्वी अल्फ्रेड माझ्यापासून कधीच दूर गेले नाहीत. एक दिवस-एक रात्रसुद्धा कधीच नाहीत. ह्या अवघ्या सहा वर्षांत तरी कधीच नाही.

आस्ता: नाही. पण म्हणूनच मग मला खरोखर असं वाटतं की यावर्षीच त्याला थोडा वेळ मिळाला आहे बाहेर पडायला. त्यानं प्रत्येक उन्हाळ्यात पर्वतराजीवरून फिरून यायला हवं होतं. हेच त्यानं करायला हवं होतं.

रिटा: (अर्धवट स्मित करीत) ओ हो, तुझं बोलणं ठीकच आहे. तुझ्याइतकी जर मी समजूतदार असते ना- तर मी त्यांना यापूर्वीच सोडलं असतं-कदाचित. पण आस्ता मला नाही वाटत मी तसं करू शकले असते असं. मला वाटत राहतं की तो पुन्हा मला कधीच परत मिळाला नसता. तूच मला समजू शकतेस की नाही?

आस्ता: नाही. पण शक्यच नाही मुळी हे. कारण मला कुणालाच मुकायचं नाही.

रिटा: (उपहासानं स्मित करते) खरंच कुणीही नाही?

आस्ता: नाही मला ठाऊक आहे असं कुणीच नाही. (विषय बदलीत) पण मला हे सांग, रिटा, अल्फ्रेड कुठं आहे? कदाचित झोपलेला तर नाही?

रिटा: मुळीच नाही. नेहमाप्रमाणेच आजही स्वारी पहाटेच उठली आहे.

आस्ता: अस्सं. मग नक्कीच फार दमलेला नसेल तो.

रिटा: होय. पण रात्री जेव्हा तो इथे आला. पण आता त्याच्या बरोबर आयोल्फ आहे ना अगदी तासाभरापासून.

आस्ता: गरीब बिचारा इवलासा, निस्तेज छोकरा! अजूनही तो अभ्यास आणि अभ्यासच करीत बसतो का?

रिटा: (खांदे उडवीत) अल्फ्रेडचा आग्रहच असतो तसा, तुला तर ठाऊकच आहे ते.

आस्ता: होय पण मला वाटतं तू याला विरोध करायला हवा, रिटा.

रिटा: (काहीशा अधीरतेने) नाही- तुला ठाऊकच आहे- की मी ह्या गोष्टीत खरोखरच हस्तक्षेप करू शकत नाही. अल्फ्रेडलाच ते माझ्यापेक्षा अधिक समजतं- आणि आयोल्फने तरी काय करावं असं तुला वाटतं? तो हिंडू फिरू शकत नाही आणि खेळू बागडूही शकत नाही ना- इतर मुलांसारखा.

आस्ता: (निश्चयाने) अल्फ्रेडशी बोलेन मी ह्यासंबंधी.

रिटा: होय गडे. करच तू तसं. —अगंबाई, तिकडे बघ- (अल्फ्रेड अल्मर्स उन्हाळी कपड्यात असून आयोल्फला हाताला धरून आणीत असतो. डाव्या बाजूच्या दाराने ते आत प्रवेश करतात. तो कृशांग, नाजूक बांध्याचा छत्तीस सदतीस वर्षांचा, शांत डोळ्यांचा विरळ तपकिरी केस आणि दाढी असलेला आहे. - आयोल्फने सोनेरी दोरी व सिंहाची उठावचित्रे असलेल्या बटणांचा गणवेश घातलेला आहे. तो पांगळा असून त्याच्या डाव्या बगलेत कुबडी आहे कारण त्याचा तो पाय अर्धांगवायूग्रस्त आहे. तो वाढ खुंटलेला व व्याधीग्रस्त दिसतो, पण त्याचे डोळे कमनीय आणि विवेकशील आहेत.)

अल्मर्स: (आयोल्फला सोडतो व हर्षभरित होऊन दोन्ही हात पसरीत आस्ताकडे येतो.) आस्ता! प्रिय आस्ता! तू आलीस की इथं! तू अशी अवचित येशील असं वाटलंच नव्हतं मला.

आस्ता: मलासुद्धा तसंच वाटतं- स्वागत करते तुझं पुन्हा घरी आल्याबद्दल!

अल्मर्स: (तिचे हात हांदुळीत) खूप खूप ऋणी आहे मी तुझा याबद्दल.

रिटा: छान नाही का दिसत ते?

आस्ता: (त्यावर नजर स्थिरावत) छान! फारच छान! किती तेज आहे त्याच्या डोळ्यात! होय ना, खूप खूप लिखाण केलेलं दिसतंय प्रवासात. (आनंदोद्गाराने) कदाचित सारं पुस्तकच संपवलेलं दिसतंय, अल्फ्रेड?

अल्मर्स: (खांदे उडवीत) पुस्तक? हो, ते—

आस्ता: होय, मला वाटलं होतं जेव्हा तू बाहेर पडशील तेव्हाच केवळ तुला ते शक्य होईल.

अल्मर्स: मला सुद्धा तेच वाटलं. पण बघ तू- झालं मात्र अगदीच वेगळं. एक ओळ सुद्धा लिहू शकलो नाही मी पुस्तकाची.

आस्ता: लिहिलं नाहीस तू--!

रिटा: होय म्हणूनच! सूटकेसमधल्या कागदांना हातही लावलेला नाही हे मी समजू शकले नाही.

आस्ता: पण, प्रिय अल्फ्रेड, सारा वेळ तू कुठं अडकलेला होतास मग?

अल्मर्स: (स्मित करतो) फक्त फिरलो व चिंतन आणि चिंतन, आणि चिंतन केले.

रिटा: (त्याच्या खांद्याभोवती हात ठेवीत) थोडे चिंतन त्यांच्याबद्दलही केले ना जे घरी होते?

अल्मर्स: होय, ते तू चांगलंच जाणू शकतेस. खूप खूप, प्रत्येक दिवशी.

रिटा: (त्याला सोडीत) असं, तर मग छान हो. आणि सारं काही ठीकच तर.

आस्ता: पण तू तर पुस्तकाचं काहीच लिहिलं नाही ना? आणि तरी सुद्धा तू इतका खूश आणि संतुष्ट दिसतोस? अन्यथा बहुधा तू असा दिसतच नाहीस. मला म्हणायचंय, जेव्हा तुझं काम तुला असह्य होतं तेव्हा.

अल्मर्स: अगदी बरोबर आहे तुझं. कारण तू पाहतेच आधीपासून किती खुळा आहे मी. हे चिंतन करणं, त्यात गढून ते करीत राहणं कितीतरी चांगलं आहे. कागदावर जे काही उतरतं ते काही इतकं उत्कृष्ट नसतं.

आस्ता: (उद्गारून) उत्कृष्ट नसते ते!

रिटा: (हसत) पण तू वेडा झालास का, अल्फ्रेड!

आयोल्फ: (विश्वासाने त्याच्याकडे वर पाहत) होय, पण पप्पा- तुम्ही जे लिहिता ते खूप चांगलं आहे.

अल्मर्स: (स्मित करतो आणि त्याच्या केसांना थोपटतो) होय, होय, तू जर तसे म्हणतोस तर मग- पण विश्वास ठेव माझ्यावर, -- जो कोणी माझ्या पश्चात येईल तो अधिक कुशलतेने करील ते.

आयोल्फः कोण असेल ते? ओ सांगा ना ते!

अल्मर्सः अवसर द्या. तो निश्चित येईल आणि स्वतःच घोषित करील.

आयोल्फः आणि मग काय कराल तुम्ही?

अल्मर्सः (गंभीरतेने) मग मी पुन्हा जाईन पर्वतांकडे—

रिटाः छट्, काही शरम तुम्हाला, अल्फ्रेड!

अल्मर्सः उंच पर्वतावर आणि विस्तीर्ण खुल्या अवकाशात.

आयोल्फः पप्पा, तुम्हाला वाटत नाही का की मी लवकरच तुमच्याबरोबर यायला योग्य होईन असं?

अल्मर्सः (व्यथेने सद्गदित होत) ओ, होय, कदाचित तेच, माझ्या लहानग्या पोरा.

आयोल्फः कारण मला वाटतं मीसुद्धा पर्वतांवर चढू शकलो तर किती सुरेख होईल.

आस्ताः (विषय बदलीत) नाही, किती आकर्षक आणि सुरेख दिसतोस तू आज, आयोल्फ!

आयोल्फः होय, तुला नाही वाटत तसं, आत्या?

आस्ताः हो ना, आज हे नवे कपडे काय तुझ्या पप्पांना दाखवायला घातलेत?

आयोल्फः होय, मी मम्मीला त्याबद्दल विचारलं होतं कारण पप्पांना मला ह्या कपड्यात बघायचं होतं.

अल्मर्स: (हलक्या आवाजात रिटाला) तू त्याला अशा प्रकारचे कपडे घालू द्यायला नको होतेस.

रिटा: (क्षीण आवाजात) होय, पण त्यानं खूप सतावलं मला. खूप विनवणी केली. स्वास्थ्यच लाभू दिलं नाही त्यानं मला.

आयोल्फ: आणि बरं का, पप्पा, --बोर्गहेम यांनी एक धनुष्य विकत घेऊन दिलं मला. आणि बाण कसा मारायचा हेसुद्धा शिकवलं.

अल्मर्स: होय ना, हे बघ हे काहीसं उचितच आहे तुझ्यासाठी, आयोल्फ.

आयोल्फ: आणि पुढच्या वेळेला ते जेव्हा आले ना, म्हणजे मला पोहायला सुद्धा शिकवायला सांगेन मी त्यांना.

अल्मर्स: पोहायला! ओह, पण मग कशासाठी हे करणार आहेस तू?

आयोल्फ: होय, कारण खाली किनाऱ्यावर जी मुलं आहेत ना त्या सर्वांना पोहता येतं. मीच फक्त असा आहे की ज्याला पोहता येत नाही.

अल्मर्स: (कळवळून, त्याच्याभोवती बाहू टाकीत) तुला जे काही शिकायचे असेल ते सारं शिक! सारं काही जे तुला स्वतःला आवडतं.

आयोल्फ: होय, तुम्हाला ठाऊक आहे पप्पा, सर्वात जास्त मला काय आवडतं ते.

अल्मर्स: काय? सांग मला ते.

आयोल्फ: सर्वात जास्त म्हणजे मला सैनिक बनण्यासाठी शिकायची इच्छा आहे.

अल्मर्स: अरे, छोट्या आयोल्फ, या व्यतिरिक्त अशा कितीतरी गोष्टी आहेत ज्या यापेक्षा अधिक चांगल्या आहेत.

आयोल्फ: होय, पण जेव्हा मी मोठा होईन ना, तेव्हा मी सैनिक होईनच. तेव्हा हे चांगलं ठाऊक असू द्या तुम्हाला.

अल्मर्स: (मुठी आवळीत) होय, होय, होय; पाहूया आपण ते—

आस्ता: (टेबलाजवळ डाव्या बाजूस बसत) आयोल्फ! माझ्याकडे ये बघू. म्हणजे मी, काहीतरी सांगेन तुला.

आयोल्फ: (तिकडे जातो) ते काहीतरी काय, आत्या?

आस्ता: कल्पना कर स्वतःशी तू, आयोल्फ—मी उंदराबाई पाहिलेली आहे.

आयोल्फ: काय? तुम्ही उंदराबाई पाहिलीत! ओ तुम्ही केवळ थट्टा करताय माझी!

आस्ता: नाही खरं आहे हे. मी तिला काल पाहिलं!

आयोल्फ: कोठे पाहिलंत तुम्ही तिला मग?

आस्ता: मी तिला रस्त्यावर पाहिलं गावाबाहेर, एके दिवशी.

रिटा: (जी आता सोफ्यावर बसते आहे) कदाचित आपल्यालाही तिला पहायला मिळेल मग, आयोल्फ.

आयोल्फ: आत्या, हे विचित्र नाही का, की तिला उंदराबाई म्हणतात?

आस्ता: लोक तिला असं म्हणतात कारण ती गावातून आणि किनाऱ्यावरून फिरत सगळ्या उंदरांना हाकलून लावते.

अल्मर्स: खरं म्हणजे तिला बहुतेक मिस्र व्हॉग म्हणत असावेत, मला वाटतं.

आयोल्फ: व्हॉग? हो त्याचा अर्थ लांडगा, तोच.

अल्मर्स: (त्याच्या डोक्यावर चापटी मारीत) तुला ते सुद्धा ठाऊक आहे आयोल्फ?

आयोल्फ: (विचारमग्न) म्हणून कदाचित आणखी हेही खरं असेल की ती रात्री लांडगा बनते. तुमचा विश्वास आहे यावर, पप्पा?

अल्मर्स: छे, नाही, माझा नाही त्यावर विश्वास. —पण तू आता खाली जावंस आणि बागेत जरा खेळत बसायला हवंस.

आयोल्फ: तुम्हाला असं नाही का वाटत की मी काही पुस्तकं बरोबर नेली तर ते अधिक चांगलं झालं असतं?

अल्मर्स: नाही, ह्यापुढे कोणतीच पुस्तके नाहीत. त्याऐवजी तू खाली किनाऱ्यावर जा त्या दुसऱ्या मुलांबरोबर.

आयोल्फ: (व्याकूळ होत) नाही. पप्पा, मी नाही जाणार त्या मुलांकडे खाली आज.

अल्मर्स: का नाही बरं मग?

आयोल्फ: नाही, कारण मी हे कपडे घातले आहेत ना?

अल्मर्स: (भिवया चढवीत) कदाचित ते कुचेष्टा करतील—तुझ्या सुरेख कपड्यांची!

आयोल्फः (टाळाटाळ करीत) नाही, ते धाडस करणार नाहीत ते. कारण झोडपून काढीन मी मग त्यांना.

अल्मर्सः होय तेच- त्याचं काय?

आयोल्फः पण ती फार टवाळ आहेत, ती पोरं. आणि ती असं म्हणतात की मी कधीच सैनिक बनू शकणार नाही.

अल्मर्सः (क्रोध आवरीत) ती असं का म्हणतात असं तुला वाटतं?

आयोल्फः ती माझा खूप मत्सर करतात. कारण पप्पा, ती इतकी गरीब आहेत ना, की त्यांना अनवाणी चालावं लागतं.

अल्मर्सः (हलक्या, सद्दित स्वरात) ओ, रिटा, कसं काळजात सलतंय माझ्या हे इथं!

रिटाः (दिलासा देत, उठत) तेच-तेच-तेच!

अल्मर्सः (धमकावणीच्या सुरात) पण ती पोरं, एक दिवस कळेल त्यांना की खाली किनाऱ्यावर सर्वात श्रेष्ठ कोण आहे!

आस्ताः (कानोसा घेत) तिथं कुणीतरी ठोठावतंय.

आयोल्फः ते खचितच बोरगहेम आहेत.

रिटाः या आत!

(उंदराबाई सावकाश आणि शांतपणे उजव्या बाजूच्या दरवाज्यातून आत प्रवेश करते. ती ठेंगणी, कृश, नखशिखांत सुरकुतलेला देह असलेली, जीर्ण

आणि पिकलेल्या केसांची, तीक्ष्ण, भेदक डोळे असलेली आहे. तिने फुलाफुलांचा फ्रॉक, बायकांची कपाळझाकी टोपी आणि केप नावाचे उपवस्त्र असा जुन्या जमान्यातील पोषाख घातलेला आहे. तिच्या हातात एक छोटी तांबडी छत्री असून काखेत दोरी असलेली एक काळी बॅग लोंबत आहे.)

आयोल्फ: (हलक्या आवाजात, आस्ताचे कपडे घट्ट पकडीत) आत्या! ही खचित तीच असली पाहिजे!

उंदराबाई: (दारात अभिवादन करीत) आपली विनम्रपणे क्षमा मागते, --सभ्य स्त्री-पुरुषांना येथे कुरतडणारं असं काही ह्या घरात आहे का?

अल्मर्स: आम्ही? नाही, मला नाही तसं वाटत.

उंदराबाई: होय, कारण तसं काही असेल तर त्यापासून तुम्हा सभ्य स्त्रीपुरुषांना मुक्त करण्यात मी प्रांजळपणे मदत करीन.

रिटा: होय, होय कळलं आम्हाला. पण आमच्याकडे तसल्या प्रकारचं काही नाही.

उंदराबाई: हे किती दुर्दैव असावं, हे. कारण मी आता नुकतीच एक फेरी टाकायला निघाले आहे बाहेर. आणि ठारूक नाही ह्या भागात मी पुन्हा केव्हा येईन. —अगं बाई, किती थकले मी!

अल्मर्स: (खुर्चीकडे बोट दाखवित) होय, आपण दिसता खरं तशा.

उंदराबाई: कुणीही खचितच कधीही बेजार ना होवो त्या इवल्याशा दुबळ्यांच्या अगदी विरुद्ध हे करताना, जे अतिशय निर्दयतेने तिरस्कृत आणि गांजलेले आहेत. पण हे अतिशय बेसुमारपणे शक्ती खेचून घेणारं आहे.

रिटा: कदाचित आपण बसाल आणि विश्रांती घ्याल स्वतः जराशी?

उंदराबाई: खूप खूप आभारी आहे. (दरवाजा आणि सोफा यामध्ये असलेल्या खुर्चीवर बसते.) कारण संबंध रात्रभर मी बाहेर कामातच होते.

अल्मर्स: खरंच का आपण हे केलं?

उंदराबाई: होय पलिकडे बेटावर. (चक चक करीत हसते.) लोकांना तसं खरोखर मला बोलवावंच लागलं. ते नाखूष होते अत्यंत ह्या बाबतीत. पण तिथं दुसरा पर्यायच नव्हता. त्यांना गोड चेहरा करून ती कडू गोळी खावीच लागली. (आयोल्फकडे पाहून मान हलवित) कडू गोळी, छकुल्या महाराजा कडू गोळी.

आयोल्फ: (अनिच्छेने, किंचित भयभीत होऊन) कशासाठी त्यांना असं करावंच लागतं? -?

उंदराबाई: काय?

आयोल्फ: ती खावी लागली?

उंदराबाई: खचितच, कारण फार काळ पोषण करू शकलेच नाहीत ना ते त्यांचं. उंदरं आणि त्या साऱ्या इवल्या इवल्या पिल्लांमुळं, समजून घ्या चांगलं, छोटे महाराज.

रिटा: बाई गं! ते गरीब बिचारे लोक, - इतके विपुल असतात त्यांच्याकडे?

उंदराबाई: हो ना, अगदी घोळक्याने आणि रेलचेलीने (गमतीने सावकाश हसत) संपूर्ण रात्रभर अंथरूणात तरा तरा रांगले. दुधाच्या पातेल्यांमध्ये धपकन् खाली पडले आणि जमिनीवर चीs चीs करीत आणि सळसळत ओरखडत सर्व दिशांना आडवे तिडवे धावले.

आयोल्फ: (हळूच आस्ताला) मी कधीच फिरणार नाही तिथं बाहेर, आत्या.

उंदराबाई: पण नंतर आले मी- आणि आणखी एक जण. आणि आम्ही घेतले ते आमच्या बरोबर सारेच्या सारे. ते गोड इवलाले प्राणी. त्या साऱ्यांवर मात केली आम्ही दोघांनी.

आयोल्फ: (किंचाळत) पप्पा, -बघा, बघा!

रिटा: आई गं, आयोल्फ!

अल्मर्स: काय आहे तिथं?

आयोल्फ: (अंगुलीनिर्देश करीत) तिथं काहीतरी वळवळतंय बॅगेत.

रिटा: (डाव्या बाजूला वळून किंचाळत) बाई गं! दूर व्हा तिच्यापासून, अल्फ्रेड!

उंदराबाई: (हसत) अहो अतिवमधुर बाईसाहेब, त्याच्यासारख्या निरूपद्रवी खुज्याला भिऊन जायचं कारण नाही.

अल्मर्स: पण मग आहे तरी काय ते?

उंदराबाई: केवळ मॉप्समॅन आहे तो. (बॅगचे बंध सोडीत) अंधारातून बाहेर ये, माझ्या अतिव लाडक्या सवंगड्या.

(रुंद, काळ्या नाकाचा एक छोटासा कुत्रा बॅगेतून डोके वर काढतो.)

उंदराबाई: (मान हलविते व आयोल्फला खुणाविते.) येना निःशंकपणाने आणखी जवळ, इवल्याशा जखमी सैनिका! तो चावत नाही. ये इकडे! ये इकडे!

आयोल्फ: (आस्ताला बिलगत) नाही, माझं नाही धाडस होत.

उंदराबाई: धाकटे महाराज त्याची चर्या शांत आणि प्रेमळ आहे असं नाही का तुम्हाला वाटत?

आयोल्फ: (विस्मित होतो, बोट दाखवितो.) तो, तिथे!

उंदराबाई: होय, तोच तो.

आयोल्फ: (अर्धवट हलक्याने, कुत्र्यावर डोळे रोखीत) मला वाटतं खूप भयंकर आहे ती त्याची- चर्या, मी कधीही न पाहिलेली.

उंदराबाई: (बॅग बंद करीत) असं ना, ते कळेल तुला यथेष्ट कळेल.

आयोल्फ: (अनिच्छेने जवळ जातो खूपच लांबून, आणि हळुवारपणे बॅगेवर थोपटतो.) सुरेख, तरीही सुरेख आहे तो.

उंदराबाई: (काळजीच्या सुरात) पण आता तो पार थकून आणि दमून गेला आहे, बिचारा. अतिशय बेजार झालाय तो. (अल्मर्सकडे पाहून) कारण हा सारी शक्ती खेचून घेतो, हा असा खेळ, साहेब विश्वास ठेवू शकतात.

अल्मर्स: कोणत्या प्रकारचा खेळ म्हणता आपण?

उंदराबाई: भुरळ क्रीडा.

अल्मर्स: हा हा, कदाचित हाच तो कुत्रा ना जो त्या उंदरांना भुरळ पाडतो?

उंदराबाई: (मान हलवित) मॉप्समन् आणि मी. आम्ही दोघं एकजुटीनं करतो ते. आणि हे इतकं सुरळीत पार पडतं. पाहत रहावं तिकडे तेव्हा. त्याच्या गळपट्ट्यात फक्त एक दोरी आहे. मग मी त्याला तीन वेळा घराभोवती फिरविते आणि बासरी वाजविते आणि जेव्हा ते ती ऐकतात, तेव्हा तळघरातून वर पोटमाळ्यावरून खाली आणि बिळातून बाहेर यावंच लागतं, साऱ्या त्या छकुल्या प्राण्यांना.

आयोल्फ: त्यांना हा अगदी ठार होईपर्यंत चावतो का?

उंदराबाई: उं हूं, मुळीच नाही! नाही, आम्ही खाली होडीकडे जातो, हा आणि मी. त्यानंतर ते आमच्या मागे मागे येतात. ती सारी थोराड आणि त्यांची ती सारी चिल्लीपिल्ली.

आयोल्फ: (उत्कंठित) आणि त्यानंतर काय? सांगा ना ते!

उंदराबाई: त्यानंतर किनाऱ्यावरून आम्ही झटकन् पुढे होतो. आणि मी एका वल्ह्याने वळविते आणि बासरी वाजविते आणि मॉप्समन, तो आमच्या मागे पोहतो. (चकाकत्या डोळ्यांनी) आणि सारे ते जे तरा तरा रांगतात आणि पळतात ते आमच्या मागे आणि मागे येतात. खोल खोल पाण्यापर्यंत. होय. कारण ते भागच असतं त्यांना!

आयोल्फ: का भाग असतं त्यांना?

उंदराबाई: कारण वास्तविक इच्छा नसते त्यांची. कारण ते पाण्याच्या हुडहुडीने इतके भेदरलेले असतात, की त्यामुळे त्यांना त्यात पडणं भाग असतं.

आयोल्फ: बुडतात का ते नंतर?

उंदराबाई: एकूणएक. (खालच्या आवाजात) आणि अत्यंत निःशब्द, अत्यंत निरामय आणि अत्यंत अंधःकारमय होतात. तिच एक केवळ इच्छा करू शकतात ते स्वतः- ते सुंदर छकुले. तेथे खाली निद्रा लागते अतिव मधुर आणि अतिव चिरनिद्रा. ती सारी ज्यांचा अखिल मानवजात द्वेष करते आणि छळ करते (उभी राहते) होय, पूर्वीच्या काळी मला मॉप्समनची गरज वाटत नसे, तेव्हा मी स्वतःच भुरळ पाडायची मग, मी एकटी.

आयोल्फ: कुणाला कसली भुरळ पाडायचात आपण?

उंदराबाई: माणसांना. मुख्यतः.

आयोल्फ: (उत्कंठेने) ओ, सांगा ना मला कशा प्रकारचं होतं ते!

उंदराबाई: (हसत) ते माझे प्राणनाथ होते, ते, गुलजार छकुल्या!

आयोल्फ: कोठे आहेत मग ते आता?

उंदराबाई: (निष्ठुरतेने) खाली साऱ्या उंदरांपाशी. (पुनश्च सौम्यतेने) पण मी आता माझ्या उद्योगाकडे पुन्हा वळायला हवे. सदैव गडबडीच्या (रिटाला) ह्या परिवाराला माझा काहीच उपयोग नाही आज? कारण तसं काही असेल तर तडकाफडकी करून टाकीन मी ते.

रिटा: नाही, धन्यवाद, मला वाटत नाही तशी निकड आहे असं.

उंदराबाई: होय-होय, प्रिय बाईसाहेब, आपल्याला कदापि ठाऊक नसेल- जर ह्या परिवाराच्या लक्षात आलं की जे कुरतडणारं आणि चुरचुरणारं, - आणि झुरूमुरू आणि तुरूतुरू चालणारं असं काही इथं आहे तर मला आणि मॉप्समनला फक्त बोलावणं पाठवा. - बरंय, येते नमस्कार, नमस्कार, अगदी सहस्रशः. (ती उजव्या बाजूच्या दरवाज्यातून बाहेर जाते.)

आयोलफ: (हळूच, आस्ताला ऐटीत) आत्या, विश्वास कर की मी सुद्धा उंदराबाई पाहिली!

(रिटा बाहेर पडवीत जाते आणि हातरुमालाने हवा घेते. अल्पावधीनंतर आयोलफ मोठ्या दक्षतेने आणि तिच्या नकळत उजव्या बाजूने बाहेर जातो.)

अल्मर्स: (सोफ्याजवळील टेबलावरील ब्रिफकेस घेतो) ही तुझी ब्रिफकेस आहे का ही येथली, आस्ता?

आस्ता: होय, माझ्याजवळच्या काही जुन्या पत्रांपैकी काही आहेत तीत.

अल्मर्स: हो, घरगुती पत्रे-

आस्ता: कारण तुझ्या गैरहजेरीत तूच ती व्यवस्थित लावायला सांगितली होतीस.

अल्मर्स: (तिच्या डोक्यावर थोपटत) आणि ह्यालासुद्धा उसंत मिळविलीस तू!

आस्ता: होय ना. तो काही भाग मी येथे केला आणि काही भाग तेथे शहरात मी स्वतः केला.

अल्मर्स: आभारी आहे, प्रिय. खूप विशेष काही आढळलं का तुला यात?

आस्ता: (धोपटपणे) हूं, - अशा प्रकारच्या जुन्या कागदपत्रात नेहमी हे किंवा अन्य आढळते. हे तुला चांगलं ठाऊक आहे. (मंद आवाजात, गंभीरपणे) तिथं त्या ब्रिफकेसमध्ये, आईला लिहिलेली पत्रे आहेत.

अल्मर्स: होय, ती खचितच तुझ्याजवळ ठेवायला हवीत.

आस्ता: (प्रयासाने) नाही, माझी अशी इच्छा आहे की तू ती सारी पहावीत, तू सुद्धा, अल्फ्रेड. एकवार, - उत्तरायुष्यात. - पण आज माझ्याजवळ ह्या ब्रिफकेसची चावी नाहीये.

अल्मर्स: काही आवश्यकता नाही, प्रिय आस्ता. कारण असं असूनही मी तुझ्या आईची पत्रे कधीही वाचणार नाही.

आस्ता: (त्यावर नजर खिळवित) नंतर एखादे वेळी, - अशाच एका निवांत सायंकाळी, त्यात काय आहे याविषयी थोडंसं सांगेन मी तुला.

अल्मर्स: होय. त्यापेक्षा तू तसं करू शकतेस. पण केवळ तुझ्या आईची पत्रे तरी तुझ्याजवळ ठेव. तिच्यानंतर तुझ्याजवळ काही फारशा स्मृती नाहीत. (तो आस्ताच्या हाती ब्रिफकेस देतो. ती, ती घेते आणि खुर्चीवर बाह्य वस्त्रप्रावरणाखाली ठेवते.)

(रिटा पुन्हा बैठकीच्या खोलीत येते.)

रिटा: आई गं, मला वाटतं त्या भयंकर म्हातारीने जणू काही प्रेताची दुर्गंधीच आणली होती आपल्या बरोबर.

अल्मर्स: होय ना, काहीशी भयंकर होती खरी ती.

रिटा: ती ह्या खोलीत होती तेव्हा मला जवळ जवळ आजारी पडल्यासारखंच वाटायचं.

अल्मर्स: शिवाय ती ज्या अनिवार्य आणि भुरळ पाडण्याच्या शक्तीबद्दल बोलत होती ती मी पुरती समजू शकतो. वर शिखरांमधील आणि विस्तीर्ण माळरानावरील भयाणतेनं असेच काहीसे आहे.

आस्ता: (त्याच्याकडे एकटक पाहत) असे काय आहे ते जे तुझ्या बाबतीत घडले आहे, अल्फ्रेड?

अल्मर्स: (स्मित करीत) माझ्या बाबतीत?

आस्ता: होय, काहीतरी आहे. बहुतेक परिवर्तनासारखं. रिटाच्यासुद्धा निदर्शनास आलं आहे ते.

रिटा: होय, तुम्ही आहात त्याच क्षणी मी पाहिलं ते, पण हे चांगलं सर्वस्वी उचितच आहे ना, हे अल्फ्रेड?

अल्मर्स: ते उचित असायलाच हवं आणि ते आवश्यक तसेच हिताचे होणार आहे.

रिटा: (उसळून) तुम्ही अनुभवलयं काहीसं, प्रवासात! नाकारू नका हे! कारण मी तुमच्या चेहऱ्यावरच पाहिलं ते!

अल्मर्स: (डोके हलवित) काहीच नाही- बाह्यतः, पण-

रिटा: (उद्विग्न) पण-?

अल्मर्स: अंतर्गत माझ्यात थोडीशी उलथापालथ झाली आहे खरी.

रिटा: अरे देवा-!

अल्मर्स: (दिलासा देत, तिच्या हातावर थोपटतो.) हे केवळ हितासाठी, प्रिये रिटा. तू निश्चितपणे विसंबून राहू शकतेस.

रिटा: (सोफ्यात बसत) हे येथे तुम्ही अगदी याच क्षणी आम्हाला सांगा— सांगायला हवं. सारं काही!

अल्मर्स: (आस्ताकडे वळत) होय, बसूया, आपण देखील. म्हणजे मी तुम्हाला सांगायचा प्रयत्न करीन. जितकं मला सांगता येईल (तो रिटाच्या बाजूला सोफ्यात बसतो. आस्ता एक खुर्ची ओढून घेते आणि त्याच्या जवळच बाजूला बसते. थोडा विराम.)

रिटा: (अपेक्षेने त्याच्याकडे बघत) बरं, आता-?

अल्मर्स: (समोर दृष्टी रोखित) जेव्हा मी मागे जाऊन माझ्या जीवनाचा आणि माझ्या प्राक्तनाचा विचार करतो—अखेरच्या त्या-दहाकरा वर्षांतल्या, तेव्हा ते मला बहुधा एखाद्या परिकथेसारखे किंवा एखाद्या स्वप्नासारखे वाटते. तुला नाही तसं वाटत, आस्ता?

आस्ता: होय, बहुतांशी वाटतं मला तसं.

अल्मर्स: (संभाषण चालू ठेवीत) जेव्हा मी विचार करतो पूर्वी आपण दोघं कसे होतो, आस्ता. आपण दोन दुर्दैवी, दीन, अनाथ—

रिटा: (अधीरतेने) ओ, होय, त्याला निश्चितच फार काळ लोटला आहे.

अल्मर्सः (तिचं न ऐकता) आणि आता मी येथे ऐश्वर्यात आणि वैभवात बसलो आहे. माझा व्यवसाय अनुसरण्यास मी समर्थ झालो. उद्योग आणि अध्ययन करण्यास समर्थ झालो, -- सारं माझ्या इच्छेप्रमाणे (हात पसरवीत) आणि हे सारं अपरिमित, अगम्य सौख्य—त्याचेच आम्ही तुझे ऋणी आहोत. तुझे, प्रिय रिटा.

रिटा: (अर्धवट थट्टेने, अर्धवट अनिच्छेने, त्याच्या हातावर चापट मारते.) आता तरी केवळ थांबवाल का तुम्ही असं बोलणं?

अल्मर्सः एक परिचय म्हणून केवळ नामोल्लेखच करतोय मी असा.

रिटा: अहो, पुरे करा ना हा असा परिचय.

अल्मर्सः रिटा, डॉक्टरांच्या सल्ल्यामुळे मी पर्वतराजीत फिरायला गेलो असं तू समजू नकोस.

आस्ता: तसं नव्हतं, अल्फ्रेड?

रिटा: काय होतं मग ते ज्याने तुम्हाला प्रेरित केलं?

अल्मर्सः त्याचं असं होतं की मला माझ्या कामाच्या टेबलापाशी फार काळ स्वास्थ्यच लाभत नाही.

रिटा: स्वास्थ्य नाही? अहो कोण त्रास देत होतं मग तुम्हाला?

अल्मर्सः (डोके हलवित) बाहेरून कुणीही नाही. पण मला असं वाटत होतं की मी अपव्यय करीत होतो—किंवा—नाही, माझ्या उत्कृष्ट सामर्थ्याचा अपव्यय करीत होतो. असा व्यर्थ घालवीत होतो मी वेळ.

आस्ता: (डोळे विस्फारीत) जेव्हा तू बसलास आणि पुस्तक लिहायला घेतले तेव्हा का?

अल्मर्स: (मान हलवित) कारण माझ्याजवळ एवढेच उत्कृष्ट सामर्थ्य नाही. मी हे किंवा दुसरे सुद्धा उत्कृष्टपणे तडीस न्यायला हवे होते.

रिटा: म्हणून तुम्ही एवढे विचारात दंग होऊन बसला होता का?

अल्मर्स: होय. तेच होते ते जवळ जवळ.

रिटा: आणि म्हणून तुम्ही स्वतः अखेरच्या दिवसात इतके असमाधानी होता तर. आणि दुसरं आमच्याशी सुद्धा. होय, त्यामुळेच तुम्ही तसे होता ना, अल्फ्रेड!

अल्मर्स: (समोर दृष्टी लावीत) तेथे मी बसलो होतो टेबलावर वाकून आणि लिहित होतो दिवसामागून दिवस. अनेकदा अर्ध्या रात्रीपर्यंत सुद्धा. लिहित होतो आणि लिहित होतो त्या जाडजूड, मोठ्या 'मानवी जबाबदारी' संबंधीच्या त्या पुस्तकावर. हं!

आस्ता: (त्याच्या बाहूवर हात ठेवीत) पण दादा, ते पुस्तक खचितच तुझं जीवनकार्य होणार आहे.

रिटा: होय, हेच खूपसं तुम्ही नेहमी म्हणत असतात.

अल्मर्स: असंच मला वाटलं होतं. अलिकडे मी प्रौढ व्हायला लागलो होतो. (त्याच्या डोळ्यात उल्हास दिसतो.) इतकं समर्थ बनवलंस मला तो मार्ग अनुसरायला तू प्रिय रिटा—

रिटा: काय हा वेडेपणा!

अल्मर्स: (तिच्याकडे पाहून स्मित करीत) तू तुझ्या साऱ्या वैभवासह---

रिटा: (अर्धवट हसून, अर्धवट चिडून) पुन्हा असं असंबद्ध बोललात तर खूप मारीन मी तुम्हाला.

आस्ता: (त्याच्याकडे संचित पाहत) पण ते पुस्तक, अल्फ्रेड?

अल्मर्स: ते जणू काही दूर जायला लागले. पण ज्यांनी माझ्यावर हक्क ठेवला आहे त्या उच्चतम कर्तव्याच्या विचारांनी मी अधिकाधिक वेढला गेलो.

रिटा: (चमकते, त्याचा हात पकडते.) अल्फ्रेड!

अल्मर्स: आयोल्फबद्दलचा विचार, प्रिय रिटा.

रिटा: (निराश होते, त्याचा हात सोडते.) ओह—आयोल्फचा!

अल्मर्स: खोलवर आणि खोलवर तो हतभागी छकुला आयोल्फ जाऊन बसलाय माझ्या मनात. टेबलावरून त्या दुर्भाग्यवश पडण्याच्या पश्चात. आणि विशेषतः आपल्याला अगदी खात्री झाली होती की तो बरा होणारच नाही त्यानंतर---

रिटा: (त्वरेने) पण तुम्ही घेताच की त्याची शक्य तितकी सारी काळजी, अल्फ्रेड!

अल्मर्स: एखाद्या शाळामास्तरासारखी, होय. पण एका पित्यासारखी नव्हे. आणि इतःपर आयोल्फचा एक पिता मी बनेन.

रिटा: (त्याच्याकडे पाहते आणि मान हलविते.) मला खरोखर तुमची नेमकी उमजच पडत नाही.

अल्मर्स: माझा उद्देश असा की त्याला हे दुर्भाग्य खूपसं सुकर आणि खूपसं यातनाहीन बनविण्यास मी माझी सारी शक्ती पणाला लावीन. ते शक्य आहे.

रिटा: ओह पण तुम्ही, - सुदैवाने, ओ तो इतका खोलवर विचार करतो असं मला तरी नाही वाटत.

आस्ता: (सद्बदित) होय, रिटा. तो करतो तसा.

अल्मर्स: होय, त्याला तसं खोलवर वाटतं यावर विश्वास असू दे.

रिटा: (सोत्कंठ) पण अहो, तुम्ही आणखी काय करू शकता त्याच्यासाठी?

अल्मर्स: त्याच्या बालमनात उदय पावणाऱ्या साऱ्या वैभवशाली आशांना प्रज्वलित करायचा प्रयत्न करीन मी. त्याने मनाशी बाळगलेले आशांचे जे काही कोवळे अंकुर आहेत, त्या साऱ्यांना पल्लवित करीन, - फुलवीन आणि सुफलित करीन. (अधिकाधिक आवेगाने उठतो.) आणि यापेक्षाही अधिक करणार आहे मी! त्याचं इप्सित आणि त्याच्यासमोर असलेलं साध्य यात सुसंवाद साधण्यासाठी मी त्याला सहाय्य करीन. कारण तो आता त्यास्तव तसा नाही. त्याच्या साऱ्या आकांक्षा प्रतिकूल बनून संपूर्ण जीवनभर त्याच्यासाठी त्या दुर्लभ राहणार आहेत. पण मी सुखसंवेदना निर्माण करीन त्याच्या मनात. (तो जमिनीवरून इकडून तिकडे दोनदा फेरी मारतो. आस्ता आणि रिटा त्याचा डोळ्यांनी पाठलाग करतात.)

रिटा: तुम्ही ह्या गोष्टी अधिक शांतपणे घ्यायला हव्यात, अल्फ्रेड!

अल्मर्स: (टेबलाजवळ डाव्या बाजूला थांबतो आणि त्यांच्याकडे पाहतो.) आयोल्फ माझं जीवनकार्य पुढे चालू ठेवील. जर त्याची तशी इच्छा असेल तर.

अन्यथा जे पूर्णतः त्याचे स्वतःचे आहे असे तो निवडू शकतो, कदाचित ते अधिक चांगलं—तूर्त, काही झालं तरी मी माझं थांबवणार आहे.

रिटा: (उभी राहत) पण, अहो अल्फ्रेड तुम्ही दोघांसाठी, तुमच्यासाठी आणि आयोल्फसाठी नाही का करू शकत हे कार्य?

अल्मर्स: नाही, ते करू शकत नाही मी... .. अशक्य! येथे मी स्वतःला विभागून घेऊ शकत नाही. आणि म्हणूनच मी माघार घेतो आहे. आयोल्फ हा आपल्या वंशातील पूर्ण सिद्ध म्हणून असेल आणि मी समर्पित करीन माझं नवं जीवनकार्य त्याला असे पूर्ण सिद्ध बनविण्यात.

आस्ता: (उठते आणि त्याच्याकडे जाते) येथे तर हा भयंकर कठीण कलह तुला सोसावा लागणार आहे, अल्फ्रेड.

अल्मर्स: होय, तसंच आहे ते. येथे घरी मी स्वतःबरोबर संकटावर कदापि मात करू शकलो नाही. त्यागाच्या दबावाखाली स्वतः कदापि नव्हे. येथे घरी कधीच नव्हे.

रिटा: म्हणून ह्या करणानेच का तुम्ही उन्हाळ्यात प्रवासाला गेला होता?

अल्मर्स: (चमकत्या डोळ्यांनी) होय! आणि म्हणून मी वर त्या निस्सिम एकांतात गेलो. शिखरावरचा तेजस्वी सूर्योदय पाहिला. नक्षत्रांची समीपता— अनुभवली. प्रायः त्यांना जाणून घेण्यात आणि त्यांच्याशी सुसंवाद साधण्यात आणि म्हणून ते करू शकलो मी.

आस्ता: (त्याच्याकडे विषण्णतेने पाहत) पण तू 'मानवी जबाबदारी' ह्या पुस्तकावर अधिक काहीच का लिहिणार नाहीस?

अल्मर्स: नाही, कधीच नाही, आस्ता मी विभागूच शकत नाही स्वतःला दोन कार्यभागात, सांगतो मी खचितच. -पण मी ही मानवी जबाबदारी पार पाडीन अखेरपर्यंत—माझ्या जीवनात.

रिटा: (स्मित करून) तुम्हाला खरोखर असा विश्वास वाटतो का की तुम्ही अशा उच्च ध्येयांना दृढतेने धरून ठेवाल येथे घरी?

अल्मर्स: (तिचा हात हातात घेतो.) तुझ्या संगतीत करू शकतो मी हे. (दुसरा हात पुढे करीत) आणि तुझ्या संगतीत सुद्धा, आस्ता.

रिटा: (आपला हात काढून घेत) दोघांबरोबर म्हणजे, येनकेन प्रकारेण तुम्ही स्वतःला विभागू शकता.

अल्मर्स: पण प्रिय रिटा--! (रिटा त्यापासीन दूर जाते आणि उद्यानद्वारात उभी राहते.)

(दरवाजावर उजवीकडे हलक्याने आणि त्वरेने ठोठावण्याचा आवाज येतो. इंजिनियर बॉर्गहेम त्वरेने आत येतो. तो पुरता तीस वर्षांचा युवक आहे. प्रसन्न आणि शांत मुद्रा. आर्जवी वृत्ती.)

बॉर्गहेम: गुडमॉर्निंग, गुडमॉर्निंग, मिसेस! (अल्मर्सच्या दर्शनाने हर्षभरीत होऊन थांबतो.) अरेच्चा, काय पाहतोय मी! आधीच घरी परत, मि. अल्मर्स?

अल्मर्स: (त्याच्याशी हस्तांदोलन करीत) होय, काल रात्रीच आलो मी.

रिटा: (सानंद) त्यांना अधिक काळ रहायची अनुमती नव्हती मि. बॉर्गहेम.

अल्मर्स: नाही—पण हे खचितच खरं नाहीये, रिटा—

रिटा: (अधिक जवळ येत) खचितच खरं आहे ते, होय. त्यांची रजा संपली होती.

बोर्गहेम: म्हणजे आपल्या नवऱ्याचा लगाम आपण फारच घट्ट धरून ठेवता, मिसेस?

रिटा: मी माझ्या अधिकाराचं जतन करते. आणि साऱ्याच गोष्टींना सीमा देखील असायला हवी.

बोर्गहेम: उं हूं, साऱ्याच गोष्टींना नाही, आशा करतो. —गुड मॉर्निंग मिस अल्मर्स!

आस्ता: (टाळत) गुड मॉर्निंग.

रीटा: (बोर्गहेमकडे पाहत) साऱ्याच गोष्टींना नाही, असं म्हणता आपण?

बोर्गहेम: होय. माझा यावर इतका पूर्ण आणि ठाम विश्वास आहे की येथे जगात निदान अशी काही गोष्ट आहे की तिला काही सीमा नाही.

रिटा: आता आपण खचितच प्रेमावर विचार करताहात—आणि अशाच काही गोष्टींचा.

बोर्गहेम: (सोत्साह) मी त्या समस्त गोष्टींबद्दल विचार करतोय—ज्या सुंदर आहेत!

रिटा: आणि ज्यांना कधीही सीमा नाही. होय, आपण त्यावरच विचार करूया आणि आशा करते, सारे मिळून.

अल्मर्स: (त्यांच्याकडे चालत जातो.) आता आपण रस्त्याचे काम खूपच लवकर संपवताहात का येथे?

बोर्गहेम: मी सारं काही संपवलं. कालच पार पडलं. पुरतं दीर्घकाळ चाललयं ते.
पण, सुदैवाने ते संपलं एकदाचं.

रिटा: आणि म्हणूनच का आपण इतके बेहद खूष आहात यावर?

बोर्गहेम: होय तसा निश्चितच झालोय मी!

रिटा: बरं, मला हे म्हणायचं—

बोर्गहेम: काय, मिसेस?

रिटा: वास्तविक तुमच्यासाठी हे फारसं चांगलं झालं नाही, मिस्टर बोर्गहेम.

बोर्गहेम: खरं? का बरं नाही ते?

रिटा: नाही, कारण यापुढे आपण ह्या भागात काही वारंवार येणार नाहीत.

बोर्गहेम: नाही, ते खरं आहे. ह्यावर विचारच केला नाही मी.

रिटा: आता, तरीही आपण निश्चितच कधीमधी आमच्याकडे येऊ शकता.

बोर्गहेम: नाही, दुदैवाने मला आता ते दीर्घकाळपर्यंत अशक्य झाले आहे.

अल्मर्स: हो का? कशामुळे मग ते?

बोर्गहेम: हो ना, कारण आता मला एक मोठं, नवं काम मिळालं आहे, जे मला
तडकाफडकी पार पाडणं भाग आहे.

अल्मर्स: नाही, खरंच का आपल्याला? (त्याचे हात घट्ट धरीत) याचा मला मनापासून आनंद झाला.

रिटा: अभिनंदन, अभिनंदन, मिस्टर बॉर्गहेम!

बॉर्गहेम: शूँस शूँस—तथापि खरं म्हणजे मी याविषयी फारसं बोलायला नको! पण मी आवर घालू शकलो नाही स्वतःवर! हे एक जंगी काम आहे रस्त्याचं—वर उत्तरेत. पर्वतांकडे-पलिकडे- आणि अविश्रमनीय सायासाने पार पाडावयाचे काम! (आवेशाने) अहाहा, किती विशाल, रमणीय जग, -
-एक रस्ता बांधणारा होणं ही किती सुदैवाची बाब आहे!

रिटा: (गालातल्या गालात हसते आणि त्याच्याकडे चेष्टेने पाहते) केवळ ह्या रस्त्याच्या कामाच्या कारणास्तवच का आपण इतके वेडे होऊन आलात आज?

बॉर्गहेम: नाही त्यासाठीच नाही केवळ. तर जे सारं उज्वल आणि आशादायी भवितव्य माझ्यासाठी खुलं झालं आहे त्यास्तव.

रिटा: (पूर्ववत) अहाहा, कदाचित ह्या पश्चात तेथे काहीतरी अधिक रमणीय आहे!

बॉर्गहेम: (आस्ताकडे कटाक्ष टाकीत) कुणास ठाऊक! जेव्हा सौख्य प्रथमच येतं, तेव्हा बहुधा ते वसंतातल्या पुरासारखं येतं. (आस्ताकडे वळून) मिस अल्मर्स, आपण दोघं नाही का जायचं फिरायला, जरासा फेरफटका मारायला बरोबर? जसं आपण नेहमी जातो?

आस्ता: (झटकन्) नाही, नाही. आता नको. आज नको.

बोर्गहेम: ओह, चला ना! केवळ अगदी एक छोटासा फेरफटका! मला वाटतं आपल्याशी खूप गोष्टींविषयी बोलायचंय मला, मी जाण्यापूर्वी.

रिटा: कदाचित असं काही आहे की ज्यासंबंधी आपल्याला आता उघडपणे बोलायचं नाहीये.

बोर्गहेम: हुं, ते त्यावर अवलंबून—

रिटा: हो हो, कारण आपण खचितच चांगलं कुजबुजूही शकता. (अर्धवट हळुवारपणे) आस्ता, अखेरीस तू त्याच्याबरोबर जाणं भाग आहे.

आस्ता: पण, प्रिय रिटा—

बोर्गहेम: (काकुळतीने) मिस आस्ता—लक्षात घ्या की हे आपलं निरोपाचं फिरणं असेल—दीर्घ, दीर्घ कालावधीसाठी.

आस्ता: (आपली हॅट आणि छत्री घेते.) हो हो. चला आपण थोडंसं खाली सभोवार उद्यानात जाऊया मग.

बोर्गहेम: वा! आभारी आहे, आभारी आहे याबद्दल!

अल्मर्स: आणि त्याचवेळी आयोल्फकडेही जरा लक्ष राहू द्या मग.

बोर्गहेम: होय, अल्मर्स, पण काय हो! तो आयोल्फ कुठाय आज? मी काहीतरी आणलंय त्याच्यासाठी.

अल्मर्स: तो गेलाय आणि तिथंच खाली कुठंतरी खेळतोय.

बोर्गहेमः खरं ना? म्हणजे त्याने आता खेळायला प्रारंभ केला तर! एरवी त्याला घरातच बसून रहायची आणि वाचीत बसायची सवय आहे.

अल्मर्सः त्याला आळा बसेल. तो खरोखर मोकळ्या हवेतला पोरगा होणार.

बोर्गहेमः बघा, खरंच आहे ते! बाहेर मोकळ्या हवेत आणखी त्याला, बिचारा! ईश्वरा, ह्या आनंदी जगात एखाद्याला बागडण्यापेक्षा अधिक चांगले काहीच करता येणार नाही. मला वाटते, सारं जीवन एक खेळच आहे माझ्यासाठी! चला तर मिस आस्ता! (बोर्गहेम आणि आस्ता पडवीवर जातात आणि तिथून खाली बागेत जातात.)

अल्मर्सः (उभा राहतो आणि त्यांच्याकडे पाहतो) तुला, रिटा—तुला वाटतं का की ह्या दोघांमध्ये काहीतरी आहे?

रिटाः काय म्हणावं तेच मला समजत नाही. पूर्वी मला ते वाटायचं पण आस्ता आता खूपशी गूढ होत चालली आहे, - अलिकडच्या काळात वाजवीपेक्षा जास्त अनाकलनीय.

अल्मर्सः खरंच? ती तशी आहे. जेव्हा मी बाहेर होतो?

रिटाः होय. त्या गेल्या दोन आठवड्यात, मला वाटते.

अल्मर्सः आणि तुला वाटतं का की तिला आता त्याच्यात रस वाटत नाही असं?

रिटाः गंभीरतेने नव्हे, पूर्णपणे नव्हे, प्रांजळपणे नव्हे. मला तसं वाटत नाही. (त्यांच्याकडे शोधकतेने पाहत) तिने असं केलं असेल तर तुम्हाला वाईट वाटेल का?

अल्मर्स: खरोखर नव्हे—पण अगदी निर्विवादपणे अस्वस्थ करणारा असेल हा विचार—

रिटा: अस्वस्थ करणारा?

अल्मर्स: होय, हे तू ध्यानात ठेवायलाच हवं की आस्ताची जबाबदारी माझ्यावर आहे. तिच्या जीवनसौख्यासाठी.

रिटा: अरे देवा, काय—जबाबदारी! आस्ता तर पुरती प्रौढ झाली ना? तिला निवड करण्याची खात्रीनं समज आहे, असं मला पुष्कळ अंशी वाटतं.

अल्मर्स: होय, आपण खचितच तशी आशा करूया, रिटा.

रिटा: माझ्यापुरतं बोलायचं झालं तर बोग्हेमबद्दल मला निःसंशयपणे यत्किंचितही वाईटसाईट वाटत नाही.

अल्मर्स: नाही, प्रिये, मला सुद्धा तसं वाटत नाही. त्याउलट, पण तथापि---

रिटा: (पुढे बोलत) आणि मला खूप आवडेल त्याची आणि आस्ताची जोडी जमल्यास.

अल्मर्स: (नाखूष होत) खरोखर, मग तुझी तशी इच्छा का?

रिटा: (अधिक संतप्त होत) होय, कारण मग तिला दूरवर जावंच लागेल त्याच्याबरोबर! आणि मग ती कधीही इथे आपल्याकडे येणार नाही जशी ती आत्ता येत असते!

अल्मर्स: (तिच्याकडे साश्चर्य टक लावून पाहत) काय! तू सुटका करू इच्छितेस
आस्तापासून?

रिटा: होय, होय, अल्फ्रेड!

अल्मर्स: पण का हे साऱ्या जगावेगळं--?

रिटा: (त्याच्या मानेभोवती उत्कटतेने हात टाकीत) होय, कारण शेवटी मग
माझ्यासाठी फक्त तुम्ही एकटे आहात! शिवाय—नाही, आणि मग दुसरं
कुणीही नाही. माझे स्वतःचे तुम्ही सर्वस्व नाही! (हुंदका फुटत) अहो
अल्फ्रेड, अल्फ्रेड, मी तुम्हाला जाऊ देऊ शकत नाही.

अल्मर्स: (हळुवारपणे स्वतःला सोडवून घेत) पण रिटा, प्रिये—जरा शहाणपणे
विचार कर.

रिटा: मी काडीमात्र अशा शहाणपणाचा विचार करण्याची काळजी घेणार
नाही. मी फक्त तुमची काळजी करते! साऱ्या जगात फक्त तुमची! (पुन्हा
त्याच्या मानेभोवती स्वतःला झोकून देत) तुम्ही, तुम्ही, तुम्ही!

अल्मर्स: जाऊ दे, जाऊ दे—तू मला गुदमरून टाकत आहेस.

रिटा: (त्याला सोडत) होय, मला आवडते तसे! (चमकत्या डोळ्यांनी
त्याच्याकडे बघत) ओ, जर फक्त तुम्हाला कळले असते की मी तुमचा
किती द्वेष करते!

अल्मर्स: माझा द्वेष?

रिटा: होय—जेव्हा तुम्ही स्वतः तेथे एकटे बसलेले असता आणि तुमच्या कामाचं चिंतन करीत असता-खूप उशीरापर्यंत, अगदी उशीरा रात्रीपर्यंत (आक्रोश करीत) खूप उशीरा- आणि खूप दूर, ओ अल्फ्रेड, ओ अल्फ्रेड तुमच्या कामाचा किती द्वेष करते मी.

अल्मर्स: पण आता ते सारं संपलं.

रिटा: (कडवटपणे हसत) होय, खरोखर! आणि आता तुम्ही कुठल्यातरी वार्डट गोष्टीत अडकला आहात.

अल्मर्स: (भयभीत) वार्डट! तुझा निर्देश आपल्या मुलाकडे तर नाही?

रिटा: (सावेश) होय, तेच ते. मी म्हणते माझ्यासाठी तो अगदी वार्डट आहे. कारण पुस्तकापेक्षा तुम्हाला मूल आवडतं, तो जिवंत मनुष्यप्राणी आहे. (रागाने उठत) पण मी तसा विचार करीत नाही अल्फ्रेड! मी तसा विचार करीत नाही—मी सांगते तुम्हाला!

अल्फ्रेड: (तिच्याकडे टक लावून पाहत खालच्या आवाजात) त्यावेळी अनेकदा मला तुझी भीती वाटली, रिटा.

रिटा: (उदासीनतेने) मी नेहमीच स्वतःला भिते आणि त्यामुळेच तुम्ही माझ्यातल्या दुष्टतेला चेतवायला नको.

अल्मर्स: हे देवा—मी तसं करतो?

रिटा: होय, करता तुम्ही—जेव्हा तुम्ही आपल्या दोघांमधील पवित्र गोष्टी छिन्नविछिन्न करता.

अल्मर्स: (कळकळीने) रिटा तू विसरतेस. ते तुझं स्वतःचं मूल आहे—आपलं एकुलतं एक मूल ज्याच्याविषयी आपण बोलत आहोत.

रिटा: मूल फक्त अर्ध आहे माझं. (अजून एकदा रागाने भडकून) पण मला स्वतःला तुम्ही हवेत! माझे, सर्वस्वी माझे! तुमच्याकडून. माझा हक्क आहे तो.

अल्मर्स: (खांदे उडवीत) ओ माझ्या प्रिय रिटे, अशा गोष्टींची मागणी घालणं योग्य नाही. सर्व गोष्टी आपसूकच मिळतात.

रिटा: (त्याच्याकडे गूढतेने बघत) आणि आता ह्यापुढे तुम्ही ते करू शकणार नाहीत!

अल्मर्स: नाही. मी करू शकत नाही ते. मला स्वतःला तुझ्यामध्ये आणि आयोल्फमध्ये विभागून घ्यायला हवं.

रिटा: पण आयोल्फ कधी जन्माला आलाच नसता तर? मग काय?

अल्मर्स: (टाळाटाळ करीत) ठीक, ते वेगळंच आहे. मग मला तुझा विचार करायला हवा.

रिटा: (खालच्या व कापऱ्या आवाजात) मग मी अशी इच्छा करते की मी त्याला जन्माला घातलंच नाही.

अल्मर्स: (रागाने भडकत) रिटा! तुला ठाऊक नाही तू काय बोलतेस ते!

रिटा: (भावनाभरात थरकापत) त्याला ह्या जगात आणण्याची न सांगता येणाऱ्या दुःखाची किंमत मला मोजावी लागतेय. पण मी ते सहन केलंय आनंदाने तुमच्यासाठी.

अल्मर्स: (प्रेमळपणे) होय, होय, ठाऊक आहे मला ते.

रिटा: (निश्चयाने) पण त्या भागाचा आता अंत झाला आहे. जगण्यासाठी मला जीवन आहे. तुमच्यासोबत. संपूर्णपणे तुमच्यासोबत. आयोल्फची आई म्हणून मला रहायचं नाही हेच फक्त. ह्यापेक्षा अधिक काही नाही. मी नाही राहणार, मी सांगते तुम्हाला! मी राहूच शकत नाही. मला सर्वस्वी तुमचं व्हायचं आहे! तुमच्यासाठी, अल्फ्रेड!

अल्मर्स: पण तू तशीच आहेस, रिटा. आपल्या मुलाद्वारा—

रिटा: ओ—हे सारं भावविवश होऊन बोलणं आहे! त्यापेक्षा अधिक काही नाही, अल्फ्रेड, अशा प्रकारच्या गोष्टींचा मला काही उपयोग नाही. मला मूल होण्यासाठी निर्माण केलं गेलं, पण आई होण्यासाठी नव्हे. मी जशी आहे तशी तुम्ही स्वीकारायला हवी, अल्फ्रेड.

अल्मर्स: आणि आयोल्फ तुला पूर्वी खूप आवडायचा.

रिटा: मला त्याच्याबद्दल खूप वाईट वाटायचं. कारण त्याच्या बाबतीत काय घडलं ह्याची तुम्ही काळजी केली नाही. फक्त त्याला वाचायला आणि कामाला लावलं. क्वचितच त्याकडे लक्ष दिलं.

अल्मर्स: (हळुवार मान हलवित) नाही, मी आंधळा होतो. तोपर्यंत तशी वेळ आलेली नव्हती.

रिटा: (त्याच्याकडे बघत) पण आता ती आलेली आहे, ठीक?

अल्मर्स: होय, शेवटी आता मला जाणीव झाली एका मोठ्या गोष्टीची की मला ह्या जगात कुठली गोष्ट करायची असेल तर आयोल्फचा खरा पिता होण्याची.

रिटा: आणि मला? काय करणार आहात तुम्ही माझं?

अल्मर्स: (हळुवार) मी तुझ्यावर प्रेम करित राहणार. अगदी अंतःकरणापासून. (तो तिचा हात धरायचा प्रयत्न करतो.)

रिटा: (त्याला टाळत) तुमच्या ह्या शांत प्रेमळपणात मला काहीही रस नाही. मला तुम्ही पूर्णपणे हवेत, सर्वस्व आणि एकटे! अगदी त्या आरंभीच्या सुंदर भव्य दिवंगत.. . (कठोरतेने) मला उकिरड्यावर फेकलेल्या-टाकलेल्यागत जगायचे नाही, अल्फ्रेड-कदापि नाही!

अल्मर्स: (हळुवार) मला खात्रीनं वाटतं की आपल्या तिघांना विपुल आनंद असायला हवा, रिटा.

रिटा: (तिरस्काराने) मग तुम्ही सहज समाधानी आहात. (डाव्या बाजूला टेबलाजवळ बसत) आता ऐका.

अल्मर्स: (जवळ येत) ठीक. काय ते?

रिटा: (त्याच्याकडे बघत, तिच्या डोळ्यात अंधुक प्रकाश आहे) जेव्हा रात्री तुमचा टेलिग्राम मला मिळाला-

अल्मर्स: होय!

रिटा: मी पांढरेशुभ्र कपडे परिधान केले-

अल्मर्स: होय मी जेव्हा आलो, तेव्हा तुला ते पांढरेशुभ्र कपडे परिधान केलेले बघितले.

रिटा: मी केस खाली मोकळे सोडलेले होते.

अल्मर्स: तुझे ते दाट, सुगंधी केस-

रिटा: जेणेकरून माझ्या मानेवरून, खांद्यावरून ते रूळावेत-

अल्मर्स: मी पाहिले ते, मी पाहिले ते. ओ, किती सुंदर लोभस दिसत होतीस तू, रिटा!

रिटा: दोन्ही दिव्यांवर तांबूस गुलाबी छटा होती. आणि आपणच दोघे होतो, फक्त दोघे. साऱ्या घरात आपणच दोघे जागे होतो आणि शॅम्पेनची बाटली होती टेबलावर.

अल्मर्स: मी पिली नव्हती काहीच.

रिटा: (कडवट नजरेने) नाही, खरं आहे ते. (कठोर हसते) 'शॅम्पेन होती तेथे, पण तुम्ही तिला स्पर्श केला नाही' जसं कवितेत म्हटलं आहे. (ती आरामखुर्चीतून उठते आणि चालते. जणू काही ती खूप थकली आहे, सोफ्यावर अर्धवट कलंडते.)

अल्मर्स: (तो चालत जाऊन तिच्या पुढ्यात उभा राहतो) मी संपूर्णपणे गंभीर विचारात गढून गेलो होतो. मी असं ठरवलं होतं की आपल्या भवितव्याबद्दल बोलावं रिटा. एकमेव आणि सर्वात महत्वाचं आयोल्फबद्दल.

रिटा: आणि माझ्या जीवलागा तुम्ही तसं केलंत.

अल्मर्स: नाही, मी तसं करू शकलो नाही. कारण तू कपडे उतरवायला सुरूवात केली होतीस.

रिटा: होय, आणि संपूर्ण वेळ तुम्ही आयोल्फ बद्दलच बोलत होता. आठवतं? तुम्ही विचारलं की लहानग्या आयोल्फची पचनक्रिया कशी होती?

अल्मर्स: (दोषाच्या भावनेने तिच्याकडे बघत) रिटा!

रिटा: आणि मग तुम्ही तुमच्या बिछान्यावर पडलात आणि एखाद्या लहान अर्भकागत झोपी गेलात.

अल्मर्स: (मान हलवित) रिटा, रिटा!

रिटा: (मागे रेलून त्याच्याकडे बघते) ठीक, अल्फ्रेड?

अल्मर्स: यस?

रिटा: 'तुमच्याजवळ शॅम्पेन होती पण तुम्ही तिला स्पर्श केला नाही.'

अल्मर्स: (त्याचा आवाज कठोर होतो) नाही मी स्पर्श केला नाही तिला. (तो तिच्यापासून दूर जातो आणि बगीच्याकडे जाणाऱ्या दरवाजाजवळ थांबतो. रिटा डोळे बंद करून काही क्षणांपुरती निश्चल होते.)

रिटा: (झटकन् उभी राहत) पण मला एक गोष्ट तुम्हाला सांगू द्या अल्फ्रेड.

अल्मर्स: (वळत) यस?

रिटा: तुम्ही सुरक्षित आहात असं तुम्हाला वाटू देऊ नका, माय डियर.

अल्मर्स: सुरक्षित नाही?

रिटा: नाही, तुम्ही आत्मसंतुष्ट असू नये! आणि असं समजू नका की मी तुमची आहे.

अल्मर्स: (जवळ येत) काय म्हणायचंय तुला?

रिटा: (थरथरत्या ओठांनी) तुमचा विश्वासघात करावा असं कदापि वाटलं नाही मला अल्फ्रेड. क्षणभरही नाही.

अल्मर्स: नाही रिटा, मला ठाऊक आहे. मी ज्याला तुझ्याविषयी पूर्ण कल्पना आहे.

रिटा: (चमकत्या डोळ्यांनी) पण, जर तुम्ही माझा त्याग केलात --!

अल्मर्स: तुझा त्याग केला? मला काही समजत नाही तू काय म्हणतेस!

रिटा: ओह, तुम्हाला ठाऊक नाही माझ्या मनातून कोणत्या गोष्टी उसळू शकतात. जर—

अल्मर्स: जर--?

रिटा: जर मला असं उघडकीस आलं की तुम्ही माझी काळजी घेत नाहीत. पूर्वी जसं प्रेम करीत होता तसं आता करीत नाहीत तर—

अल्मर्स: पण, माझ्या जीवलागे रिटा, काही वर्षांनी माणूस बदलतो आणि तसंच आपल्या बाबतीतही—प्रत्येकासारखं.

रिटा: मी कदापि नाही! आणि तुमच्यात झालेला बदल मी ऐकणार नाही. मी ते सहन करणार नाही, अल्फ्रेड मला म्हणायचं की फक्त माझ्यासाठीच तुम्हाला मला राहू द्यायचंय.

अल्मर्स: (तिच्याकडे दुःखाने बघतो) तुझा असा मत्सरी स्वभाव आहे.

रिटा: मी माझ्यात दुसरा बदल करू शकत नाही. (धमकावण्याच्या सुरात) जर तुम्ही स्वतःला माझ्यात आणि दुसऱ्यात विभागून घेतलं—

अल्मर्स: ठीक, मग काय?

रिटा: मग मी स्वतः तुमच्यावर सूड उगवीन, अल्फ्रेड!

अल्मर्स: तो कसा काय?

रिटा: मला ठाऊक नाही. ओ, होय ठाऊक आहे मला!

अल्मर्स: असं?

रिटा: मी स्वतःला झोकून देईन.

अल्मर्स: स्वतःला झोकून देईन म्हणालीस तू?

रिटा: होय, करीन मी तसं. मी स्वतःला झोकून देईन त्याच्या बाहुपाशात—जो मला पहिल्यांदा भेटेल.

अल्मर्स: (तिच्याकडे करुणेने बघत, मान हलवित) तसं तू कधीच करणार नाहीस रिटा, माझ्या रिटे, तू, तुझा स्वाभिमान आणि सन्मान आणि श्रद्धा.

रिटा: (त्याच्या मानेभोवती हात टाकीत) आहे. तुम्हाला कल्पना नाही मी कुठपर्यंत मजल मारू शकते ते—जर तुम्ही मला सोडायचा प्रयत्न केलात.

अल्मर्स: तुला सोडायचा, रिटा? कसं बोलू शकतेस तू असं?

रिटा: (त्याला सोडत अर्धवट हसत) मी सापळा लावीन त्यासाठी, माहित आहे—तो रस्ता बांधणारा जो बागेत आहे.

अल्मर्स: (सुटकेचा श्वास घेत) ओ, थँक गॉड—तू चेष्टा करतेस.

रिटा: मुळीच नाही. दुसऱ्या कुणाव्यतिरिक्त तो का नव्हे?

अल्मर्स: ठीक, कारण तो अगोदरच प्रेमात पडलाय.

रिटा: अतिउत्तम! मग मी त्याला हिसकावून घेईन कुणाकडून तरी. जसं आयोल्फने माझ्याबाबतीत केलंय.

अल्मर्स: तुला असं म्हणायचंय की आपल्या आयोल्फने हे केलंय?

रिटा: (त्याच्याकडे अंगुलीनिर्देश करीत) बरोबर, अगदी बरोबर बोललात तुम्ही! असं बघा! ज्या मिनिटाला तुम्ही आयोल्फबद्दल बोलता तेव्हा तुमचा आवाज थरथरतो. (धमकावत, मुठी आवळत) मला भुरळ पडली त्या इच्छेची—ओह!

अल्मर्स: (तिच्याकडे सचिंत बघत) काय इच्छा करू शकतेस तू रिटा?

रिटा: (त्याच्यापासून रागाने दूर जात) नाही, नाही, नाही—मी तुम्हाला ते सांगणार नाही! कधीच नाही!

अल्मर्स: (तिच्याजवळ जात) रिटा! मी तुझी विनवणी करतो. तुझ्यासाठी आणि माझ्यासाठी कुठल्याही वाईट गोष्टीच्या आहारी जाऊ नकोस. (बोर्गहेम आणि आस्ता बागेतून वर येतात. ते दोघेही आपल्या प्रबळ भावनांवर

नियंत्रण करताहेत. ते गंभीर आणि विषण्ण दिसतात. आस्ता बाहेर व्हरांझ्यातच उभी असते. बोरगहेम आत येतो.)

बोरगहेम: ठीक मिस अल्मर्स मला हे शेवटचं एकत्रित फिरायला मिळालं.

रिटा: (त्याच्याकडे आश्चर्याने बघते) ओ? यानंतर असं फिरणं होणार नाही?

बोरगहेम: होय, माझ्यासाठी.

रिटा: फक्त तुमच्यासाठी?

बोरगहेम: होय, फक्त माझ्या एकट्यासाठी

रिटा: (झटकन खिन्नतेने अल्मर्सकडे बघत) ऐका ते. (बोरगहेमकडे वळत) मी शपथेवर सांगेन कुठलीतरी अमंगळ नजर तुमच्यावर कारस्थान करतेय.

बोरगहेम: (तिच्याकडे बघत) अमंगळ नजर?

रिटा: (मान हलवित) होय.

बोरगहेम: तुमचा विश्वास आहे अमंगळ नजरेवर, सौ. अल्मर्स?

रिटा: होय. अमंगळ नजरेवर विश्वास ठेवायला मी नुकतीच सुरुवात केली आहे. मुख्यतः मुलांची अमंगळ नजर.

अल्मर्स: (धक्का बसून कुजबुजत) रिटा—कसं तू हे--?

रिटा: (श्वास रोखत) ते तुम्हीच आहात जे मला अमंगळ आणि विद्रुप बनवताहेत, अल्फ्रेड.

बोरगहेम: (काचेच्या दरवाजाकडे जात) कसला गोंगाट आहे हा?

आस्ता: बघा तिकडे लोक धक्क्याकडे पळताहेत.

अल्मर्स: काय आहे हे? (बाहेर दृष्टी टाकीत) ते तरूण राक्षस, मला वाटतं त्यांनी पुन्हा काहीतरी खोडकरपणा केलाच.

बोर्गहेम: (कठज्यावरून जोरात ओरडत) ए पोरानो, खाली काय चाललयं? (काही संमिश्र आवाज उत्तरादाखल येतात, एकत्रित अनोळखी)

रिटा: काय म्हणताहेत ते?

बोर्गहेम: ते म्हणताहेत की एक मूल पाण्यात बुडालं.

अल्मर्स: मूल बुडालंय?

आस्ता: (अस्वस्थ) लहान मुलगा का ते म्हणताहेत?

अल्मर्स: ओ, त्या सर्वांना पोहता येतं.

रिटा: (भीतीने ओरडत) आयोल्फ कोठे आहे?

अल्मर्स: शांत हो, शांत हो. आयोल्फ बागेत खेळत आहे.

आस्ता: नाही, तो बागेत नव्हता.

रिटा: (हात झटक्यानं वर उचलीत) अरे देवा, कदाचित तोच तर नसेल ना?

बोर्गहेम: (ऐकतो आणि नंतर खाली विचारतो) तुम्ही म्हणालात कुणाचा मुलगा आहे तो? (गोंधळलेला आवाज येतो बोर्गहेम आणि आस्ता गुदमरलेल्या आवाजात ओरडतात आणि बागेतून खाली जातात)

अल्मर्स: (दुःखावेगाने) तो आयोल्फ नाही! तो आयोल्फ नाही! रिटा!

रिटा: (व्हरांड्यात ऐकते) शू S Sशांत रहा! मला ऐकू द्या ते काय म्हणताहेत!
(रिटा पडते एका कर्कश आक्रोशाने)

अल्मर्स: (तिच्याकडे जात) काय म्हणताहेत ते?

रिटा: (आरामखुर्चीत डाव्या बाजूला पडत) ते म्हणतात एक कुबडी तरंगतेय.

अल्मर्स: (गोठल्यागत) नाही! नाही! नाही!

रिटा: (घोगऱ्या आवाजात) आयोल्फ! आयोल्फ, पण त्यांनी त्याला वाचवायला हवे होते!

अल्मर्स: (अर्धवट) होय, त्यांनी. मौल्यवान जीवाला! अशा मौल्यवान जीवाला!
(तो बागेकडे खाली जोरात जातो.)

---अंक पहिला समाप्त---

अंक दुसरा

खाली किनाऱ्याजवळ अल्मर्सच्या जमिनीवर झाडांनी घेरलेली छोटी दरी. डाव्या बाजूला अवाढव्य जुनाट वृक्ष आहेत व दृश्यावर त्यांच्या पानांचे छत आहे. टेकडीच्या बाजूला पलिकडे पार्श्वभूमीवर जंगलाच्या कडेला दगडातून वाहत असलेला एक झरा आहे. जवळच बोट हाऊसच्या कोपऱ्यावर एक बोट किनाऱ्यावर लावलेली आहे. डाव्या बाजूला एका जुनाट वृक्षाखाली एक टेबल व त्याभोवती बाक व थोड्या खुर्च्या. हे सारं हलक्या भोजवृक्षापासून बनविलेले आहे. खूपच दमट आणि धुक्याचे फिरते ढग असलेला दिवस आहे. अल्फ्रेड अल्मर्स—पूर्वीसारखेच कपडे घातलेले आहेत. तो बाकावर बसलेला असून त्याने टेबलावर हात टेकले आहेत. त्याची हॅट त्याच्या समोर पडलेली आहे. तो निर्विकारपणे आणि ठप्प पाण्याकडे टक लावून बघत आहे.

काही क्षणात आस्ता अल्मर्स जंगलामधून खालच्या रस्त्यातून येते. तिच्याजवळ उघडी छत्री आहे.

आस्ता: (त्याच्याकडे शांत आणि बुजरेपणाने जात) अशा ओल्या वातावरणात तुम्ही बसायला नको अल्फ्रेड. (अल्मर्स काही उत्तर न देता हळूच मान हलवितो. आस्ता तिची छत्री बंद करते.) मी केव्हापासून तुम्हाला शोधतोय.

अल्मर्स: (निर्विकारपणे) आभारी आहे तुम्हा.

आस्ता: (त्याच्याजवळ खुर्ची सरकवून बसत) तुम्ही इतक्या वेळेपासून येथेच बसला होतात? एवढा सारा वेळ?

अल्मर्स: (उत्तर देत नाही, नंतर शेवटी बोलतो) मला काही कळूच शकत नाही.
मला हे सारं अशक्य वाटतं- ही गोष्ट.

आस्ता: (सहानुभूतीपूर्वक त्याच्या हातावर हात ठेवते.) बिचारा अल्फ्रेड.

अल्मर्स: (तिच्याकडे टक लावून बघत) मग हे खरंच आहे की, आस्ता? की मला वेड
लागलंय? किंवा मी केवळ स्वप्न बघतोय? ओह जर हे फक्त स्वप्नच असतं
तर? विचार कर, किती छान असतं जर मला आत्ता जाग आली असती.

आस्ता: आणि जर मी फक्त तुम्हाला जागं करू शकले असते तर.

अल्मर्स: (बाहेर पाण्याकडे टक लावून बघत) किती क्रूर दिसतेय आज, ती खाडी.
क्लिष्ट आणि संपूर्णतया निद्रिस्त पडलेली- निळी, करडी, सोनेरी
शकलांसह-पावसाळी ढगांचे प्रतिबिंब घेऊन.

आस्ता: (काकुळतीने) ओ अल्फ्रेड त्या खाडीकडे असे टक लावून बघत बसू नका.

अल्मर्स: (तिचं न ऐकता) पृष्ठभागावर, होय. पण तळाला-तेथे-अंतःप्रवाह
ओढतोय-

आस्ता: (भीतीने) ओ, देवा- त्याविषयी विचार करू नका!

अल्मर्स: (तिच्याकडे शांतपणे टक लावून बघतो) तो तेथेच नक्की झोपी गेला आहे
ह्यावर बहुधा तुझा विश्वास असेल. पण तो तेथे नाही, आस्ता. तू त्यावर
विश्वासच ठेवायला नको. कारण तुला आठवायला हवं की येथील प्रवाह
किती द्रुतगतीने वाहतो, अगदी थेट समुद्रात.

आस्ता: (टेबलावर कोसळते, हुंदके देते, हाताने स्वतःचा चेहरा झाकून घेते) हे देवा—हे देवा!

अल्मर्स: (जड अंतःकरणाने) म्हणजे लहानगा आयोल्फ गेला खूप दूर- आपल्यापासून खूप दूर ह्या पुढे.

आस्ता: (वर बघत त्याची मनधरणी करीत) अहो अल्फ्रेड तसं बोलू नका हो!

अल्मर्स: का, तू हिशेब करू शकत नाहीस का स्वतः- तू किती हुषार आहेस- ह्या अठ्ठावीस, एकोणतीस तासात- मला पाहू दे-पाहू दे मला-

आस्ता: (आक्रोश करून कानावर हात ठेवते) अल्फ्रेड!

अल्मर्स: (समोरचे टेबल हाताने घट्ट पकडीत) ठीक, तुला यात काही अर्थ सापडतो का?

आस्ता: (त्याच्याकडे बघत) कशात?

अल्मर्स: त्या गोष्टी ज्या रिटा आणि माझ्यात झाल्यात.

आस्ता: अर्थ?

अल्मर्स: (उतावीळपणे) होय. मी म्हणालो अर्थ. कारण की ह्यात काही अर्थ असायला हवा. जीवन-अस्तित्व-प्राक्तन हे कधीच अर्थहीन असू शकत नाहीत.

आस्ता: ओ, अल्फ्रेड ह्या साऱ्या गोष्टींबाबत निश्चितपणे कोण बोलू शकेल?

अल्मर्स: (कडवटपणे हसत) नाही, नाही, मला वाटतं तू त्यात बरोबर आहेस. कदाचित हा शुद्ध दैवयोग आहे- आणि गोष्टी ज्या नुकत्याच घडल्या, सुकाणूवाचून भरकटलेल्या जहाजागत. हे पूर्णपणे शक्य आहे. अखेर, जसे ते दिसते आहे.

आस्ता: (विचारात हरवलेली) पण समजा हे फक्त वाटतंय?

अल्मर्स: (रागाने) खरंच? कदाचित तू माझ्यासाठी त्याची उकल करून दाखवू शकतेस का? कारण मला ते शक्य नाही. (अधिक सौम्यपणे) आयोल्फ येथे आहे, अस्तित्वात असलेल्या भावनात्मक जाणिवेच्या उंबरठ्यावर. विपुल अमर्याद शक्यतेबरोबर. माझ्या जीवनाचा आनंद आणि अभिमान. आणि नंतर ह्या सर्वांना गरज होती त्या वेड्या म्हातारीच्या आगमनाची आणि तिच्या बॅगेतला कुत्रा दाखविण्याची.

आस्ता: पण आपल्याला हे सर्वथा माहित नाही की खरोखर ते कसे घडले.

अल्मर्स: होय, आपल्याला ठाऊक आहे. मुलांनी तिला खाडीवरून वल्हवित जाताना पाहिले. त्यांनी आयोल्फला एकटा उभा असलेला पाहिला- धक्क्याच्या अगदी टोकावर. त्याला तिच्याकडे एकटक लावून बघताना- आणि त्याला भोवळ आल्यासारखी वाटली. (हताशपणे) आणि म्हणून तो पुढच्या बाजूस पडला-आणि गेला.

आस्ता: होय, होय पण अगदी तसंच.

अल्मर्स: तिने त्याला खोलवर ओढित नेले, विश्वास ठेव यावर आस्ता.

आस्ता: पण, डियर, असं का करू शकते ती?

अल्मर्स: होय, बघ तू- तोच तर प्रश्न आहे! तिने असं का करावं? त्या पाठीमागे सूड नाही. तडजोड करण्यासारखंही नाही, मला म्हणायचंय. आयोल्फने तिला कधीही दुखविले नाही. तिच्यावर कधीच ओरडला नाही. त्या कुत्र्याला त्याने कधीही दगड मारला नाही. कालपर्यंत त्याने त्या बाईकडे किंवा त्या कुत्र्याकडे निरखून पाहिले नाही. मग कुठल्याही प्रकारच्या सूडाचा प्रश्नच नाही. म्हणून सारं काही अप्रस्तुत आहे. म्हणून संपूर्णपणे अर्थहीन आहे, आस्ता. तथापि लोकांना त्याची अपेक्षा करते.

आस्ता: रिटाशी ह्याबाबत तुम्ही बोललात?

अल्मर्स: (मान हलवित) मला वाचतं मी तुझ्याशी ह्या प्रकारच्या गोष्टींबाबत बोलणं अधिक उत्तम (निःश्वास टाकीत) आणि सर्व बाबतीत सुद्धा. (आस्ता तिच्या पिशवीतून शिवणकामाच्या वस्तू आणि काही छोट्या पेपर्सचे पार्सल काढते. अल्मर्स शून्य नजरेने तिच्याकडे बघतो.)

अल्मर्स: काय आहे ते आस्ता?

आस्ता: (तिची हॅट काढीत) एक छोटी काळी पट्टी.

अल्मर्स: अस्सं, काय ह्या वस्तूंचा उपयोग?

आस्ता: रिटाने मला हे करायला सांगितलं, करू मी?

अल्मर्स: होय, माझी काहीच हरकत नाही.

(ती त्या हॅटभोवती पट्टी शिवते.)

अल्मर्स: (बसत तिच्याकडे पाहून) रिटा कोठे गेली?

आस्ता: ती थोडसं बागेत फिरतेय. बोगहेम तिच्यासोबत आहेत.

अल्मर्स: (थोडसं मागे रेलून) खरंच? बोगहेम आज पुन्हा आले का येथे?

आस्ता: होय, ते दुपारच्या गाडीने येथे पोहोचले.

अल्मर्स: मी कधीच अपेक्षा केला नव्हती तशी.

आस्ता: त्यांना आयोल्फ खूप आवडायचा.

अल्मर्स: बोगहेम एक खूप चांगला माणूस आहे, आस्ता.

आस्ता: (अगदी प्रेमळपणे) होय ते खूप चांगले आहेत हे निश्चित.

अल्मर्स: (तिच्यावर नजर स्थिर करित) तुला तो आवडतो, खरंच.

आस्ता: होय, मला आवडतो.

अल्मर्स: पण तरीही अजून तू ठरविले नाहीस--?

आस्ता: (त्याला मध्येच अडवित) ओ, अल्फ्रेड डियर, त्यावर बोलू नये आपण!

अल्मर्स: ठीक, पण मला सांग तू का करू शकत--?

आस्ता: थांबवा हे! तुम्ही खरंच मला हे विचारायलाच नको. हे फार भयंकर आहे माझ्यासाठी, तुम्हाला कळतंय ते. बघा आता ही हॅट तयार झाली.

अल्मर्स: थँक यू.

आस्ता: आता डाव्या खांद्याला.

अल्मर्स: तसंच करावं लागतं का अगदी?

आस्ता: होय, रीतच आहे तशी.

अल्मर्स: ठीक—तुला काय उत्तम वाटेल ते कर.

आस्ता: (ती जवळ येते आणि शिवू लागते) तुमचा खांदा स्थिर ठेवा म्हणजे तुम्हाला टोचणार नाही.

अल्मर्स: (अर्धवट स्मित करीत) हे जुन्या काळासारखं आहे.

आस्ता: होय, तसंच नाही का?

अल्मर्स: त्या दिवसात तू तेव्हा लहान मुलगी होतीस, तू अशीच बसायचीस आणि माझे कपडे दुरुस्त करायचीस.

आस्ता: कसंही करून मी प्रयत्न करायची.

अल्मर्स: अगदी पहिला गोष्ट म्हणजे तू माझ्यासाठी शिवली—ती सुद्धा काळी पट्टीच होती.

आस्ता- असं का?

अल्मर्स: माझ्या कॉलेजच्या टोपीभोवती. त्यावेळी माझे वडील वारले होते.

आस्ता: तेव्हा मी शिवली? गंमतच आहे, पण मला काही ते आठवत नाही.

अल्मर्स: का? नाही, त्या दिवसात तू फारच लहान होतीस.

आस्ता: होय, मी लहान होती मग.

अल्मर्स: आणि मग दोन वर्षांनंतर—जेव्हा आपण तुझ्या आईला गमावलं—तू खूप मोठी पट्टी शिवली होती माझ्या खांद्यावर—पुन्हा.

आस्ता: मला वाटतं तसं करणं योग्य होतं.

अल्मर्स: (तिचा हात थोपटीत) होय, होय, आणि ती सुद्धा योग्य गोष्ट होती तर आस्ता आणि नंतर जेव्हा आपल्या दोघांना एकटंच सोडलं गेलं—तुझं आधीच संपलं का?

आस्ता: होय (ती शिवणाचे साहित्य एकत्र ठेवते) तो खरोखरच आपल्यासाठी सुखाचा काळ होता, आपल्या दोघांसाठी अल्फ्रेड. आपण दोघं एकटे.

अल्मर्स: होय, नव्हता का तो? कष्टाची कामं होती सारी.

आस्ता: ती तुम्ही केलीत.

अल्मर्स: (अधिक उत्साहाने) होय, तू सुद्धा. तुझ्या पद्धतीने तूही जेवढं करता येईल तेवढं जास्त काम केलं. (स्मित करीत) तू, माझ्या विश्वासू आयोल्फा!

आस्ता: ओ! त्या नावाबरोबरच्या मूर्ख क्लृप्तीने तुम्ही मला ती आठवण करून द्यायलाच नको.

अल्मर्स: ठीक, जर तू मुलगा असतीस तर तुला आयोल्फ नावाने हाक मारली असती.

आस्ता: होय, जर मी असते. पण मग जेव्हा तुम्ही कॉलेजला गेले (अनिच्छेने स्मित करीत) कल्पना करा, ते तुम्ही खूप पोरकट राहिला असता.

अल्मर्स: तुला वाटतं मी पोरकट होतो?

आस्ता: होय, जेव्हा मला आठवतंय, मला वाटतं ते खरंच होतं. कारण आपल्याला भाऊ नाही, याची तुम्हाला शरम वाटायची, फक्त बहिण.

अल्मर्स: नाही ती तू होतीस, तुला ठाऊक आहे. तुला त्याबद्दल शरम वाटायला हवी.

आस्ता: ठीक, होय, कदाचित मी सुद्धा लहान असेन. आणि मला वाटतं तुमच्याबद्दल मला वाईट वाटायचं.

अल्मर्स: होय, तुला वाटायलाच हवं होतं. म्हणूनच तू त्या माझ्या लहानपणीच्या कपड्यांचा शोध घेतलास.

आस्ता: तुमचा तो उत्कृष्ट संडे सूट, होय. तुम्हाला आठवतं ते निळे ब्लाऊज आणि गुढ्यापर्यंतची पॅट.

अल्मर्स: (त्याचे डोळे तिच्यावर रेंगाळतात) मला चांगलं आठवतं की तू ते कपडे कशी घालायचीस. आणि ते घालून भोवती कशी फिरायचीस ते.

आस्ता: होय, पण तुम्ही घरी एकटे असतानाच मी तसं करायची.

अल्मर्स: आणि किती गांभीर्य आणि गर्व वाटत होता आपणावर मग, आणि मी तुला नेहमी आयोल्फ म्हणायचो.

आस्ता: अल्फ्रेड, तुम्ही हे रिटाला कधीच सांगितलं नाही. नाही का?

अल्मर्स: हो, मला वाटतं मी तिला एकदा सांगितलं होतं.

आस्ता: नाही, अल्फ्रेड, कसं सांगू शकला असता तुम्ही?

अल्मर्स: ठीक, तुला ठाऊक आहे—माणूस त्याच्या बायकोला साऱ्या गोष्टी सांगतो—जवळ जवळ.

आस्ता: होय, मला वाटलं तसं.

अल्मर्स: (जणूकाही त्याला जाग येते, आपला हात कपाळावर ठेवत आणि उडी मारत) अरे देवा—कसा मी येथे बसू शकतो आणि--!

आस्ता: (उठते आणि त्याच्याकडे चिंतेने बघते) काय झालंय?

अल्मर्स: तो मला बहुधा सोडून गेलाय. तो मला पूर्णपणे सोडून गेलाय.

आस्ता: आयोल्फ!

अल्मर्स: मी येथे बसलेलो आहे, त्याच्या आठवणी जगत. आणि तो तेथे नव्हता.

आस्ता: अहो, पण अल्फ्रेड—लहानगा आयोल्फ साऱ्या गोष्टींच्या मागे होता.

अल्मर्स: नाही. नव्हता तो. तो माझ्या मनातूनही निसटला. माझ्या विचारातूनही. मी त्याला माझ्यासमोर क्षणभरही पाहिले नाही, जेव्हा तो बसला आणि बोलला एकत्रित. पूर्णतया पूर्णकाळ त्याला विसरत.

आस्ता: अरे पण ह्या तुमच्या दुःखातून तुम्हाला थोडीतरी विश्रांती घ्यायला हवी.

अल्मर्स: नाही, नाही, नाही! -ह्याचीच तर मला आवश्यकता नाही. त्याला मी पात्र नाही. मला तसला काही अधिकार नाही. किंवा तसले हृदयही नाही मला. (कासावीस होऊन उजवीकडे चालत जातो.) मला फक्त माझे विचार तेथे असायला हवेत जेथे पाण्याचा प्रवाह त्याला खोल खोल ओढत नेतो.

आस्ता: (त्याच्या मागे जाऊन त्याला घट्ट पकडते.) अल्फ्रेड! अल्फ्रेड! त्या खाडीकडे जाऊ नका.

अल्मर्स: मला त्याच्याकडे जायलाच हवं! जाऊ दे मला आस्ता! मी नावेची व्यवस्था करीन.

आस्ता: (आक्रोश करीत) खाडीकडे जाऊ नका, मी सांगते तुम्हाला!

अल्मर्स: (नमते घेत) नाही, नाही—मी नाही जाणार, मला एकटं सोड फक्त.

आस्ता: (त्याला टेबलाकडे नेते) तुमच्या अशा विचारांना थोडी विश्रांती द्यायला हवी, अल्फ्रेड. या येथे आणि खाली बसा.

अल्मर्स: (बेंचवर बसत) फार चांगलं- तू म्हणशील तसं.

आस्ता: नाही, तेथे बसू नका.

अल्मर्स: होय, बसू दे मला.

आस्ता: नाही, नको! कारण मग तुम्ही नुसते टक लावून बघाल-(त्याला तिच्या समोर खुर्चीवर बसायला बळजबरी करते) म्हणजे आपण थोडसं काहीतरी बोलूया.

अल्मर्स: (तिच्याकडे विश्वासपूर्ण कानोसा देत) काही क्षणासाठी वेदना आणि दुःख विसरणं खूप चांगलं होतं.

आस्ता: तुम्हाला तसं करायला हवं, अल्फ्रेड.

अल्मर्स: पण तू असा विचार करीत नाहीस का? की मी अतिशय क्रूर आणि दुबळा झालो आहे काही क्षणापुरता.

आस्ता: नाही हो, कारण त्याच त्याच गोष्टी सारख्या आळवणं हे पूर्णपणे अशक्य आहे.

अल्मर्स: होय, अशक्य आहे खरं मला. तू येथे खाली माझ्याकडे येण्यापूर्वी मी येथे बसून शब्दांच्या पलिकडे मूकपणे कुरतडणाऱ्या तीव्र दुःखात स्वतःला छळत होतो.

आस्ता: होय?

अल्मर्स: आणि तुझा विश्वास बसेल ह्यावर, आस्ता? हं—

आस्ता: ठीक? काय ते?

अल्मर्स: माझ्या तीव्र वेदनांच्यामध्ये मी मला स्वतःला अडकवून घेत अचंबित होत होतो की आजच्या जेवणात आपल्याला काय हवंय

आस्ता: (शांततेने) होय, जर तुम्हाला त्यात थोडी विश्रांती लाभली तर—

अल्मर्स: ठीक तुला माहित आहे—कसेही करून त्यातनं मला विश्रांती मिळेल. (टेबलावरून तिच्याकडे हात लांबवितो.) किती भाग्यवान आहे मी की तू माझी आहेस, आस्ता! त्याबद्दल मी खूप सुखी आहे. दुःखात असतानाही—सुखी.

आस्ता: (त्याच्याकडे गंभीरतेने बघत) ह्याउप्पर तुम्हाला रिटा आहे ह्याबद्दल आनंदच वाटायला हवा.

अल्मर्स: ठीक, खचितच. पण रिटा आणि मी एकाच कुटुंबातील नव्हेत. म्हणजे मला बहिण आहे असं काही नाही.

आस्ता: (तणावपूर्ण) तुमच्या म्हणण्याचा अर्थ तोच का, अल्फ्रेड?

अल्मर्स: होय. आमचं कुटुंब पूर्णतया एकमेव आहे. (अर्धवट विनोद करीत) एका गोष्टीसाठी आम्हाला नावं असायची ती स्वरांनी सुरूवात झालेली. तुला आठवत असेल कितीदा तरी ह्या बाबतीत आपलं बोलणं झालेलं असेल आणि आपले सर्व नातेवाईक—ते सर्व तसेच गरीब आहेत आणि आमचे सर्वांचे डोळे सारख्याच प्रकारचे आहेत.

आस्ता: तुम्हाला वाटतं का की माझेही आहेत?

अल्मर्स: नाही. तू ते पूर्णपणे तुझ्या आईकडून घेतलेत. तू कदापिही आमच्यासारखी नाही, कधीही. ना तुझ्या वडिलांसारखी. पण तरीही-

आस्ता: तरीही!

अल्मर्स: ठीक, माझा विश्वास आहे की सारं काही तसंच एकत्रित जीवन जगण्याने आपल्याला आकार दिला आहे. आपल्या दोघांच्या प्रतीक्षेत, मनामध्ये-मला म्हणायचंय.

आस्ता: (सर्व शक्तीनिशी हेलावत) अहो, असं काही म्हणू नका अल्फ्रेड कधीच. ती मीच आहे जिला तुमच्याकडून आकार मिळाला आणि साऱ्या गोष्टींबद्दल मी तुमची कृतज्ञ आहे-जगातल्या साऱ्या गोष्टींबद्दल.

अल्मर्स: (मान हलवित) माझे तुझ्यावर कसलेही उपकार नाहीत.

आस्ता: अगदी त्याच्या विरुद्ध-तुमचे माझ्यावर खूप उपकार आहेत. तुम्हाला ते कळायलाच हवेत. कोणताही त्याग तुमच्यासाठी खूप मोठा नाही.

अल्मर्स: (तिला मध्येच थांबवीत) हो, खरंच- त्याग! असं काही बोलू नकोस. मला तू आवडत होतीस आणि आवडतेस, आस्ता. अगदी तू लहान असतानापासून. (थोड्या विरामानंतर) आणि मग मी नेहमी विचार केला की मला बऱ्याच चुकीच्या गोष्टी बरोबर करायच्या आहेत.

आस्ता: (आश्चर्य करीत) चुकीच्या! तुम्ही?

अल्मर्स: अगदी तंतोतंत माझ्या बाबतीत नाही, पण-

आस्ता: (तणावपूर्ण) पण-?

अल्मर्स: वडिलांच्या बाबतीत.

आस्ता: (बेंचवरून अर्धवट उठत) वडिलांच्या-बाबतीत! (पुन्हा खाली बसत) म्हणजे म्हणायचंय काय तुम्हाला ह्या बाबतीत?

अल्मर्स: वडील खरोखर तुझ्या बाबतीत चांगले नव्हते.

आस्ता: (उतावीळपणे) अहो, तसं म्हणू नका हो!

अल्मर्स: होय, कारण ते खरं आहे. त्यांना तू आवडायची नाहीस. त्यांनी जसं वागायला हवं तसं नव्हते वागत ते.

आस्ता: (टाळाटाळ करीत) नाही, कदाचित ते तुमच्यावर जसं प्रेम करायचे तसं नसेल. पण हे समजू शकण्यासारखं होतं.

अल्मर्सः आणि ते नेहमी तुझ्या आईविषयी सुद्धा कठोर असायचे. काही झालं तरी अखेरच्या वर्षात.

आस्ताः (सौम्यपणे) आई त्यांच्यापेक्षा कितीतरी लहान होती याची तुम्हाला आठवण असायला हवी.

अल्मर्सः तुला वाटतं का की ते एकत्रित सुखाने राहिले नाहीत?

आस्ताः कदाचित नाही.

अल्मर्सः होय, पण तरीही-तेवढं सोडल्यास वडील शांत आणि दयाळू अंतःकरणाचे होते-प्रत्येकाशी समजूतदारपणे वागणारे होते—

आस्ताः (शांतपणे) आणि आई ती जशी असायला हवी होती तशी नव्हती.

अल्मर्सः तुझी आई तशी नव्हती.

आस्ताः कदाचित नियमित नाही.

अल्मर्सः वडिलांबरोबर, तुझ्या म्हणण्याचा अर्थ?

आस्ताः होय.

अल्मर्सः मी कधीच लक्ष दिले नाही.

आस्ताः (उठत, अश्रूविरुद्ध लढत) अहो, अल्फ्रेड डियर-त्यांना शांततेत राहू द्या-जे निघून गेलेले आहेत. (ती उजव्या बाजूला ओलांडून जाते.)

अल्मर्सः (उठत) होय त्यांना शांततेत असू देत. (दुःखाने हात पिळवटत) पण जे गेलेले आहेत ते आपल्याला शांततेत राहू देत नाहीत, आस्ता. ना दिवसा ना रात्री.

आस्ता: (त्याच्याकडे प्रेमळपणे बघत) पण काळच हा कडवटपणा कमी करेल, अल्फ्रेड.

अल्मर्स: (तिच्याकडे असहाय्यतेने बघत) होय, तुझासुद्धा ह्यावर विश्वास आहे, नाही का? पण ह्या सुरूवातीच्या साऱ्या भयंकर दिवसातून तो कसा जाईल-(घोगऱ्या आवाजात) मला काहीच कल्पना नाही.

आस्ता: (काकुळतीने, आपले हात त्याच्या खांद्यावर ठेवीत) जा तिकडे रिटाकडे, अरे देवा मी तुझी विनवणी करते-

अल्मर्स: (झटक्याने दूर होतो) नाही, नाही, नाही-तसं बोलू नकोस! कारण मी तुला सांगू शकत नाही. (अधिक शांततेने) तुझ्या सोबत मला राहू दे येथे.

आस्ता: होय, मी तुम्हाला सोडून जाणार नाही.

अल्मर्स: (तिचा हात घट्ट पकडीत) ह्याबद्दल मी तुझा आभारी आहे. (काही क्षण खाडीकडे बघत) कोठे गेला माझा लहानगा आयोल्फ आता? (तिच्याकडे दुःखाने स्मित करीत) तू मला सांगू शकत नाहीस का ते-माझ्या मोठ्या हुशार आयोल्फा? (मान हलवीत) नाही ह्यासंबंधी जगात मला ते कुणीच सांगू शकत नाही. मला फक्त ठाऊक आहे एक भयंकर सत्य. तो मला कधीच भेटू शकणार नाही.

आस्ता: (डावीकडे बघत आणि हात मागे घेत) ते येताहेत आता.

(सौ. अल्मर्स आणि बॉर्गहेम प्रवेश करतात, जंगलातून येणाऱ्या पाऊलवाटेने खाली येतात. ती पुढे असते आणि तो तिच्या मागे असतो.)

तिने गडद कपडे घातलेले आहेत आणि तिच्या डोक्यावर काळा बुरखा आहे. त्याच्या काखेत छत्री आहे.)

अल्मर्स: (तिला भेटायला जात) कसं वाटतंय तुला, रिटा?

रिटा: (त्याच्याकडे दुर्लक्ष करीत) मला विचारू नको.

अल्मर्स: तुम्ही येथे का आलात?

रिटा: फक्त तुम्हाला बघायला, काय करताहात तुम्ही?

अल्मर्स: काही नाही. आस्ता माझ्याशी बोलायला खाली आली आहे.

रिटा: होय पण आस्ता येण्यापूर्वी? तुम्ही साऱ्या सकाळपासून माझ्यापासून दूर आहात.

अल्मर्स: मी येथे बसून त्या पाण्याकडे बघत बसलोय.

रिटा: हूंs-कसं करू शकतो तू असं!

अल्मर्स: (अधिरतेने) मी आता एकटा उत्तम आहे!

रिटा: (अस्वस्थपणे फिरत) आणि स्तब्धतेने बसत! ह्या एका आणि त्याच जागी!

अल्मर्स: पण ह्या जगात मला कुठेही काहीही करायचं नाही.

रिटा: मला कुठेही रहायचं असं शक्य नाही. किमान येथे तरी- बहुधा खाडीजवळ एखाद्या सोबत.

अल्मर्स: अगदी बरोबर आहे ते- खाडी खूपच जवळ आहे.

रिटा: (बोर्गहेमला) तुम्हाला असं वाटत नाही का की त्यांनी आपल्या सर्वांबरोबर वर यायलाच हवं?

बोर्गहेम: (अल्मर्सला) मला वाटतं ते तुमच्यासाठी चांगलं आहे.

अल्मर्स: नाही, नाही. मी जेथे आहे तेथेच मला राहू द्या.

रिटा: मग मी तुझ्याबरोबर राहीन, अल्फ्रेड.

अल्मर्स: ठीक आहे, तू रहा, मग आस्ता. तू सुद्धा.

आस्ता: (बोर्गहेम कडे कुजबुजत) त्यांना एकटं राहू द्या.

बोर्गहेम: (सहानुभूतीपूर्वक त्याच्यावर दृष्टीक्षेप टाकीत) कु. अल्मर्स, आपण थोडंसं फिरून येऊया का? किनाऱ्यावरून? अगदी शेवटचं?

आस्ता: (तिची छत्री घेत) होय, चला जाऊ या. जरा थोडंसं पुढे जाऊ या. (आस्ता आणि बोर्गहेम बोट हाऊसच्या मागे सोबत जातात. अल्मर्स थोडंसं चालतो आणि डाव्या बाजूच्या समोरील मैदानावर असलेल्या झाडाखालच्या दगडावर बसतो.)

रिटा: (जवळ जाऊन त्याच्या पुढ्यात उभी राहते. ती हाताची घडी घालून त्यांना हिंदोळे देते.) तुला कळू शकतं का हे, अल्फ्रेड-की आपण आयोल्फला गमावलं आहे?

अल्मर्स: (दुःखाने जमिनीकडे बघत) आपल्याला ही जाणीव करून घेणं शिकायला हवं.

रिटा: मी करू शकत नाही ते. आणि मग ते भयंकर दृश्य माझ्या संपूर्ण आयुष्यभर माझी सोबत करील.

अल्मर्स: (वर बघत) कोणतं दृश्य? काय पाहिलं आहेस तू?

रिटा: मी स्वतः काही बघितलेलं नाही. फक्त ते काय सांगत होते ते ऐकलंय. अरे देवा-!

अल्मर्स: आत्ताच्या आत्ता तू मला ते सांगितलंस तर बरं होईल.

रिटा: मी बोरगहेमला स्वतःबरोबर धक्क्यावर नेले—

अल्मर्स: तेथे खाली? का?

रिटा: नक्की काय घडलं हे त्या मुलांना विचारण्यासाठी.

अल्मर्स: आपल्याला ते चांगलंच ठाऊक आहे.

रिटा: आम्हाला अधिक काही कळलं.

अल्मर्स: असं?

रिटा: हे खरं नाही की, ते काय म्हणाले की तो तात्काळ वाहून गेला.

अल्मर्स: ते म्हणताहेत का आता तसं?

रिटा: होय, ते म्हणतात की त्याला त्यांनी नितळ पाण्यात खाली तळाशी पडलेला पाहिला.

अल्मर्स: (दात ओठ खात) आणि त्यांनी त्याला वाचवलं नाही.

रिटा: बहुतकरून त्यांना ते अशक्य होतं.

अल्मर्स: ते पोहू शकत होते. ते सारे-ते म्हणाले का की जेव्हा त्यांनी त्याला पाहिलं तेव्हा तो कसा पडलेला होता?

रिटा: ते म्हणाले की तो उताणा पडलेला होता आणि आपल्या संपूर्ण उघड्या डोळ्यांनिशी.

अल्मर्स: उघड्या डोळ्यांनिशी पण संपूर्णतया निश्चल?

रिटा: होय, संपूर्णतया निश्चल. आणि मग काहीतरी आलं आणि त्याने त्याला ओढून नेलं. तो तळाचा प्रवाह होता असं ते म्हणाले.

अल्मर्स: (हळूच मान डोलवीत) म्हणजे अखेरचं त्याला त्यांनी तसं पाहिलं.

रिटा: (कंठ दाटून येत) होय.

अल्मर्स: (खालच्या आवाजात) आणि कधीच, कधीही त्याला कुणीही पुन्हा पाहणार नाही.

रिटा: (आक्रंदत) रात्रंदिवस मी त्याला पाहीन. जसा तो खाली पडलेला होता.

अल्मर्स: त्या मोठ्या उघड्या डोळ्यांनिशी.

रिटा: (थरथरत) होय, त्या मोठ्या उघड्या डोळ्यांनिशी मी पाहते ते- मी त्यांना माझ्यासमोर बघतेय.

अल्मर्स: (हळुवारपणे उठत, तिच्याकडे शांतपणे बघत पण भीतीयुक्त) कोठे आहेत ते दुष्ट डोळे? रिटा.

रिटा: (निस्तेज होत) दुष्ट--!

अल्मर्स: (तिच्याजवळ जात) कोठे आहेत ते दुष्ट डोळे, टक लावून वर बघणारे?
तळातून वर बघणारे?

रिटा: (आक्रोश करीत) अल्फ्रेड!

अल्मर्स: (तिच्या मागे जात) उत्तर दे मला त्याचं! कोठे आहेत ते त्या मुलाचे दुष्ट
डोळे?

रिटा: (किंचाळत) अल्फ्रेड! अल्फ्रेड!

अल्मर्स: आता आपल्याला त्या गोष्टी मिळाल्यात.. . . . जशा तुला हव्या होत्या.

रिटा: मला! मला काय हवं होतं?

अल्मर्स: की आयोल्फ आपल्या मार्गातून दूर झाला आहे.

रिटा: मी, मी आयुष्यात कधीही अशी इच्छा केली नाही! फक्त आयोल्फ
आपल्या दोघात येऊ नये हेच मला हवं होतं.

अल्मर्स: ठीक, भविष्यात तो कधीही आपल्यामध्ये येणार नाही.

रिटा: (खालच्या आवाजात, समोर टक लावून बघत) बहुधा, कदाचित,
भविष्यात (थरकापत) अरे देवा, ते भयंकर दृश्य!

अल्मर्स: (मान हलवित) त्या मुलाचे दुष्ट डोळे, होय.

रिटा: (भीतीने किंचाळून मागे सरत) एकटं सोडा मला, अल्फ्रेड, मला तुमची
भीती वाटते! मी तुम्हाला अशा अवस्थेत कधीही पाहिलं नाही.

अल्मर्स: (तिच्याकडे कठोर आणि थंड नजरेने बघत) दुःखाने आपल्याला नीच आणि कुरूप बनविलं.

रिटा: (भित्ते तरीही उद्दामपणे) मला अगदी तसंच वाटतं.

अल्मर्स: (उजव्या बाजूकडे जाऊन खाडीकडे बघतो. रिटा टेबलाच्या बाजूला बसते. थोड्या विरामानंतर तिच्याकडे मान वळवित) तू त्याच्यावर कधीच प्रेम केलं नाहीस. कधीच!

रिटा: (थंडपणे स्वतःवर ताबा ठेवीत) आयोल्फने मला त्याच्या हृदयात कधीच जागा दिला नाही.

अल्मर्स: कारण तुझी तशी इच्छा नव्हती.

रिटा: तसं नाही. माझी तशी खूप इच्छा होती. पण मार्गात कुणीतरी आडवं आलं, अगदी सुरूवातीपासून.

अल्मर्स: (सभोवती पूर्ण फिरत) मी मध्ये आडवा आलो, असं तुला म्हणायचंय?

रिटा: नाही हो, अगदी सुरूवातीपासून नाही.

अल्मर्स: (जवळ जात) कोण, मग?

रिटा: त्याची आत्या.

अल्मर्स: आस्ता?

रिटा: होय, आस्ता आडवी आली आणि तिने माझ्या मार्गात अडथळा आणला.

अल्मर्स: तू असं म्हणू शकतेस, रिटा?

रिटा: होय, आस्ता. तिने त्याला तिच्या हृदयात ठेवलं. त्या वेळेपासून हे घडलं—तो भयंकर विनाश.

अल्मर्स: असं तिने जर केलं असेल तर ते प्रेमापोटी केलं असेल.

रिटा: (रागाने) अगदी बरोबर! मला कुणाशी एखाद्या गोष्टीत सहभागी व्हायला आवडत नाही! प्रेमात तर मुळीच नाही.

अल्मर्स: आपण दोघांनी त्याला आपल्या दोघांच्या प्रेमात विभागून घ्यायला हवं होतं.

रिटा: (त्याच्याकडे तिरस्काराने बघत) आपण? अस्सं, म्हणजे तुमचं देखील त्याच्यावर खरं प्रेम नव्हतं तर.

अल्मर्स: (तिच्याकडे आश्चर्याने बघत) मी त्याच्यावर कधीच प्रेम केलं नाही--!

रिटा: नाही, तुम्ही नाही केलं. प्रथमतः तुम्ही तुमच्या पुस्तकात इतके गढून गेला होतात—कर्तव्यावरच्या.

अल्मर्स: (जोमाने) होय, गढून गेलो होतो मी, पण मी त्याग केला होता त्या पुस्तकाचा—आयोल्फसाठी.

रिटा: त्याच्या प्रेमाखातर नक्कीच नाही.

अल्मर्स: मग का, तुला काय वाटतं?

रिटा: कारण तुमच्या स्वतःच्या अविश्वासाच्या वासनेने तुम्हाला गिळंकृत केलं होतं. एका प्रश्नाच्या प्रारंभानं तुम्हाला त्रस्त केलं होतं की ह्या जगात जगण्यासारखं खरोखर काही भव्य कार्य आहे काय.

अल्मर्स: (शोधत) असं काही माझ्यात आहे हे तुला दिसलं का?

रिटा: होय, हळूहळू आणि म्हणून ही पोकळी भरून काढायची तुम्हाला भूक लागली होती. मला जाणवलं तुम्हाला माझी काही गरजच नाही.

अल्मर्स: तो परिवर्तनाचा नियम आहे, रिटा.

रिटा: आणि म्हणून त्या बिचाऱ्या लहानग्या आयोल्फमधून एक प्रतिभाशाली अद्भूत मूल निर्माण करायचं होतं.

अल्मर्स: नाही तशी इच्छा नव्हती. एक सुखी माणूस बनविण्यात त्याला मला सहाय्य करायचं होतं. त्यापेक्षा अधिक काही नाही.

रिटा: पण हे त्याच्या प्रेमाच्यापोटी नव्हे. स्वतःच्या अंतःकरणात डोकावून पहा. (थोडंसं लाजून) आणि तोंड द्या त्या गोष्टींना ज्या तुम्ही दफन करून ठेवल्या आहेत, लपवून ठेवल्या आहेत.

अल्मर्स: (तिची नजर टाळीत) असं काहीतरी आहे की जे तू मान्य करीत नाहीस.

रिटा: तुम्ही सुध्दा.

अल्मर्स: (तिच्याकडे अनिमिष नेत्रांनी विचारपूर्वक बघत) जर तू असा विचार करीत असशील तर मग ते मूल खरोखर ना माझं ना तुझं.

रिटा: नाही, पूर्णतया प्रेमात नाही

अल्मर्स: आणि तरीही आपण येथे निष्ठुरपणे शोक व्यक्त करीत आहोत.

रिटा: (शोकाने) होय, आणि असा विचार करणं चमत्कारिक नाही का? येथे आपण असा शोक व्यक्त करतोय त्या विक्षिप्त लहान मुलासाठी.

अल्मर्स: (कंठ दाटत) अगं, असं त्याला विक्षिप्त म्हणू नकोस!

रिटा: (दुःखाने मान हलवित) आपण त्याला कधीच आपलासा करू शकलो नाही.
अल्फ्रेड, ना मी, ना तुम्ही.

अल्मर्स: (दुःखाने हात पिळवटीत) आणि आता खूप उशीर झालाय! खूप उशीर.

रिटा: आणि संपूर्णतया सारं काही उजाड, ओसाड झालं आहे.

अल्मर्स: (अचानक उद्रेक होत) तू एक अपराधी आहेस!

रिटा: (उठत) मी!

अल्मर्स: होय, तू! तू दोषी आहेस त्याला तसं घडवण्यात. हा तुझाच दोष आहे की तो स्वतःला पाण्यातून वाचवू शकला नाही.

रिटा: (तिटकाऱ्याच्या आविर्भावात) अल्फ्रेड, तुम्ही माझ्यावर हा ठपका ठेवायला नको.

अल्मर्स: (अधिकाधिक सुन्न होत) होय, होय ठेवीन मी! तूच ती होतीस ना की त्या असहाय्य लहानग्या बाळाला एकटा टेबलावर ठेवलंस.

रिटा: तो स्वस्थपणे उशीवर डोकं ठेवून पडला होता आणि गाढ झोपी गेला होता. आणि मी त्या बाळाकडे काळजीपूर्वक लक्ष ठेवीन असं तुम्ही वचन दिलं होतं मला.

अल्मर्स: होय, दिलं होतं मी (आवाज खाली घेत) पण नंतर तू आलीस—तू, --तू मला तुझ्या मोहपाशात ओढलंस.

रिटा: (त्याच्याकडे उद्दामपणे बघत) हो, त्यापेक्षा असं म्हणू द्या की तुम्ही विसरलात त्या बाळाला आणि विसरलात सारंकाही.

अल्मर्स: (दडपलेल्या क्रोधात) होय, खरं आहे ते. (घोगऱ्या आवाजात) मी त्या पोराला विसरलो—तुझ्या बाहुपाशात असताना!

रिटा: (कासावीस होत) अल्फ्रेड, अल्फ्रेड—हे सारं घृणास्पद बोलताहात तुम्ही!

अल्मर्स: (शांतपणे तिच्यासमोर मुठी आवळित) त्या क्षणाला तू त्या लहानग्या आयोल्फला मृत्यूदंड दिलास.

रिटा: (सोन्माद) तुम्ही सुधदा! तुम्हीसुधदा तसं केलंत—जर ते खरं असेल!

अल्मर्स: हो, होय. मला सुधदा जबाबदार धर तू. तशी तुझी इच्छा असेल तर आपण दोघांनी पाप केलं आणि म्हणून आयोल्फच्या मृत्यूची योग्य शिक्षाच आहे ही शेवटी.

रिटा: शिक्षा?

अल्मर्स: (स्वतःवर ताबा ठेवीत) होय. न्याय तुझा आणि माझा. ज्यासाठी आपण पात्र होतो ते आपल्याला प्राप्त झालं. जेव्हा तो जिवंत होता, आपलं गुपित, भ्याड पश्चात्तापाने आपल्याला त्याच्यापासून दूर फरफटत नेलं. आपल्याजवळ एवढी हिंमत नाही- त्या गोष्टीकडे बघायची-जिने त्याला ओढून नेलं-

रिटा: (शांतपणे) ती कुबडी.

अल्मर्स: होय, अगदी बरोबर. आणि त्याच्या भोवतीच आपण फिरतोय. आपल्या दुःखाला, वेदनेला हाका मारीत-ही आपल्या सद्सद्विवेकबुद्धीची तिडीक आहे. त्याव्यतिरिक्त काही नाही.

रिटा: (त्याच्याकडे खिन्नतेने बघत) मला वाटतं हे सारं आपल्याला नैराश्यतेकडे ओढून नेत आहे- मूढतेकडे आपल्या दोघांना. कारण आपण कधीच ते पुन्हा दुरुस्त करू शकणार नाही.

अल्मर्स: (शांत भावनेने स्वतःवर ताबा मिळवीत) काल मला आयोल्फविषयी स्वप्न पडलं. मी त्याला बघू शकत होतो. धक्क्यावरून तो माझ्याकडे चालत येत आहे. तो धावू शकत होता इतर मुलांसारखा. काहीच झालं नव्हतं त्याला. थोडीशीसुद्धा इजा झाली नव्हती त्याला. हृदय पिळवटून टाकणारं हे सत्य एक स्वप्न होतं अखेर. किती कृतज्ञ आणि आनंदी झालो होतो मी-(थांबतो) –अं-

रिटा: (तिचे डोळे त्याच्यावर स्थिरावलेले) कुणासाठी?

अल्मर्स: (टाळत) कुणासाठी?

रिटा: होय, कुणाचे आभार मानताहात आणि कुणाची कृपा झाली?

अल्मर्स: (तिचा प्रश्न टाळत) मी सांगितलं तुला मी फक्त स्वप्न बघत पडलो होतो.

रिटा: कुणीतरी एक ज्यावर तुमचा स्वतःचा विश्वास नाही?

अल्मर्स: असं असलं तरी ह्याच मार्गाने विचार करतो मी. खचितच मी झोपेत होतो.

रिटा: (तिरस्कारपूर्वक) माझ्या श्रद्धेचा असा चक्काचूर करायला नको होता तुम्ही, अल्फ्रेड.

अल्मर्स: तो माझा हक्कच होता की मी तुला स्वतःच्या त्या रित्या भ्रमाच्या जीवनामधून जाऊ द्यावं.

रिटा: ते माझ्यासाठी खूप उत्तम होतं. कशाचा तरी पाठलाग करणं, मग आता मला कळत नाही की मी कोठे आहे.

अल्मर्स: (तिला जवळून न्याहाळत) आणि जर तुला निवड करता आली असती आता- जर तू आयोल्फचा तेथे खाली पाठपुरावा करू शकली असतीस, जेथे तो आत्ता आहे-

रिटा: असं? मग काय?

अल्मर्स: जर तुला पूर्ण निश्चित खात्री असती की तू त्याला पुन्हा शोधू शकते याची, त्याला जाणून घेण्याची-

रिटा: होय, होय, मग काय?

अल्मर्स: तर मग तुझ्या मुक्त इच्छेनुसार त्याच्याकडे झेप घेतली असती? तुझ्या स्वतःच्या मुक्त इच्छेनुसार येथील साऱ्या गोष्टींचा त्याग करत? ह्या दुनियेत जीवनाचा त्याग करून? केलं असतंस तू रिटा?

रिटा: (खालच्या आवाजात) आत्ता, लगेच येथे?

अल्मर्स: होय, आत्ता, आज ह्या घडीला. उत्तर दे. केलं असतंस तू?

रिटा: (चाचरत) अहो मला कळत नाही अल्फ्रेड, नाही, मला वाटतं काही काळापुरतं तरी मी तुमच्यासोबत असावं.

अल्मर्स: माझ्यासाठी?

रिटा: होय फक्त तुमच्यासाठी.

अल्मर्स: पण मग तद्रंतर? तू राहशील-? उत्तर दे मला.

रिटा: अहो मी कसं सांगू शकते? नाही तुम्हाला सोडून मी जाणार नाही. कधीच नाही! कधीच नाही.

अल्मर्स: पण आता, समज मी आयोल्फ बरोबरच गेलो असतो तर? आणि तुला जर अशी पूर्ण खात्री झाली असती की तू मला आणि आयोल्फलाच भेटू शकली असतीस तर तू तेथे आली असतीस का आम्हाला भेटायला?

रिटा: खचितच आले असते. खूप आनंदाने! पण—

अल्मर्स: होय?

रिटा: (शांतपणे विव्हळत) मी करू शकले नसते ते- मला वाटतं खात्रीने तसं नाही. अगदी स्वर्गसुखाच्या वैभवासाठी सुद्धा नव्हे.

अल्मर्स: मी सुद्धा नाही करू शकले असतो.

रिटा: नाही, हे खरं आहे नाही का अल्फ्रेड? तुम्ही सुद्ध करू शकला नसतात.

अल्मर्स: नाही, आपण या धरतीवरचे जिवंत प्राणी ना.

रिटा: होय फक्त येथला आनंदच आपल्याला ठाऊक आहे.

अल्मर्स: (विषण्णतेने) होय आनंद—आनंद माझ्या प्रिये—

रिटा: तुम्हाला म्हणायचंय की तो आनंद-आपल्याला कधीच प्राप्त होऊ शकणार नाही? (त्याच्याकडे प्रश्नार्थक नजरेने बघत) पण जर असं असेल तर-? (उत्कटतेने) नाही. नाही. मला तसं म्हणायचं धाडस नाही! किंबहुना तसा विचार करायचंही धाडस नाही.

अल्मर्स: होय, सांग ते रिटा, सांग ते.

रिटा: (कां कूं करीत) आपण असा प्रयत्न करू शकत नव्हतो का? त्याला विसरणं आपल्याला शक्यच होणार नाही का?

अल्मर्स: आयोल्फला विसरणं.. ..

रिटा: पश्चात्ताप आणि हे दुःख विसरणं, असं मला म्हणायचंय.

अल्मर्स: तुला तसं वाटतं का?

रिटा: होय. जर तसं झालं असतं तर (उद्रेक होत) कारण हे सारं मी सहन करू शकत नाही! हे सारं विसरण्यासाठी आपल्याला काही शोधता येणार नाही का?

अल्मर्स: (मान हलवित) का, काय असू शकेल ते?

रिटा: आपण असं लांब कुठेतरी दूर जाऊ शकत नाही का?

अल्मर्स: घर सोडून? तुला येथे राहण्यापेक्षा कुठेही राहणं कधीच आवडणार नाही खरोखर.

रिटा: ठीक मग खूप लोक असू द्यात आपल्या घरात. खूप करमणूक करण्यासाठी आणि आपण स्वतःला झोकून देऊ हे दुःख बधिर करण्यासाठी.

अल्मर्स: अशाप्रकारचं जीवन माझ्यासाठी चांगलं नव्हे. मी माझं कार्य पुन्हा सुरू करणं योग्य.

रिटा: (कडवटपणे) तुमचं कार्य? ती भिंत तुम्ही आपल्या दोघांमध्ये नेहमी उभी करून ठेवलीत.

अल्मर्स: (हळुवार, कठोरपणे तिच्याकडे बघत) ह्यापुढेही भविष्यात ती भिंत आपल्या दोघात राहणार आहे.

रिटा: का रहायलाच पाहिजे ती--?

अल्मर्स: कुणास ठाऊक त्या पोराचे सताड उघडे डोळे आपल्यावर रात्रंदिवस पहारा देत नसतील!

रिटा: (स्तब्ध, थरकापत) अल्फ्रेड हा फार भयानक विचार आहे.

अल्मर्स: आपलं प्रेम प्रक्षोभक अग्नीसारखंच होत आलं आहे. आता ते विझायलाच हवं.

रिटा: (त्याच्याकडे जात) विझायला!

अल्मर्स: (कठोरतेने) हे अगोदरच आपल्यापैकी एकात विझलं आहे.

रिटा: (जणूकाही दगड बनत) असं मला बोलण्याची तुम्ही हिंमत करता?

अल्मर्स: (सौम्यपणे) ते मृत झालं आहे रिटा. पण मला तुझ्याविषयी जे काही वाटतं, आपल्या सर्वसामान्य अपराध आणि पश्चात्तापाची अभिलाषा-यात मला वाटतं मी पुनरूत्थान बघतोय—

रिटा: (सावेग) मला पुनरूत्थानात काही जिज्ञासा नाही!

अल्मर्स: रिटा!

रिटा: मी रक्तामांसाची मानवी प्राणी आहे, मी स्वतः! मी गुंगीत राहणार नाही—ना माझ्या रक्तवाहिन्यांमध्ये थंड रक्त आहे. (मुठी दाबत) आणि मग मी जीवनासाठीचे दरवाजे माझ्यासाठी का बंद करावेत.. .. एखाद्या अपराधी कैद्यासारखं दुःखात कुढत का रहावं? आणि जो माझा झाला नाही अशा माणसाबरोबर स्वतःला कोंडून घेऊन का रहावं?

अल्मर्स: असा शेवट होणारच होता. रिटा, एक दिवस. असा शेवट!

रिटा: कोणती सुरुवात झाली होती अशा प्रकारच्या वासनेच्या वादळात आपण सहभागी झालो होतो तेव्हा!

अल्मर्स: सुरुवातीपासून मी अशा वासनेत तुझ्याबरोबर सहभागी झालोच नव्हतो मुळी.

रिटा: मग सुरुवातीला काय वाटलं माझ्याविषयी तुम्हाला?

अल्मर्स: भय.

रिटा: ते मी समजू शकते. पण शेवटी मग मी तुम्हाला कसं जिंकलं?

अल्मर्स: (शांतपणे) तू खूप खूप सुंदर होतीस, रिटा.

रिटा: (त्याच्याकडे शोधक नजरेने बघत) एवढंच का फक्त. सांगा मला अल्फ्रेड!
फक्त तेवढंच?

अल्मर्स: (मनाशी झगडत) नाही, त्याव्यतिरिक्त होतं काहीतरी.

रिटा: (उतावळेपणे) मी तर्क करू शकते काय होतं ते! 'सोनेरी सुखसमृद्धी आणि तुम्ही दिलेल्या जीवापाड आणाभाका' असंच तुम्ही म्हणायचात, नाही का अल्फ्रेड?

अल्मर्स: होय.

रिटा: (त्याच्याकडे भयंकर तिरस्काराने बघत) पण कसं—कसं करू शकत होता तुम्ही असं!

अल्मर्स: मला आस्ताचा विचार करायचा होता.

रिटा: (रागाने) आस्ता, होय! (कडवटपणे आणि म्हणूनच ती आस्ता होती.
वस्तुतः तिने आपल्या दोघांना एकत्र आणलं.

अल्मर्स: तिला ह्याबाबतीत काहीच कल्पना नव्हती. तिने शंकाही घेतली नाही,
आजसुद्धा.

रिटा: (नकारात्मक भावनेने) तथापि ती आस्ताच होती. (तिरस्कृत दृष्टिक्षेप टाकीत, स्मित करीत) किंवा, नाही- तो लहानगा आयोल्फ होता,
बरोबर?

अल्मर्स: आयोल्फ-?

रिटा: होय. तुम्ही तिला आयोल्फ म्हणूनच हाक मारायचे ना? मला आठवतं की तुम्ही मला एकांतात हे सांगितलं होतं. (जवळ जात) तुम्हाला आठवतं ते अल्फ्रेड, त्या हृदयंगम सुंदर क्षणात?

अल्मर्स: (जणूकाही भीतीने मागे सरत) मला काहीच आठवत नाही आणि मी काही आठवण्याचा प्रयत्नहीन करणार नाही!

रिटा: (त्याच्या मागे जात) ते त्या घटिकेत घडलं- ज्यावेळेला तुमचा दुसरा आयोल्फ अपंग झाला होता.

अल्मर्स: (खालच्या आवाजात, स्वतःला टेबलाच्या आधाराने सावरत) शिक्षा.

रिटा: (भिववीत) होय, शिक्षा.

(आस्ता आणि बोगहेम बोटहाऊसच्या मागून येतात. तिच्या हातात लीलीची सुंदर फुलं असतात.)

रिटा: (बाह्यतः स्वतःला सावरत) ठीक, आस्ता-तू आणि बोगहेम बोलले का एकमेकांशी पूर्णपणे?

आस्ता: होय. थोडं कमी, थोडं अधिक. (ती छत्री खाली ठेवते आणि फुलं खुर्चीवर ठेवते.)

बोगहेम: मिस अल्मर्सना खूप संकोच वाटत होता आमच्या फिरताना बोलण्यात.

रिटा: खरोखर? तिला तसं वाटलं? ठीक, अल्फ्रेड आणि मी खूपसं बोललोत आम्ही.

आस्ता: (त्याच्याकडे श्वास रोखून बघत) काय ते?

रिटा: आमच्या आयुष्यांच्या अखेरीबद्दल, मी म्हणेन तसं. (थांबत) पण या, आपण वर जाऊया, आता आपण सर्व चारही. आपल्याला सर्वांची संगत हवी आहे भविष्यासाठी. अल्फ्रेड आणि मी एकत्र राहू शकत नाही आता.

अल्मर्स: होय, बोल पुढे, तुम्ही दोघे (वळत) पण मला एक शब्द तुझ्याशी प्रथमतः बोलायचंय, आस्ता.

रिटा: (त्याच्याकडे बघत) बोलायलाच हवंय तुम्हाला? ठीक मग मि. बोरगहेम तुम्ही यायलाच हवंय माझ्याबरोबर. (रिटा आणि बोरगहेम जंगलाच्या रस्त्याने निघून जातात.)

आस्ता: (चिंतेने) अल्फ्रेड, काय झालंय?

अल्मर्स: (खिन्नपणे) मला आता येथे फार काळ राहणं सहन होत नाही.

आस्ता: येथे? रिटाबरोबर, असं म्हणायचंय का तुला?

अल्मर्स: होय, रिटा आणि मी आता एकत्र राहू शकत नाही.

आस्ता: (त्याला हाताने हलवित) अल्फ्रेड, असं काही भयंकर बोलू नकोस!

अल्मर्स: मी जे काही म्हणतो आहे ते खरं आहे. आम्ही दोघं एकमेकांना क्रूर आणि कुरूप बनवित आहोत.

आस्ता: (दुःखाने) अरे नको, अशी कल्पनाही कधी करू नकोस!

अल्मर्स: आजपर्यंत मला अशी जाणीवच झाली नाही.

आस्ता: आणि आता तुला हवं आहे... . खरोखर तुला काय हवं आहे, अल्फ्रेड?

अल्मर्स: ह्या साऱ्या गोष्टींमधून निघून जायचे आहे मला.

आस्ता: संपूर्णतया एकटं ह्या जगात?

अल्मर्स: (मान डोलवित) होय, अगदी पूर्वीसारखं.

आस्ता: पण तू एकटाच राहण्यासाठी जन्मलेला नाहीस.

अल्मर्स: होय मी, काही झालं तरी. पूर्वी होतो मी तसा.

आस्ता: अरे हो, पण मी होते तुझ्याबरोबर.

अल्मर्स: (तिचा हात हातात घेण्याचा प्रयत्न करतो) होय, आणि ती तूच होतीस, आस्ता की ज्यामुळे मला परत घरी यावंसं वाटलं.

आस्ता: (त्याला टाळत) माझ्याकडे! नाही, नाही, अल्फ्रेड! हे अगदीच अशक्य आहे.

अल्मर्स: (तिच्याकडे वेदनेने बघत) मला वाटतं बोरगहिम हाच अडथळा होता?

आस्ता: (काकुळतीने) नाही, नाही, तो नव्हता! तू तेथेच चुकत आहेस!

अल्मर्स: उत्तम, मग मी तुझ्याकडे येईन. प्रिये, माझी प्रिय भगिनी. मला परत यायलाच हवं—परत घराकडे तुझ्याकडे. शुचिर्भूत आणि उत्कर्षासह. माझ्या जीवनातून बरोबर—

आस्ता: (थक्क होत) अल्फ्रेड, रिटाच्या विरुद्ध पाप करतोय तू हे.

अल्मर्स: मी तिच्याविरुद्ध पाप केले आहे. पण ह्यात नव्हे. अगं आस्ता, तुला आठवत नाही का? की कुठल्या प्रकारचं जीवन आपण एकत्रित जगलो ते, तू आणि मी. किती पवित्र दिवस होते ते अगदी आरंभापासून ते अखेरपर्यंत?

आस्ता: होय, होते ते तसे, पण तसे दिवस पुन्हा कधीच जगू शकणार नाही आपण.

अल्मर्स: (कडवटपणे) तुझ्या म्हणण्याचा अर्थ ह्या विवाहाने माझा पूर्णपणे विनाश केला हेच ना?

आस्ता: (शांतपणे) नाही, माझ्या म्हणण्याचा अर्थ तसा नव्हता.

अल्मर्स: ठीक, मग आपण दोघं पूर्वी राहत होतो तसं पुन्हा राहू.

आस्ता: (निश्चयपूर्वक) आपण तसं करू शकत नाही अल्फ्रेड.

अल्मर्स: होय, आपण करू शकतो तसं. भावाबहिणीमधलं प्रेम---

आस्ता: (तणावपूर्ण) ते काय?

अल्मर्स: हे जे नाते आहे जे परिवर्तनाच्या नियमाशी बांधलेले नाही.

आस्ता: (खालच्या आवाजात, थरकापत) पण त्याचं काय जर हे नातं बहिष्कृत झालेलं असतं तर?

अल्मर्स: बहिष्कृत?

आस्ता: आपलं नातं नाही!

अल्मर्स: (धक्का बसून तिच्याकडे टक लावून बघत) आपलं नाही? काय तुझ्या ह्या म्हणण्याचा अर्थ?

आस्ता: अल्फ्रेड मी तुला आत्ताच स्पष्ट सांगणं योग्य.

अल्मर्स: होय, होय, सांग मला!

आस्ता: आईची पत्रे.. . त्या छोट्या बॅगेत—

अल्मर्स: असं?

आस्ता: तुला ती वाचायलाच हवीत—मी गेल्यावर.

अल्मर्स: का वाचायलाच हवीत?

आस्ता: (स्वतःशी झगडत) कारण नंतर मग तू बघशीलच—

अल्मर्स: पुढे बोल!

आस्ता: की मला—काहीच अधिकार नाही तुझ्या वडिलांच्या नावावर.

अल्मर्स: (मागे कोसळत) आस्ता! काय म्हणतेस तू हे!

आस्ता: पत्रे वाच. मग तू बघशील आणि तुला समजेल. आणि कदाचित तू आईला माफ करशील—तिने जे काही केलं त्याबद्दल.

अल्मर्स: (डोके दाबत) मला काहीच कळत नाही. हे असं झालं, आस्ता-मग तू नाहीस का?

आस्ता: तू माझा भाऊ नव्हेस, अल्फ्रेड.

अल्मर्स: (झटकन तिच्याकडे बघत अर्धवट उद्दामपणे) ठीक, त्यामुळे आपलं नातं बदललं खरोखर नाही.

आस्ता: (मान हलवित) त्यामुळे सारंच काही बदललं, अल्फ्रेड. आपलं नातं भावाबहिणीचं नाही.

अल्मर्स: नाही, पण हे फक्त पवित्र आहे आणि नेहमीच ते पवित्र राहिल.

आस्ता: विसरू नकोस, --हे आता परिवर्तनाच्या नियमाने बद्ध आहे—जसं तू काही क्षणांपूर्वी म्हणाला होतास.

अल्मर्स: (तिच्या शोधक नजरेने बघत) तुला तसंच म्हणायचंय--?

आस्ता: (शांतपणे, भावनाप्रधान होत) दुसरा शब्द नाही.. . माझ्या राजा, राजा अल्फ्रेड. (ती खुर्चीवरची फुलं उचलते.) तू ही लीलीची फुलं पाहिलीस..

अल्मर्स: (होकारार्थी मान डोलावित) ती अशी मृदू कनवाळू आहेत जी अगदी खोल तळापासून वर येतात.

आस्ता: मी ती एका तळ्यातून तोडून आणलीत. त्याच पाण्याचा झरा खाडीमध्ये वाहत जाऊन मिळतो. (फुलं त्याच्या पुढ्यात धरत) हवीत का तुला ही? अल्फ्रेड?

अल्मर्स (तो फुलं घेतो.) आभारी आहे तुझा.

आस्ता: (साश्रू नयनांनी) हे जणू काही सर्वात शेवटचं अभिवादन आहे तुला—लहानग्या आयोल्फकडून.

अल्मर्स: (तिच्याकडे बघत) आयोल्फकडून जो तेथे होता? की तुझ्याकडून?

आस्ता: (शांतपणे) आम्हा दोघांकडून. (छत्री उचलीत) आता चल माझ्याबरोबर रिटाकडे. (ती जंगलाच्या पाऊलवाटेवर जाते.)

अल्मर्स: (आपली हॅट टेबलावरून उचलीत, दुःखाने कुजबुजत) आस्ता, लहानग्या आयोल्फा, लहानग्या आयोल्फा--! (तो पाऊलवाटेवरून तिच्या मागून जातो.)

—अंक दुसरा समाप्त. —

अंक तिसरा

अल्मर्सच्या मैदानातील बागेत झाडाझुडुपांनी वेढलेला एक उंच सुळका आहे. त्यामागच्या बाजूला एक उभट खडपा कठड्याच्या कुंपणांनी वेढलेला आहे — आणि डाव्या बाजूला खाली जाण्यासाठी पायऱ्या आहेत. खडप्याच्या बाजूला दोरी असलेला पण ध्वज नसलेला एक ध्वजस्तंभ आहे. पुढच्या मैदानात उजव्या बाजूला विलासगृह आहे. ते चढत्या वनस्पती आणि जंगली वेलींनी वेढले आहे. बाहेर एक बाक आहे. उन्हाळ्यातील स्वच्छ सायंकाळ असून आकाश निरभ्र आहे. संधीप्रकाश यायला सुरुवात झाली आहे. आस्ता बाकावर बसलेली असून तिचे हात तिच्या मांडीवर आहेत. तिने कोट आणि हॅट घातलेली आहे. तिची छत्री तिच्या बाजूला पडलेली आहे. तिच्या खांद्यावर लोंबकळणारी एक प्रवासी पिशवी आहे. बोरगहेम मागून डाव्या बाजूने वर येतो. त्याच्याजवळ सुध्दा खांद्यावर लटकलेली एक प्रवासी बॅग आहे. त्याच्या काखेत एक गुंडाळलेला ध्वज आहे.

बोरगहेम: (आस्ताकडे लक्ष जात) ओ तर तू येथे वर आहेस तर?

आस्ता: मी येथे बसले आहे तो खाडीवर एक शेवटचा दृष्टीक्षेप टाकण्यासाठी.

बोरगहेम: छान गोष्ट आहे. मी सुध्दा इकडे एक दृष्टीक्षेप टाकण्याचा विचार करीत होतो तर.

आस्ता: तुम्ही मला शोधत होता का?

बोरगहेम: होय, शोधत होतो. मला तुला गुडबाय करायचं होतं— सध्यापुरतं, अखेरचं नाही—अशी आशा वाटते.

आस्ता: (अस्फुटपणे स्मित करीत) तुम्ही आग्रही आहात, नाही का?

बोर्गहेम: रस्ता बांधणाऱ्याला तसं व्हावं लागतं.

आस्ता: तुम्ही अल्फ्रेड किंवा रिटाला बघितलं का?

बोर्गहेम: होय, मी त्यांना एकत्र बघितलंय.

आस्ता: एकत्र?

बोर्गहेम: नाही, प्रत्येकाला वेगवेगळ्या जागी.

आस्ता: या ध्वजाचं काय करणार आहात तुम्ही?

बोर्गहेम: सौ. अल्मर्सने मला तो उभारायला सांगितला.

आस्ता: ध्वजारोहण आत्ता?

बोर्गहेम: अर्ध्यावर. त्याने फडकायला हवं रात्रंदिवस, असं ती म्हणाली.

आस्ता: (निःश्वास टाकीत) गरीब बिचारे रिटा आणि अल्फ्रेड--!

बोर्गहेम: (ध्वजाबाबतीत तो खूप व्यग्र आहे.) तुला असं हृदय आहे का त्यांना सोडून जाण्याचं? मी विचारतोय कारण मी बघतोय तू प्रवासाचे कपडे घातलेत.

आस्ता: (खालच्या आवाजात) मला आता निघायलाच हवं.

बोर्गहेम: ठीक, जर तुला जाणं आवश्यक असेल तर तुम्ही.. ..

आस्ता: आणि तुम्ही रात्री निघणार आहात तर—

बोर्गहेम: मला सुद्धा जायलाच हवं. मी ट्रेननेच जाईन. तुम्ही कसं जाणार?

आस्ता: नाही, मी बोटीने जाणार.

बोर्गहेम: (तिच्याकडे दृष्टिक्षेप टाकीत) आपापल्या वेगळ्या मार्गांनी, मग.

आस्ता: होय. (ती बसते आणि बघते त्याच्याकडे. तो अर्ध्यावर ध्वजारोहण करतो. ते संपल्यावर तो तिच्याकडे येतो.)

बोर्गहेम: मिस आस्ता, — तू कल्पनाच करू शकत नाही की मी लहानग्या आयोल्फबद्दल किती दुःखी आहे.

आस्ता: (त्याच्याकडे वर पाहत) होय माझी खात्री आहे त्याबद्दल.

बोर्गहेम: त्यात मला इतक्या वेदना होतात.. . कारण मूलतः हा शोक सहजगत्या माझ्याकडे आलेला नाही.

आस्ता: (ध्वजाकडे डोळे वळवित) पण वेळेवर ते सारं संपेल, पूर्णपणे. सारी दुःखे.

बोर्गहेम: सारी? तुझा विश्वास आहे यावर?

आस्ता: पावसाच्या सरी सारखं. थांबा. तुम्ही येथून दूर, दूर जाईपर्यंत. तुम्ही बघालच.

बोर्गहेम: त्यापेक्षा अधिक काहीतरी असेल.

आस्ता: आणि मग तुम्हाला मोठ्ठा रस्ता बनविण्याचा नवा प्रकल्प मिळेल.

बोर्गहेम: पण त्यासाठी कुणीच माझ्या मदतीला नाही.

आस्ता: अहो, असं का बोलता. खचितच आहे तुम्हाला मदत.

बोर्गहेमः (डोकं हलवित) कुणीच नाही. माझ्या आनंदात सहभागी व्हायला कुणीच नाही. कारण तो आनंद आहे हेच महत्त्वाचं.

आस्ताः परिश्रम आणि त्रास नाही?

बोर्गहेमः छे! एखाद्याला एकट्याला अशा प्रकारचं नेहमी करावंच लागतं.

आस्ताः ओ, ठीक—तेथे काहीतरी असावं.

बोर्गहेमः होय, अर्थातच. एखाद्याने एकदातरी अंतर्मनात आनंदी व्हावं पण हे फार काळ टिकणारं नाही. दोघं असायलाच हवीत. अन्यथा आनंद नसतोच.

आस्ताः नेहमी दोनच का? अधिक कधीच नाही. एकापेक्षा अनेक कधीच नाही?

बोर्गहेमः अगं, पण—ती एक वेगळी गोष्ट आहे, मिस. आस्ता. तू स्वतःला खरोखर, अखेरीस कुणाबरोबर आनंदात सहभागी करून घेऊ शकत नाहीस का? – आणि परिश्रम आणि त्रास यात एखाद्याबरोबर—फक्त एकट्या व्यक्तीबरोबर?

आस्ताः मी प्रयत्न केला होता—एकदा.

बोर्गहेमः केला होता तू?

आस्ताः होय, त्या समग्र काळात माझा भाऊ अल्फ्रेड आणि मी एकत्र राहिलो होतो.

बोर्गहेमः ओह, तुझ्या भावाबरोबर, होय. ते काहीतरी वेगळच आहे. मला वाटतं ह्याचं वर्णन आनंदापेक्षा मैत्री म्हणूनच करावं लागेल.

आस्ता: काही असो, ते सुंदर होतं.

बोर्गहेम: आता, बघ—आधीच तू म्हटलं तरीही ते सुंदर होतं. पण समज जर... .
तो तुझा भाऊ नसता तर.

आस्ता: (उठू पाहते पण बसलेलीच असते) मग खचितच आम्ही एकत्र राहिलोच
नसतो—कारण मी त्यावेळेला लहान होते आणि तो थोडा मोठा होता.

बोर्गहेम: (काही क्षणानंतर) तो काळ सुंदर होता का?

आस्ता: होय, विश्वास करा माझा. सुंदर होता तो काळ.

बोर्गहेम: त्या काळात खरोखर सुख आणि आनंद तुझ्या मार्गात होता का?

आस्ता: त्या काळात सुख आणि आनंद अनेकदा आले होते माझ्या मार्गात अगदी
अविश्वसनीय.

बोर्गहेम: सांग बरं मला थोडसं त्या विषयी, मिस. आस्ता.

आस्ता: फक्त छोट्या गोष्टी, खरोखर.. .

बोर्गहेम: उदाहरणार्थ--? ठीक?

आस्ता: त्यावेळेला अल्फ्रेड आपली परीक्षा पास झाला होता आणि त्याने
चांगलीच प्रगती केली होती. आणि नंतर जेव्हा त्याला चांगली नोकरी
मिळाली—ह्या शाळेतून—त्या शाळेत आणि जेव्हा तो प्रबंध लिहायला
बसला आणि त्याने मला तो वाचून दाखवला आणि नंतर तो छापला
गेला.

बोर्गहेमः होय. मला कळतंय ते, किती सुंदर, शांत जीवन होते ते. भाऊ-बहिण आपला आनंद एकमेकांत वाटून घेत आहेत (डोके हलवित) मला हे कळत नाही की तुझ्या भावाने तुला जावू कसं दिलं, आस्ता!

आस्ताः (त्याच्या भावनाप्रधानतेवर आश्चर्य व्यक्त करीत) अल्फ्रेडने लग्न केले, बघा तुम्ही.

बोर्गहेमः त्यामुळेच तू अडचणीत आलीस, नाही का?

आस्ताः होय, सुरूवातीला मला वाटलं, मी त्याला लगेच पूर्णपणे गमावलं.

बोर्गहेमः ठीक, नशीब तू तसं केलं नव्हतंस.

आस्ताः नाही.

बोर्गहेमः पण, तो लग्न कसं करू शकला! म्हणजे मला म्हणायचंय—जर तो तुला स्वतःच्याजवळ ठेवू शकत होता.

आस्ताः (त्याच्यासमोर डोळ्याला डोळा भिडवून बघत) तो परिवर्तनाच्या नियमात बांधला गेला होता असा माझा अदमास आहे.

आस्ताः (उठत) वेळ आल्यावर तू कदाचित त्यावर विश्वास ठेवशील.

बोर्गहेमः मरेपर्यंत कधीच नाही. (कळकळीने) पण बघ येथे, मिस आस्ता! जरा समजूतदारपणे वाग—एकदातरी ह्या गोष्टीत, मला म्हणायचंय.

आस्ताः (अडथळा आणत) ओ नाही, नाही—आम्हाला पुन्हा तशी सुरूवात करू देऊ नका!

बोर्गहेमः (सातत्य ठेवीत) होय, आस्ता मी तुला इतक्या सहजासहजी जाऊ देणार नाही. तुझ्या भावाने जशी व्यवस्था केली होती जसं त्याला उत्तम आवडत होतं तसं त्याला मिळालं. तो आता त्याचं जीवन तुझ्याशिवाय समाधानाने जगतोय. तुझी त्याला आठवणही येत नाही कधी. आणि आता हे.. . ही गोष्ट तुझ्या पूर्ण परिचित तात्काळ परिवर्तन घडवित आहे येथे.. ..

आस्ताः (त्याच्याकडे रोखून बघत) काय तुमच्या म्हणण्याचा अर्थ?

बोर्गहेमः पोरगं गेलं आणखी काय?

आस्ताः (स्वतःचा तोल सावरीत) लहानगा आयोल्फ गेलाय, होय.

बोर्गहेमः तर मग तुला येथे आणखी काही करण्यासारखं खरोखर आहे तरी काय? आता तुला त्या लहान पोर्याची काळजी घेण्याचं कारणच उरलं नाही. काहीही कर्तव्य नाही. ना कोणत्याही प्रकारचं काम—

आस्ताः ओ, बोर्गहेम. कुठलीही गोष्ट लादू नका माझ्यावर.

बोर्गहेमः का करीन? मी अशी पराकाष्ठेची गोष्ट केली नाही तर माझ्यासारखा मूर्ख मीच. एखादे दिवशी मी हे शहर सोडून निघून जाईन. जिथे मी तुला कधीच भेटू शकणार नाही. कदाचित खूप खूप वर्षे मी तुला बघूही शकणार नाही आणि दरम्यानच्या काळात काय घडेल कुणाला ठाऊक?

आस्ताः (गंभीरपणे स्मित करीत) शेवटी परिवर्तनाच्या नियमाला तुम्ही घाबरता?

बोर्गहेम: नाही, मी घाबरत नाही! (कडवटपणे हसत) आणि काही बदल वगैरे घडत नाही. तुझ्या बाबतीत तरी, मला म्हणायचंय. कारण तुला माझी काहीच काळजी नाही, मला कळतंय ते.

आस्ता: तसं मी करते. हे मला चांगलं ठाऊक आहे.

बोर्गहेम: होय, पण फारसं पुरेसं नाही. जसं मला हवंय. (अधिक आवेशाने) अरे देवा, आस्ता- मिस आस्ता- खुळचटपणा आहे तुझा! निखालस वेडी तू. कोठेतरी दुसऱ्या अल्पशा दिवसात, कदाचित, जीवनाचं सारं सौख्य आपली प्रतिक्शा करत असेल. आणि आपल्याला ते तेथेच ठेवावं लागेल! आपल्याला त्याबद्दल काहीच वाईट वाटू नये आस्ता?

आस्ता: (शांतपणे) मला ठाऊक नाही. पण आपल्याला ते त्याच अवस्थेत राहू द्यायचे आहेत.

बोर्गहेम: (स्वतःवर ताबा मिळवित तिच्याकडे बघतो) मग माझे रस्ते मला एकट्याला बांधावे लागतील तर?

आस्ता: (प्रेमळपणे) ओ, जर मी तुमच्याबरोबर राहू शकले असते! ह्या तुमच्या कष्टाच्या कामात तुम्हाला मदत करू शकले असते. तुमच्याबरोबर आनंदात सहभागी झाले असते.

बोर्गहेम: केलं असतं तू- जर तुला शक्य झालं असतं तर?

आस्ता: होय. मी केलं असतं.

बोर्गहेम: पण तू ते करू शकत नाहीस.

आस्ता: (खाली बघत शांतपणे बोलते) मग मला ते शक्य नाही.

बोर्गहेम: गुडबाय, मग, मिस आस्ता. (तो जाण्याच्या बेतात असतो. अल्मर्स खालून डाव्या बाजूने वर येतो. बोर्गहेम थांबतो.)

अल्मर्स: (अगदी वरच्या पायरीवरून इशारा करीत हळू आवाजात म्हणतो) रिटा, येथे आहे का विलासगृहात?

बोर्गहेम: नाही. येथे मिस आस्ता शिवाय कुणीही नाही. (अल्मर्स जवळ येतो.)

आस्ता: (त्याच्याकडे जात) मी जाऊ का खाली तिला शोधायला? आणि कदाचित तिला वर घेऊन येईन सुद्धा.

अल्मर्स: (तिचा रस्ता अडवीत) नाही, नाही, नाही-राहू दे तिला (बोर्गहेमला) तुम्ही हा ध्वज लावला का?

बोर्गहेम: होय. सौ. अल्मर्सने मला तसं करायला सांगितलं म्हणूनच मी वर आलो.

अल्मर्स: आणि तुम्ही रात्री निघणार आहात काय?

बोर्गहेम: होय आज रात्री मी निघणार आहे खरंच.

अल्मर्स: (आस्ताकडे दृष्टीक्षेप टाकीत) आणि सुरक्षित छान सोबती बरोबर प्रवास करणार अशी आशा करतो.

बोर्गहेम: (मान हलवित) मी एकटाच प्रवास करतोय.

अल्मर्स: (साश्चर्य) एकटाच?

बोर्गहेम: पूर्णतया एकटाच.

अल्मर्स: (व्यग्र) खरोखर?

बोर्गहेम: आणि एकटाच राहणार आहे.

अल्मर्स: एकटं राहणं फार भयंकर असतं.. . माझं तर रक्त गोठतं त्यानं.

आस्ता: पण तू एकटा नाहीस अल्फ्रेड!

अल्मर्स: खूपच काहीतरी भयंकर असतं, ते सुद्धा, आस्ता.

आस्ता: (चिंतेने) तू असं बोलायला नको! असा विचारसुद्धा करायला नको!

अल्मर्स: (तिचं न ऐकता) पण तू त्याच्या बरोबर जात नसशील.. . जर तुला काही बंधनं नसतील तर तू माझ्याबरोबर आणि रिटाबरोबर.. . का राहत नाहीस?

आस्ता: (बेचैन होत) नाही, मी ते करू शकत नाही. मला शहराकडे माघारी जायला हवं आता.

अल्मर्स: पण फक्त शहराकडे, आस्ता! ऐकतेस तू!

आस्ता: होय.

अल्मर्स: मला वचन दे बरं तू लवकरात लवकर येथे येशील असं.

आस्ता: झटकन नाही, नाही मी अजून तसं वचन देऊ शकत नाही.

अल्मर्स: खूप चांगलं जशी तुझी इच्छा. मग आपण शहरात भेटूया.

आस्ता: (काकुळतीने) पण अल्फ्रेड, तुला आता रिटाबरोबर रहायला हवं.

अल्मर्स: (उत्तर देत नाही. बोरुगहेमकडे वळत) कदाचित हे फार उत्तम की तुम्ही कुणाली सोबत प्रवास करू नये.

बोरुगहेम: (थोडक्यात) कसं म्हणू शकता तुम्ही असं?

अल्मर्स: तुम्हाला कधीच कळणार नाही की तुम्ही नंतर कुणाला भेटणार आहात प्रवासात.

आस्ता: (अनैच्छिक) अल्फ्रेड!

अल्मर्स: योग्य सोबती प्रवासासाठी. जेव्हा खूप, खूप उशीर झालेला असतो.

आस्ता: (शांतपणे, थरकापत) अल्फ्रेड! अल्फ्रेड!

बोरुगहेम: (एकाकडून दुसऱ्याकडे बघत) काय तुमच्या म्हणण्याचा अर्थ? मला समजलं नाही—(रिटा मागून डाव्या बाजूने वर येते)

रिटा: (विव्हाळून रडत) ओ, तुम्ही सारे मला सोडून जाऊ नका.

आस्ता: (तिच्याकडे भेटायला जात) तूच म्हणाली होतीस ना की तुला एकटं रहायला आवडतं म्हणून—

रिटा: होय, पण माझं धाडस होत नाही. किती भयंकर अंधार वाढायला लागला. मला वाटतं जणू काही सताड उघडे डोळे मला रोखून बघताहेत.

आस्ता: (सौम्यपणे आणि सहानुभूतीपूर्वक) आणि जरी तसं असलं रिटा, तरी तुला त्या डोळ्यांची भिती वाटायला नको.

रिटा: कसं म्हणू शकतेस तू ते! भिऊ नको!

अल्मर्स: (कळकळीने) आस्ता, मी कळकळीने तुला विनवितो—की तू काही झालं तरी येथे रहा—रिटाबरोबर!

रिटा: होय! आणि अल्फ्रेडबरोबर सुद्धा! रहा! रहा! आस्ता!

आस्ता: (आतल्या आत लढत) ओ, मी सांगू शकत नाही मला किती आवडेल ते—

रिटा: ठीक मग कर तसे! अल्फ्रेड आणि मी हा आमचा शोक एकटे सहन करू शकत नाही.

अल्मर्स: (उदासपणे) ह्याला कुरतडणाऱ्या वेदनेचे दुःख म्हटलेलं अधिक उत्तम.

रिटा: तुम्ही काही म्हणा त्याला, पण आपण दोघं नाही सहन करू शकत हे दुःख. ओ आस्ता, मी विनवणी करते तुझी! येथे रहा आणि साहाय्य कर! आमच्यासाठी तू आयोल्फची जागा घे!

आस्ता: (भितीने थरकापत) आयोल्फची---!

रिटा: होय, होऊ शकत नाही का ती आयोल्फ, अल्फ्रेड?

अल्मर्स: जर तिची इच्छा असेल तर तिला ते शक्य आहे.

रिटा: तुम्ही तिला लहानगा आयोल्फ म्हणून हाक मारायचे (तिचा हात घट्ट पकडीत) भविष्यात तूच आमचा आयोल्फ राहणार, आस्ता! आयोल्फ अगदी तसा जसा पूर्वी होता.

अल्मर्स: (भावना लपवित) रहा—आणि जीवनात सहभागी हो आमच्या बरोबर आस्ता. रिटाबरोबर, माझ्याबरोबर—तुझ्या भावाबरोबर.

आस्ता: (निश्चयाने हात मागे घेत) नाही, मला शक्य नाही. (वळते) बोरुगहेम बोट केव्हा निघते?

बोरुगहेम: लगेचच.

आस्ता: मग मला निघायला हवं बोटित बसायला. तुम्ही याल माझ्याबरोबर?

बोरुगहेम: (उचंबळून आलेला आनंद दाबीत) मी का? होय, होय, होय!

आस्ता: चला तर मग, माझ्याबरोबर.

रिटा: (सावकाश) ओ, असं आहे काय. ठीक, मग तू राहू शकणार नाहीस आमच्याबरोबर तर.

आस्ता: (तिच्या गळ्याभोवती हात टाकीत) साऱ्या गोष्टींबाबत आभारी आहे रिटा! (अल्फ्रेडकडे जाऊन त्याचा हात धरते) अल्फ्रेड, गुड बाय हजार, हजार वेळा गुड बाय!

अल्मर्स: (क्षीण उत्सुकतेने) काय हे, आस्ता. तू पळ काढते आहेस असं दिसतंय.

आस्ता: (हळूच पण दुःखाने) होय, अल्फ्रेड हे पलायन आहे.

अल्मर्स: पलायन—माझ्यापासून!

आस्ता: (कुजबुजत) पलायन तुझ्यापासून—आणि स्वतःपासून.

अल्मर्स: (झटकन मागे सरून) असं!

(आस्ता मागील बाजूला खालच्या पायरस्त्यावर जाते. बोरुहेम आपली हॅट हलवित तिच्यामागून जातो. रिटा विलासगृहाच्या प्रवेशद्वारावरून खाली वाकते. अल्मर्स मोठ्या मानसिक उद्वेगात धक्क्यावर जाऊन उभा राहतो आणि खाली बघतो. थोडा विराम)

अल्मर्स: (दाबलेल्या संयमाने) बोट आली बघ रिटा.

रिटा: मला धाडस होत नाही बघायला.

अल्मर्स: धाडस होत नाही तुला?

रिटा: नाही, कारण त्याला लाल डोळा आहे आणि एक हिरवासुद्धा. मोठाले धगधगते डोळे.

अल्मर्स: का, ते फक्त दिवे आहेत, तुला ठाऊक आहे ते.

रिटा: भावी काळात ते डोळे होतील, माझ्यासाठी. ते टक लावून बघताहेत अंधाराच्या पलिकडे—आणि अंधारातसुद्धा.

अल्मर्स: ते आता जवळ येऊन ठेपले आहेत.

रिटा: ते कोठे थांबणार आहेत मग आज रात्री?

अल्मर्स: (जवळ येत) धक्क्याला नेहमीप्रमाणे, माय डियर—

रिटा: (ताठ उभी राहत) कसं काय ते थांबणार तेथे?

अल्मर्स: त्याला थांबावंच लागेल.

रिटा: पण आयोल्फ होता तेथेच ते--! कसं करू शकतात हे लोक तेथे असं?

अल्मर्स: होय, जीवन हे निष्ठुर आहे, रिटा.

रिटा: मानवी प्राणी निर्दयी आहेत. त्यांना काही फिकीर नाही, ना मृतांबद्दल ना जिवितांबद्दल.

अल्मर्स: तू अगदी बरोबर बोललीस. जीवन असंच जातं ह्या मार्गाने आणि जसं काही काहीच घडलं नाही.

रिटा: (शून्यवत् समोर दृष्टी लावून बघते) काहीच घडलं नाही दुसऱ्या लोकांच्या बाबतीत. फक्त तुमच्या आणि माझ्या बाबतीत घडलंय. फक्त आपल्या दोघांच्या बाबतीत.

अल्मर्स: (त्याचं दुःख उफाळून येतं) होय रिटा. त्याला जन्म देऊन काय मिळालंय तुला? दुःख आणि अश्रूच, नाही का? कारण तो गेलाय पुन्हा- आणि त्याच्या मागे काहीही मागमूस न ठेवता.

रिटा: फक्त कुबड्याच वाचल्या.

अल्मर्स: (रागाने) पुरे! मला हे शब्द ऐकायला आवडत नाहीत!

रिटा: (शोक करीत) अहो, मला हा विचारच सहन होत नाही की त्याला आपण कायमचे मुकलो आहोत.

अल्मर्स: (थंडपणे आणि कडवटपणे) जेव्हा तो तुझ्या जवळ होता तेव्हा तू पूर्णपणे सारं काही करू शकत होतीस. तू त्याच्याकडे कधीकधी दिवसभरातही पाहिलं नसेल तेव्हा.

रिटा: त्याचं कारण असं की मला माहित आहे, मला जेव्हा इच्छा असेल ना तेव्हा मी त्याला पाहू शकते.

अल्मर्स: होय, आपण त्या लहानग्या आयोल्फबरोबर कसा वेळ घालवाल ते आपल्याला ठाऊक आहे.

रिटा: नाही, कारण मला ठाऊक होतं कुठल्याही क्षणाला मला हवं तेव्हा मी त्याला बघू शकत होते.

अल्मर्स: होय. अशा रितीनेच आपण लहानग्या आयोल्फबरोबर थोडीथोडकी वर्षे घालविली.

रिटा: (घाबरून ऐकते) ऐक, अल्फ्रेड! ते वाजतंय पुन्हा!

अल्मर्स: (खाली निरखून बघत) ती आगबोट आहे. ती आता निघण्याच्या बेतात आहे.

रिटा: ती घंटा नाही मला म्हणायचंय, ती जी माझ्या कानात वाजतेय दिवसभर. आता ती वाजत आहे.

अल्मर्स: (तिच्याकडे जात) तू चूक केलेली आहे, रिटा.

रिटा: नाही. मला आता ती खूप स्पष्टपणे ऐकू येतेय. ती जणूकाही प्रेतघंटाच वाटतेय मला. हळूहळू आणि नियमित तेच शब्द.

अल्मर्स: शब्द? कोणते शब्द?

रिटा: (लयबद्धतेने मान हलवित) 'ती कुबडी—आहे-तरं-गत—ती-कुबडी—आहे तरं-गत' माझी खात्री आहे तुम्हाला सुद्धा तसं ऐकू येतंय.

अल्मर्स: (मान हलवित) मला काहीच ऐकू येत नाहीए. तेथे काहीच नाही.

रिटा: तुम्हाला जे काय म्हणायचंय ते म्हणा. पण मला मात्र अगदी स्पष्टपणे ऐकू येतंय.

अल्मर्स: (कठज्याच्या कुंपणाबाहेर बघत) ते आता बसलेत बोटीत, रिटा आणि बोट आता चालली आहे शहराकडे.

रिटा: कसं ऐकू येत नाही तुम्हाला? 'ती कुबडी—आहे-तरं-गत—ती-कुबडी—'

अल्मर्स: (तिच्या जवळ येत) जे काही अस्तित्वात नाही ते तू ऐकायलाच नको. मी असं म्हणतोय की आस्ता आणि बोरिंग्हेम गेलेत परदेशी आता. आधीच त्यांच्या मार्गावर आहेत ते. आस्ता गेलीए.

रिटा: (त्याच्याकडे बुजरेपणाने बघत) म्हणून मला वाटतंय तुम्ही पण लवकरच जाणार, अल्फ्रेड!

अल्मर्स: (बेमुर्वतपणे) काय तुझ्या म्हणण्याचा अर्थ?

रिटा: की तुम्ही मागे जाल तुमच्या बहिणीच्या.

अल्मर्स: आस्ता काही म्हणाली का?

रिटा: नाही. पण तुम्ही स्वतः म्हणाला होता की आस्तामुळेच आपण दोघे एकत्र आलो.

अल्मर्स: होय, पण तू स्वतः जखडून ठेवलं तुझ्या जीवनात आपल्या दोघांना.

रिटा: अहो—पण मी नाही सुंदर राहणार तुमच्यासाठी दीर्घकाळापर्यंत.

अल्मर्स: तथापि परिवर्तनाच्या नियमाने जखडून ठेवलं असेल आपल्या दोघांना.

रिटा: (हळूच मान हलवित) माझ्यात आता बदल होतोय. त्यामुळे यातना होताहेत मला.

अल्मर्स: यातना?

रिटा: होय, परिवर्तनासाठी सुद्धा, बहुधा जन्म देण्यासारखंच आहे हे.

अल्मर्स: हे आहे—किंवा पुनरुज्जीवन आहे. उच्च जीवनाकडे होणारं संक्रमण आहे.

रिटा: (टक लावून दुःखाने समोर बघत) होय, साऱ्या- साऱ्या, जीवनाचा आनंद हरवत.

अल्मर्स: ते हरवणं म्हणजे यथार्थतेने परत मिळवणं.

रिटा: (रागाने) अरे देवा शेवटी आपण या पृथ्वीतलावरचे प्राणीच ना!

अल्मर्स: आपल्यात सागर आणि स्वर्गाचं सुद्धा नातं आहे, रिटा.

रिटा: तुमचं असेल कदाचित, माझं नाही.

अल्मर्स: तुझं सुद्धा आहे. पण तुला ते कळत नाही. खूप आहे.

रिटा: (त्याच्या जवळ जात) सांगा मला अल्फ्रेड, तुम्ही तुमच्या कामाला परत सुरूवात करायचा विचार करू शकत नाही का?

अल्मर्स: ते काम ज्याचा तू द्वेष केलेला आहे किती तरी?

रिटा: आता मला त्याचा द्वेष नाही वाटत. मी त्यात समेट घडवून आणला आहे. मला सहभाग घ्यायचाय तुमच्या त्या पुस्तक लिखाणात.

अल्मर्स: का?

रिटा: फक्त तुम्हास येथे माझ्या सहवासात ठेवण्यासाठी—तुम्हाला माझ्याजवळ ठेवण्यासाठी.

अल्मर्स: अगं मी फारच थोडंसं सहकार्य करू शकतो तुला रिटा.

रिटा: पण कदाचित मी तुम्हाला मदत करू शकेन.

अल्मर्स: माझ्या कामाबरोबर, असं तुला म्हणायचंय का?

रिटा: तुमचं जीवन जगण्यासाठी.

अल्मर्स: (मान हलवित) मला नाही वाटत की मला जगण्यासाठी जीवन आहे असं.

रिटा: ठीक तर मग, तुमचं जीवन शांतपणे सोसण्यासाठी.

अल्मर्स: (उदासपणे समोर बघत) मला वाटतं की आपण वेगळं झालेलं दोघांसाठी अतिउत्तम.

रिटा: (त्याच्याकडे प्रश्नार्थक नजरेने बघत) मग कोठे जाणार तुम्ही? कदाचित आस्ताकडे, अखेरीस.

अल्मर्स: नाही—आस्ताकडे पुन्हा कधीही नाही.

रिटा: मग कोठे?

अल्मर्स: वर, निर्जन स्थानी!

रिटा: वर तिकडे पर्वतांकडे? हेच तुम्हाला म्हणायचंय ना?

अल्मर्स: होय.

रिटा: पण ही फक्त दिवास्वप्ने, अल्फ्रेड! तुम्ही तेथे कधीच राहू शकणार नाहीत.

अल्मर्स: मी तेथे फरफटत गेलो आहे परंतु-

रिटा: का? सांगा मला का?

अल्मर्स: खाली बैस आणि मला तुला काहीतरी सांगायचंय.

रिटा: काही घडलंय का तुमच्या बाबतीत तेथे वर?

अल्मर्स: होय.

रिटा: आणि तुम्ही मला आणि आस्ताला सांगितलं नाही?

अल्मर्स: नाही.

रिटा: अहो सर्व बाबतीत तुम्ही फारच निश्चल राहता. असं करायला नको तुम्ही.

अल्मर्स: बैस खाली येथे आणि मी सांगेन तुला त्याविषयी.

रिटा: होय. होय- सांगा तुम्ही मला! (ती विलासगृहाच्या बाजूला असलेल्या बाकावर बसते.)

अल्मर्स: मी तेथे वर एकटाच होतो. खडकाळ टेकड्यांच्या मध्ये आणि मग मी आलो होतो मोठ्या पर्वतराजींच्या सरोवराजवळ आणि ते सरोवर मला ओलांडून जायचे होते. पण तसं करू शकलो नाही मी कारण तेथे नाव किंवा कुणीही माणसं नव्हती.

रिटा: ठीक? आणि मग?

अल्मर्स: मग मी कुणाचीही मदत न घेता बाजूला असलेल्या दरीकडे गेलो. त्यामुळे मी विचार केला की मी त्या खडकाळ टेकड्यांच्या वर यावं आणि पुन्हा खाली सरोवराच्या दुसऱ्या बाजूला.

रिटा: अहो अल्फ्रेड! म्हणजे मला असं वाटलं की तुमचं भान हरपलं!

अल्मर्स: होय. मी दिशा ओळखण्यात चूक केली कारण तेथे ना रस्ता होता ना पायवाट. आणि मी सबंध दिवस चालत राहिलो आणि नंतरच्या रात्रीसुद्धा. आणि शेवटी मी विचार केला की जेथे मनुष्यप्राणी नाही तेथे मी कधीही परतु शकणार नाही.

रिटा: घर नाही का आपल्याला? अहो मग माझी खात्री आहे की तुमचे विचार परत येथे आलेत.

अल्मर्स: नाही, - ते आले नाहीत.

रिटा: आले नाहीत?

अल्मर्स: नाही, ते खूप अद्भुत होते. असा आभास झाला की तू आणि आयोल्फ खूप दूर गेलेत. आस्ता सुद्धा.

रिटा: मग तुम्ही कशाविषयी विचार करीत होता?

अल्मर्स: मी विचार करीत नव्हतो. मी गेलो स्वतःला फरफटत ओढीत त्या तुटलेल्या कड्याकडे, शांततेची आणि आनंदी जीवनाची मौज लुटत मृत्यूच्या अस्तित्वात.

रिटा: (उसळत) अहो अशा भयंकर गोष्टींबाबत असे शब्द वापरू नका.

अल्मर्स: तसंच ते मला वाटलं. अजिबात कसलीही भीती नाही. मी आणि मृत्यू बरोबरच जात होतो. दोन उत्तम प्रवासी सोबत्यांसारखं. ते खूपच योग्य होतं—संपूर्ण गोष्ट अगदी सोपी भासत होती त्या वेळेला. माझ्या कुटुंबातील लोक म्हातारे होईपर्यंत जगत नाहीत—

रिटा: अहो अल्फ्रेड असं बोलू नका, अखेरीस तुम्ही ह्या सर्व गोष्टीतून जिवंत बाहेर आलात ना?

अल्मर्स: होय. लगेचच मी तेथून बाहेर पडलो त्या सरोवराच्या दुसऱ्या बाजूला.

रिटा: ती भयंकर भीतीची रात्र होती तुमच्यासाठी, अल्फ्रेड. पण आता ती संपली आहे. पण तुम्ही ते स्वतः मान्य करीत नाहीत.

अल्मर्स: त्या रात्रीने मला निर्धार्याच्या उंचीपर्यंत नेले आणि म्हणूनच मी वळलो आणि सरळ घरी आलो आयोल्फकडे.

रिटा: (हळुवारपणे) खूप उशिरा.

अल्मर्स: होय आणि मग माझा सोबती आला आणि त्याला घेऊन गेला. आणि मग त्यात भीती होती. प्रत्येक गोष्टीत—प्रत्येक गोष्टीत—तथापि आम्ही ते सोडून द्यायचं धाडस केलं नाही. आपण ह्या धरतीमातेला बांधलेलो आहोत रिटा, आपण दोघं.

रिटा: (आनंदाने हेलावत) होय, आपण नाही का? ती सुद्धा! (जवळ येत) अहो, आपण आपलं जीवन जगूया बरोबर, जेवढा काळ शक्य आहे तेवढं!

अल्मर्स: (खांदे उडवित) जीवन जगायचंय, होय! आणि त्यात जीवनच नाही. सगळी खिन्नता आणि रितेपणा सगळीकडे मी बघतोय.

रिटा: (चिंतेने) लवकरात लवकर किंवा नंतर तुम्ही मला सोडून जाणारच आहात. अल्फ्रेड मला जाणीव होते तशी! आणि तुमच्यात मी बघतेय तसं सुद्धा! तुम्ही मला सोडून जाणार!

अल्मर्स: माझ्या प्रवासी सोबत्यासह, असं तुला म्हणायचंय काय?

रिटा: नाही, त्यापेक्षा अधिक वाईट. तुमच्या मुक्त इच्छेसाठी तुम्ही मला सोडणार. कारण तुम्ही विश्वास ठेवा की फक्त येथे माझ्याबरोबर— जगण्यासारखं काही नाही तुमच्याजवळ. उत्तर द्या मला! असाच— विचार तुम्ही करताहात ना?

अल्मर्स: (तिच्याकडे रोखून पाहत) आणि तसा विचार मी करीत असेन तर? (व्यत्यय, आणि खालून दूरवरून रागाने भांडण्याचा आवाज येतो. अल्मर्स कठड्याकडे जातो.)

रिटा: काय आहे ते? (उसळून) अहो, तुम्ही बघाल त्यांना सापडलेला आहे तो!

अल्मर्स: तो कधीच सापडू शकणार नाही.

रिटा: पण मग काय आहे ते?

अल्मर्स: (पुढे येत) फक्त भांडण--नेहमीप्रमाणे.

रिटा: खाली समुद्र किनाऱ्यावर?

अल्मर्स: होय, सर्व आता वस्तीला आले आहेत. माणसं घरी आलेली आहेत. नेहमीप्रमाणे खूप प्यायलेले. पोराना झोडपताहेत आणि स्त्रिया पोराना वाचविण्यासाठी किंचाळताहेत.

रिटा: त्यांच्या मदतीसाठी आपण कुणाला पाठवू शकत नाही काय?

अल्मर्स: (कठोरपणे आणि रागाने) त्यांना मदत, ज्यांनी आयोल्फला मदत केली नाही त्यांना? जाऊ दे त्यांना—जसं त्यांनी आयोल्फला जाऊ दिलं.

रिटा: अहो अल्फ्रेड, तुम्ही असं बोलायला नको! असा विचार सुद्धा करायला नको.

अल्मर्स: सारी भिकारडी घरं पडून झडून जायला हवीत.

रिटा: आणि नंतर मग त्या गरीब बिचाऱ्या लोकांचं काय होईल?

अल्मर्स: त्यांनी कोठेतरी जायलाच हवं.

रिटा: आणि मुलांनीसुद्धा?

अल्मर्स: काही फरक पडत नाही ते संपले तरी.

रिटा: (शांतपणे दूषणं देत) तुम्ही स्वतःला खूपच कठोर बनवित आहात, अल्फ्रेड.

अल्मर्स: (आवेशाने) माझा हक्क आहे तो कठोर व्हायचा, माझं कर्तव्य आहे ते.

रिटा: कर्तव्य?

अल्मर्स: आयोल्फच्या संदर्भात माझं कर्तव्य. बदला घेतल्याशिवाय त्याने पडून रहायला नको. अगदी सर्वात महत्वाचं एकदाच, रिटा हे जसं मी तुला सांगत आहे. विचार कर ह्यावर! खाली जाऊन सर्व जागा जमिनदोस्त करून टाक—जेव्हा मी गेलेलो असेन.

रिटा: (त्याच्याकडे एकाग्रतेने बघत) जेव्हा तुम्ही गेलेले असाल?

अल्मर्स: मग कमीत कमी तुला ते काहीतरी ऐकलेलं वेळेत व्यग्र राहण्यासाठी. जे तुला हवंय करायला.

रिटा: (ठामपणे आणि निर्णयपूर्वक) तुम्ही बरोबर आहात. करायलाच हवं मला ते. पण तुम्ही कल्पना करू शकता मी काय करणार आहे त्याची? तुम्ही गेल्यावर.

अल्मर्स: नाही. काय?

रिटा: (हळूच आणि विचारपूर्वक) ज्याक्षणी तुम्ही गेलेले असाल त्याक्षणी—मी खाली जाईन समुद्र किनाऱ्याजवळ आणि त्या सर्व वंचित मुलांना ह्या घरी घेऊन येईल. त्या साऱ्या वेड्या विद्र्या अडाणी पोराना.. . . .

अल्मर्स: येथे तू त्यांचं काय करणार?

रिटा: मी त्यांची काळजी घेणार.

अल्मर्स: तू, काय?

रिटा: होय, मी. ज्यादिवशी तुम्ही येथून सोडून जाल—ती सारी मुलं जणू माझी असतील.

अल्मर्स: (कासाविस होत) आपल्या लहानग्या आयोल्फच्या जागी?

रिटा: होय. लहानग्या आयोल्फच्या जागी. ते आयोल्फच्या खोलीतच राहतील. त्याची पुस्तके वाचतील. त्याच्या खेळण्यांबरोबर खेळतील. ते टेबलाजवळ त्याच्या खुर्चीवर बसतील.

अल्मर्स: पण हा शुद्ध वेडेपणा आहे. तुझ्यासारखी आणि तुझ्यापेक्षा मूर्ख बाई नसेल अशा प्रकारची.

रिटा: मग मला स्वतःला तसं शिक्षण घ्यावं लागेल, स्वतःला प्रशिक्षित करीन मी.

अल्मर्स: आता तू जे काही म्हणालीस त्या बाबतीत तू खरोखरच गंभीर असशील तर मग तुझ्यात निश्चितच बदल झालेला आहे.

रिटा: तसंच झालं आहे अल्फ्रेड. तुम्ही बघितलंच आहे ते. तुम्ही माझ्यात खूप मोठं रितेपण निर्माण केलं आहे आणि मला ते कशानं तरी भरून काढायला हवं. काहीतरी, कदाचित प्रेमसदृश गोष्टीनं.

अल्मर्स: (क्षणभर तिच्याकडे बघत विचार करतो) वास्तविक पाहता खाली असलेल्या त्या गरीब लोकांसाठी आपण फारसं काही केलेलं नाही.

रिटा: आपण त्यांच्यासाठी काहीच केलं नाही.

अल्मर्स: त्यांना चांगले विचारसुद्धा दिले नाहीत.

रिटा: सहानुभूतीपूर्ण विचारही कधी दिले नाहीत.

अल्मर्स: आपण जे गर्भश्रीमंत आहोत, ज्यांच्या जवळ भरपूर सुखसमृद्धी आहे.

रिटा: किती घट्ट बांधलेल्या मुठीचे झालो आहोत आपण आणि किती कठोर हृदयाचेही.

अल्मर्स: (मान हलवित) म्हणूनच कदाचित हे स्वाभाविकच आहे की त्यांनी आयोल्फला वाचविण्यासाठी आपल्या जीवाचा धोका पत्करला नाही.

रिटा: (शांतपणे) विचार करा अल्फ्रेड, तुम्हाला खात्री आहे का की आपण असा धोका पत्करायचं धाडस केलं होतं?

अल्मर्स: (तिरस्काराच्या भावनेने अस्वस्थ होत) तू तशी शंकाच घ्यायला

रिटा: होय, आपण ह्या पृथ्वीमातेची लेकरं आहोत.

अल्मर्स: तुला काय वाटतं? ह्या दुर्लक्षित मुलांसाठी काय करावं?

रिटा: मला वाटतं मी पाहीन काहीतरी. जर मला त्यांच्या जीवनात प्रकाश निर्माण करता आला- आणि त्यांचं जीवन सुसंस्कृत बनविता आलं तर.

अल्मर्स: जर तू तसं करू शकलीस- तर मग आयोल्फचा जन्म व्यर्थ नाही.

रिटा: आणि आपल्यापासून त्याला हिरावून नेलं गेलं हेही व्यर्थ नाही.

अल्मर्स: (तिच्याकडे टक लावून बघत) एक गोष्ट स्पष्ट कर रिटा. हे काही प्रेम नाही की जिकडे तू ओढली जात आहेस.

रिटा: नाही, ते नाही, मुळीच नाही.

अल्मर्स: ठीक. काय आहे मग ते नक्की?

रिटा: (प्रश्न अर्धवट टाळत) तुम्ही अनेकदा मानवी कर्तव्याबद्दल बोललात अल्मर्स.

अल्मर्स: ते पुस्तक? ज्याचा तू द्वेष करतेस?

रिटा: मी अजूनही त्या पुस्तकाचा द्वेष करते. पण मी बसले आणि ऐकलं जेव्हा तुम्ही बोललात आणि आता मी प्रयत्न करीन स्वतःच्या मार्गाने.

अल्मर्स: (मान हलवित) हे त्या पुस्तकासाठी नाही जे संपलं नव्हतं.

रिटा: नाही, मला दुसरंसुद्धा कारण होतं.

अल्मर्स: काय, मग?

रिटा: (सौम्यपणे दुःखाने स्मित करीत) मला माझी शांतता निर्माण करायची होती. तुम्ही पाहिलं त्या उघड्या डोळ्यांसोबत.

अल्मर्स: (धक्का बसून तिच्याकडे टक लावून बघत) कदाचित मी तुझ्याबरोबर सहभागी झालो असतो! आणि तुला मदत केली असती रिटा!

रिटा: केली असती तुम्ही?

अल्मर्स: होय-जर मला कळले असते तर मी केली असती मदत.

रिटा: (कां कूं करीत) पण मग तुम्हाला येथे रहावे लागले असते.

अल्मर्स: (शांतपणे) बघूया प्रयत्न करून तसं होतंय की नाही.

रिटा: (न ऐकता) करूया तसं, अल्फ्रेड.

(ते दोघंही शांत असतात. अल्मर्स ध्वजस्तंभाकडे जातो आणि ध्वज उंचावर नेतो. रिटा विलासगृहाजवळ थांबते आणि त्याच्याकडे शांतपणे बघते.)

अल्मर्स: (पुन्हा मागे येत) आपल्यापुढे आता खडतर दिवस येतील, रिटा.

रिटा: तुम्ही बघाल विश्रांती व शांततेचे दिवस येतील आपल्याकडे वारंवार.

अल्मर्स: (शांतपणे हेलावून) आणि मग आपल्याला उमजेल कदाचित की ते चैतन्य आपल्या जवळच आहे.

रिटा: (कुजबुजत) चैतन्य?

अल्मर्स: (पूर्वीप्रमाणे) होय. ते आपल्याजवळ असतील ज्यांना आपण गमावलं.

रिटा: (हळूच मान हलवित) आपला लहानगा आयोल्फ आणि आपला मोठा आयोल्फसुद्धा.

अल्मर्स: (समोर टक लावून बघत) कदाचित, एकदा वा दोनदा जीवनाच्या मार्गात आपल्याला त्याचं ओझरतं दर्शनही घडेल.

रिटा: कोठे पाहूया आपण अल्फ्रेड-?

अल्मर्स: (तिच्यावर नजर स्थिर करीत) वर.

रिटा: (संमतीदर्शक मान हलवित) होय, होय- वर.

अल्मर्स: वरच्या बाजूला—पर्वतशिखराकडे. त्यांच्याकडे आणि अपरिमित शांततेकडे.

रिटा: (त्याच्याकडे हात देत) आभारी आहे!

समाप्त

श्री वसंत बागुल : एक कलंदर लेखक

वसंत बागुल एक मालेगावच्या शाळेतले शिक्षक. पण या सामान्य शिक्षकाने असामान्य काम केले. MA नंतर PhD ला हेन्रिक इब्सेन च्या नाटकांचा अभ्यास करायचा म्हणून ते थेट नॉर्वेजियन भाषा शिकायला नॉर्वेमध्ये पोचले. नोकरी धंदा सोडून. तिथे राहून, पडतील ती अंगमेहनतीची हलकीसलकी कामं करून तिथली भाषा शिकून त्यांनी इब्सेनच्या मूळ पुस्तकांवरून मराठी अनुवाद केले. आणि आपलं PhD पूर्ण केलं. मग गेले जपानमध्ये तिथल्या साहित्याचा अभ्यास करायला. नंतर न्युयॉर्क (अमेरिका), बर्मिंगहॅम-लंदन-इंग्लंड- फ्रॅंकफुर्ट (जर्मनी) अशी दुनिया फिरून तिथल्या भाषा शिकून त्यांनी डझनभर पुस्तकांचे (नॉर्वेजियन, इंग्लिश, अमेरिकन, जपानी) अनुवाद केले. शिवाय हिंदीतल्या हरिवंशराय बच्चन यांच्या मधुशालाचा मराठीत छंदानुवाद केला आहे. या शिवाय त्यांची स्वतः लिहीलेली नाटके , एकांकिका, लेख, कविता आहेतच. प्रकाशझोतापासून दूर राहिलेला हा एक मनस्वी कलंदर लेखक. त्यांची डझनभर पुस्तकं आता एक एक करून ई साहित्य मधून वाचकांकडे येतीलच.

वाचकांच्या अभिप्रायांची ते वाट पहात आहेत.

त्यांचा पत्ता

वसंत बागुल, ३०२, न्यु शिवम अपार्टमेंट, स्टेशन रोड, उल्हासनगर-४, जि. ठाणे

फोन: 0251-2587832, 8149068977

vasant_pandit2002@yahoo.com

ई साहित्य प्रतिष्ठान

मराठी भाषा आता झेप घेण्याच्या मूड मध्ये आहेकडे लक्ष नका देऊ. रडणाऱ्यां . मराठीत कधीच नव्हते इतके वाचक आहेत आता. पुर्वी पुस्तकाच्या एका आवृत्तीच्या हजार .दोनहजार प्रती छापल्या जात. पाच हजार म्हणजे डोक्यावरून पाणी

आता ई पुस्तकांच्या जमान्यात एक एक पुस्तक पाच दहा लाख वाचकांपर्यंत जातं . वर्षालाअर्धाकोटी डाऊनलोड होतातवाचक एकमेकांना परस्पर फॉरवर्ड करतात. व्हट्स अप ., ई मेल, ऍप्प, ब्ल्यु टुथ, वेबसाईट, पेन्ड्राईव्ह, सिडी अशा असंख्य मार्गांनी पुस्तकं व्हायरल व्हायलीतसुसाट सुटलित. खेड्यापाड्यांच्या गल्लीबोळांपासू .न ते जगाच्या पाठिवरच्या प्रत्येक देशात.रॉकेटच्या वेगाने सुसाट सुटलेल्या मराठीच्या वेगाला आता कोणी थांबवू शकत नाही .

या धूमधडक क्रांतीत सामिल व्हाआपल्या ओळखीच्या मराठी साक्षरांना यात . ओढा. त्यांचे ई मेल पत्ते, व्हाट्सप नंबर आम्हाला पाठवातुम्ही फक्त दहा व .ाचक आणाते . तुमच्या व्हाट्सप ग्रुपमधून याची जाहिरात करा. .शंभर आणतील. आणि ते दहाहजार आपल्याला फुकट पुस्तकं वाचकांपर्यंत पोहोचवायची आहेत. आपल्याला टिव्ही पेपर ची जाहिरात परवडत नाही. आमचे वाचक हेच आमचे जाहिरात एजंट. तेच आमची ताकद. मराठी भाषेची ताकद जगाला दाखवू.

ई साहित्यची पुस्तके

www.esahity.com वरून डाऊनलोड करा .

esahity@gmail.com ला कळवून मेलने मिळवाकिंवा .7710980841हा नंबर सेव्ह करून या नंबरला तुमचे नांव व गांवWhatsapp करून पुस्तके whatsapp मार्गे मिळवा .

किंवा ई साहित्यचे app. <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.esahity> या लिंकवर

उपलब्ध आहेत .download करा .

हे सर्व मोफत आहे.

